

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELMALILI TEFSİRİNDE
YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARA BAKIŞ

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Hazırlayan
Hatice İSLAMOĞLU

ŞANLIURFA

2008

Prof.Dr. Abdurrahman ELMALI danışmanlığında, Hatice İSLAMOĞLU'nun hazırladığı “Elmalılı Tefsirinde Yahudi ve Hıristiyanlara Bakış” konulu bu çalışma/...../2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Üye : Doç. Dr.Hikmet Akdemir

Üye : Doç. Dr. Kasım Şulul

Bu Tezin Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1
ELMALILI TEFSİRİNİN GENEL TANITIMI.....	1
I. BÖLÜM.....	8
ELMALILI'YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ VE KAYNAKLARI	8
A. ELMALILI'YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ	8
1. Yahudi ve Hıristiyan Kelimelerinin Menşei	8
2. Yahudilik ve Hıristiyanlığın Tarihi Seyri	10
a. Yahudiliğin Tarihi Seyri.....	10
b. Hıristiyanlığın Tarihi Seyri	18
B. ELMALILI'YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN KAYNAKLARI	25
1. Elmalılı'ya Göre Tevrat	25
2. Elmalılı'ya Göre Zebur	28
3. Elmalılı'ya Göre İncil	29
4. İsrailoğullarına Gönderilen Kitaplarla Hüküm Vermek	32
5. Tevrat Ahkâmının Neshi	35
II. BÖLÜM.....	38
ELMALILI'NIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİREN VE ONLARI ELEŞTİREN ÂYETLERE DÂİR YORUMLARI.....	38
A. YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ MÜŞTEREK NİTELEMELER VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI ÂYETLERİ TEFSİRİ	38
1. İnanç ve Pratikle İlgili Müşterek Eleştirilen Yönleri	38
a. Allah İnançları	38
b. İlahi Kitaplara Karşı Tutumları	41
c. Hz. Peygambere Karşı Tutumları	43
d. Din Adamlarının Tutumları ve Onlara Gösterilen İtaat	44

e. Haram Yemeleri ve Haksız Davranışları.....	46
f. Yahudi ve Hıristiyanlardan Hakkı Takip Edenlerin de Olması.....	47
2. Ahlâkî Açıdan Müşterek Olarak Eleştirilen Yönleri.....	48
a. Ahitlerini bozmaları ve anlaşmaya uymamaları.....	48
b. Hakkı bâtılla karıştırıp gizlemeleri	51
c. Şımarıklıkları.....	52
3. Kitabı ve Dini Tahrifleri	54
a. Yahudilerin Kitabı Tahrif Etmeleri	54
b. Tevrat'ta Hz. Peygamberle İlgili Yapılan Tahrif.....	57
c. Hıristiyanların Yapmış Oldukları Tahrifler.....	58
i) Teslis ve Fida.....	58
ii) İncillerde Hz. Peygamberle İlgili Beyanın Değiştirilmesi.....	61
iii) Ruhbanlık	62
d. İbadetlerinde Yaptıkları Tahrifler	64
4. Yahudi ve Hıristiyanların Birbirlerine Karşı Durumlarını İfade Eden Âyetlerin Yorumu	64
B. YAHUDİLERLE İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI AYETLERİN TEFSİRİ.....	66
1. Yahudilerle İlgili Özel Nitelemelerin Yeraldığı Ayetlerin Tefsiri.....	66
a. Alemlere Üstün Kılınmaları	66
b. Yahudilerin Lanetlenmesi ve Allah'ın Gazabına Uğramaları.....	67
2. İnanç ve Pratikle İlgili Yahudilerin Eleştirilen Yönleri	70
a. Ahiret İnançları.....	70
b. Melek İnançları	71
c. Peygamberlere Karşı Tutumları	71
d. Kitaplarıyla Amel Etmemeleri	73
e. Yahudilerin Müslümanlara En Çok Düşman Olanlar Olması.....	74
3. Ahlâkî Açıdan Yahudilerin Eleştirilen Yönleri	75
a. Fesatlıkları	75
b. Nankörlükleri	76
c. Kibirli Oluşları	78
d. Kıskançlıkları	79
e. Yalancılıkları ve İftiraları.....	81
f. İnatçılıkları.....	81
g. Cimrilikleri.....	82

h. Hayata Düşkünlükleri	83
C. HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI ÂYETLERİN TEFSİRİ	84
1. Sapkınlıkları	84
2. Hıristiyanların Müslümanlara Sevgice Yakınlığı	86
III. BÖLÜM	88
ELMALILI'NIN "MÜSLÜMANLARIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA MÜNASEBETLERİNİ DÜZENLEYEN ÂYETLERE" BAKIŞI	88
A. İMAN YÖNÜNDEN EHL-İ KİTAB'IN DURUMU	88
B. EHL-İ KİTAB'A HAYAT HAKKI TANIMA	99
C. EHL-İ KİTAB'LA MÜCADELE	102
D. EHL-İ KİTAB'LA GENEL DOSTLUK MÜNASEBETLERİ	106
E. EHL-İ KİTAB'LA EVLENME	113
F. EHL-İ KİTAB'IN YEMEKLERİNİN YENMESİ	117
SONUÇ	120
BİBLİYOGRAFYA	127

KISALTMALAR

a.s.	:	Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	:	İbn
Bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
D.İ.A.	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:	Hicrî
H.z.	:	Hazreti
İ.Ö.	:	İsa'dan Önce
M.	:	Miladî
Md.	:	Maddesi
M.E.B.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	:	Milattan Önce
sad.	:	Sadeleştiren
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallahu Aleyhi Vesellem
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	:	Tercüme eden
Thk.	:	Tahkik eden
vb.	:	Ve benzeri
Yay.	:	Yayınları
yy.	:	Yüz yıl

ÖNSÖZ

İnsana büyük değer veren ve onu yeryüzünde halife olarak yaratan Yüce Allah, göndermiş olduğu ilâhî mesajda, insana doğruyu bulması ve gerçek mutluluğa erişmesi için yollar göstermiştir. Kur’ân, insanlara belli bir iman, ahlâk ve davranış biçimi kazandırmak ister. Bu sebeple geçmiş milletlerden örnekler verir. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde Yahudilere ve Hıristiyanlara temas edilmektedir. Kitapları bulunan bu iki semâvî dinin mensuplarının inanç ve ahlâkî boyutta sahip oldukları tarihi geçmişin bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Yahudi ve Hıristiyanların nitelikleri, tarih içindeki durumları, peygamberlerine ve kitaplarına karşı tutumlarıyla ilgili Kur’ân ifadeleri bu açıdan önemlidir. Ayrıca bu ifadeler, onların Müslümanlarla münasebetleri, olumlu ve olumsuz takındıkları tavır hakkında bilgiler vermektedir. Ne var ki dinler arası etkileşim geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Hatta küreselleşmeyle birlikte insanlar arası münasebetler artmış ve çatışma teorileri geliştirilmiştir. Buna karşı dinin yapıcı rolünün ortaya çıkarılması için İslam dini itibarıyla onun birinci kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’deki ilgili âyetlerin açıklanmasına ve ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu maksatla çağımız müfessirlerinden Elmalılı’nın yorumları önem arz etmektedir. Dolayısıyla konumuz, Elmalılı tefsiri çerçevesinde Yahudi ve Hıristiyanlara bakışı içermektedir. Amacımız; Elmalılı’nın açıklamalarıyla, Kur’ân’ın bu din mensuplarıyla ilgili ifadelerini doğru anlayabilmek bunlara dâir tarihsel arka planı iyi tahlil edebilmek ve itikat, amel ve ahlâk bakımlarından tavırlarını her açıdan görebilmektir.

Çalışmamızın gerçekleştirilmesinde öncelikle konumuzla ilgili Kur’ân-ı Kerîm âyetlerini tesbit ettik. İlgili âyetlerin tefsiri için Hamdi Yazır’ın, “Hak Dini Kur’ân Dili” adlı tefsirinin orijinal metinli nüshasını esas aldık. Burada Elmalılı’nın yapmış olduğu açıklamalar üzerine değerlendirmelerde bulunduk ve gerektiğinde farklı görüşlere yer verdik. Yahudi ve Hıristiyanlara dâir âyetler hakkında zaman

zaman klasik ve çağdaş müfessirlerin görüşlerine müracaat ettik. Âyetlerin daha iyi anlaşılması doğrultusunda hadislere de yer verdik. Her iki din mensubunun kabul ettikleri kutsal kitapların kaynaklarımız içinde olmasını uygun bulduk.

Çalışmamız bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Elmalılı M. Hamdi Yazır ve tefsiri hakkında bilgi verdik. Birinci bölümde ise Elmalılı'nın Yahudi ve Hıristiyanların tarihine ve kaynaklarına dâir âyetlerin yorumlarını ele alıp inceledik. İkinci bölümde, Yahudi ve Hıristiyanların müşterek ve özel olmak üzere inanç, pratik ve ahlâk noktasında eleştirilen yönlerini inceleyerek ortaya koymaya çalıştık. Bu bölüm bize onların; hem düşünüş ve davranışları, hem de karakterleri hakkında bir yargıya varmamızı sağladı. Üçüncü bölümde ise Elmalılı'nın Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla münasebetlerini düzenleyen âyetlere bakışını inceledik. İman yönünden Ehl-i Kitab'ın durumunu, onların Müslümanlarla ayrıldıkları veya birleşebildikleri noktaları göstermeye çalıştık. Burada İslam'ın hoşgörüsünü ve Müslümanların tarih boyunca ötekilere karşı insanca muamelelerini ele aldık.

Son olarak tez konumun seçilmesinde ve çalışmalarım esnasında maddî ve manevî desteklerini gördüğüm muhterem hocam Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI'ya teşekkür etmeyi mühim bir vazife addediyorum. Ayrıca yardım ve teşvikleriyle tezimin tamamlanmasına katkıda bulunan hocalarım Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR'e, Doç. Dr. Ahmet BEDİR'e ve Doç. Dr. Kasım ŞULUL'a şükranlarımı arz ederim.

Hatice İSLAMOĞLU

Şanlıurfa-2008

GİRİŞ

ELMALILI TEFSİRİNİN GENEL TANITIMI

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878–1942), “Hak Dini Kur’ân Dili” adlı tefsiri ile tanınan son devir âlimlerindedir. Kendi ifadesine göre içtihat ehliyetini haiz bir âlim olan Elmalılı, tefsir, fıkıh, felsefe ve daha pek çok ilim dalında söz sahibi biridir. Çağdaşları arasında benzerine az rastlanan geniş kültürlü, mütefekkir bir din âlimi olan M. Hamdi, eserlerinde Türkçe kelimeleri tercih etmiş; ancak Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı kelimeleri de ihmal etmemiştir. Hak Dini Kur’ân Dili adlı eseri de onun 48 yaşında iken başlayıp 60 yaşında tamamladığı tefsiri olup en meşhur eseridir. Onun diğer eserleri; İrşâdü’l-Ahlâf fi-Ahkâmî’l Evkâf, Hz. Muhammed’in Dini İslam, Metâlib ve Mezâhib, İstintâci ve İstikrâi Mantık’tır. Bunların dışında Beyânü’l-Hak ve Sebîlürreşâd dergilerinde Küçük Hamdi veya Elmalılı Küçük Hamdi imzaları ile yayımlanmış yirmiyi aşkın makalesi vardır.¹ Onun en önemli eseri olarak kabul edilen Hak Dini Kur’ân Dili, Türkçe yazılmış tefsirlerin en geniş, araştırmacılar ve fıkıh tarih üzerinde çalışanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek muhtevaya sahip olan bir tefsirdir.

Elmalılı, tefsirinin baş tarafına, gerçekten çok değerli bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimede, tefsirini yazış tarzını ve Kur’ân’la ilgili bazı terimleri izah etmiş; özellikle terceme, meal, tefsir ve te’vil hakkında fevkalâde önem taşıyan bilgiler vermiştir. Elmalılı, burada tefsirini yazmaya başlamasıyla ilgili olarak bir Kur’ân-ı Kerîm tefsir ve terceme ihtiyacının varlığından dolayı kendisine yapılan müracaattan bahsetmektedir. O, başlangıçta Kur’ân-ı Kerîm’in hiçbir dile gerçek anlamda terceme edilmesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle bu teklifi reddetmiştir.

¹Yavuz, Yusuf Şevki, “Elmalılı M. Hamdi” md., *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995, c.11, s.57–62.

Ancak “*Onu insanlara açıklayacaksınız!*” (Âl-i İmran,3/187). âyetinin anlamı gereğince bir vazife şuuruyla ve ısrarlar üzerine bunu kabul etmiştir.²

Elmalılı, mukaddimesinde yapmış olduğu açıklamada Kur’ân’ın nazımının, bütün insanların anlayabileceği kelimelerin en güzellerinden seçilerek Allah’tan başka kimsenin yapamayacağı canlı bir dokuma ile dizilip dokunmuş olduğunu ve lafzı ve manasının âdeti birer ayna olarak onu sonsuz beyan parıltılarıyla parlatmış bulunduğunu belirtmektedir. Kur’ân’ın “*Haydi bunun Allah’tan indirildiğinden şüpheniz varsa Allah’tan başka bütün güvendiklerinizi çağırarak ve hatta insanlar ve cinler bir araya gelerek de bunun, hatta bir sûresinin benzerini yapınız. Fakat imkânı yok yapamazsınız*” (İsra,17/88). şeklinde bütün cihana meydan okuyan bir teklif ve gâipten haber vermek sûretiyle gözle görülen bu âleme gelmiş olduğunu bildirmektedir. Onun her âyetinin kolay ve sade görüldüğü hâlde, bulunup söylenmesi ve taklidinin zor, icazlı bir nazım olduğunu; ancak hiç Arapça bilmeyen bir kimseye bile okunduğu zaman tatlı ve güzel bir söz olduğunu ifade etmektedir. Elmalılı H. Yazır, kendi dilinde bile taklidini yapmanın ve benzerini yazmanın mümkün olmadığı Kur’ân’ın nazım ve üslûbunun, diğer bir dile taklid edilmesi ve benzerinin ortaya konulmasının hiçbir şekilde mümkün olamayacağını beyan etmektedir. Bundan dolayı “aynen veya benzetmek sûretiyle tercemenin” yapılamayacağını söylemektedir.

Elmalılı, Kur’ân’da manası çok derin olan kelimelerin yine bir kelime etrafında birçok manaların toplandığı, birçok yönlerin ve ihtimallerin yığıldığı yerlerin varlığından bahseder ve bunların yorum ve tevile bağlı olduğuna vurgu yapar. Bunların bazılarını doğrudan doğruya terceme etmenin imkân dahilinde olduğunu; ancak hepsini bütün yönleriyle tercemeye sığdırmanın mümkün olmadığını ifade eder. Dolayısıyla bunları olduğu gibi almak veya edebî manası feda edilerek tevil ve tefsir tarzında ifade etmek gerektiğini söyler. Elmalılı bu açıdan Kur’ân’ı anlamak için yalnız dili bilmenin yeterli olmadığını belirtir. Aynı zamanda olayların sahibinden yapılan rivâyetlere ve olayların gelişmesine dikkat edilmelidir. O, konuyla ilgili şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: “Doğrusu Kur’ân’ı ciddî bir şekilde anlamak, incelemek isteyenlerin onu usûlüne uygun olarak Arapça yoluyla ve

²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, “Mukaddime”, Eser Yay., İstanbul, c.1, s.8-9.

rivâyet tefsirlerinden anlamaya çalışmaları zaruridir. Kur'ân'ın falan tercemesinde şöyle denmiş diyerek ahkâm çıkarmamalı ve problem tartışmasına kalkışmamalıdır. Bunu imanlı kimseler yapmaz, kendini bilen insaf sahibi de yapmaz.”³

Elmalılı, Kur'ân tefsirinde başvurulacak kaynakları belirlerken birinci esası yine Kur'ân'ın kendisinin teşkil ettiğini ifade eder. Zira birçok âyetin birbirinin müşkilat (manaları zor anlaşılan) ve mücmelâtını (kapalı yerlerini) tefsir ederek açıkladığını belirtir. İkinci esası Resulullah (s.a.v.) efendimizin hadislerinde vârid olan tefsirler oluşturmaktadır. Üçüncü esas da sahabe ve tabiinden tefsir olarak naklolunan açıklamalardır ki, bunlarda bir taraftan hadis olma şüphesi, bir taraftan da tevil şüphesi olduğunu bildirir. Elmalılı'nın dördüncü olarak yer verdiği esas ise bu üç esas araştırıldıktan sonra Arapça ve şer'î ilimler ile aklın uygun bulduğu ilmî görüşler içinden mana çıkarmak sûretiyle yapılan tevil kısmıdır.⁴ Gerçekten de incelediğimiz zaman Elmalılı'nın, tefsirini yazarken sıralamış olduğu bu esaslara riayet ettiğini, gerek Kur'ânî kavramların açıklanmasında, gerek kelimelerin Kur'ân'daki manalarının tespitinde ve gerekse daha büyük Kur'ân birimlerinin birbiri ile irtibatlarının kurulmasında onun, Kur'ân'ı bir bütün olarak gördüğünü, tefsir ve yorumlarını bu esas çerçevesinde yaptığını söylememiz gerekir.⁵ Asıl tefsirin, rivâyete bağlı olan açıklama olduğunu ifade eden Elmalılı, âyetlerin tefsirinde bazen metin, bazen metinle birlikte anlam, bazen parçalar hâlinde, bazen yalnız anlam olarak hadisler de istimal etmiştir. O, rivâyet nakli hususunda oldukça titiz davranmış ve her bulduğunu nakletmemiştir. Onları kritiğe tabi tutmuş, gerektiğinde onlar arasında tercihler yapmıştır. En önemlisi israiliyattan olan rivâyetlere itibar etmediği gibi bazı yerlerde de israiliyattan olduğuna özellikle işaret etmiştir.⁶

Elmalılı, tefsirini yazarken dikkate alınacak noktaları şu şekilde belirlemiştir:

- Âyet-i kerîmeler arasındaki münasebetler,

³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.13-15.

⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.29-30.

⁵Albayrak, Halis; “Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı”, *Elmalılı M. Hamdi Yazır (Sempozyum)*, T.D.V. Yay., Ankara,1993, s.163.

⁶Ersöz, İsmet; “Elmalılı H. Yazır ve Tefsirinin Özellikleri”, *Elmalılı M. Hamdi Yazır (Sempozyum)*, s.175.

- Esbâb-ı nüzûl (âyetlerin iniş sebepleri),
- Kıraat,
- Gerektiğinde kelimelerin ve terkiplerin dil açısından özellikleri ile ilgili açıklamalarını yapmak,
- İtikatça Ehl-i Sünnet mezhebine ve amelce Hanefi mezhebine riayet edilerek, âetlerin ihtiva ettiği dini, şer'î, hukûkî, sosyal ve ahlâkî hükümleri; işaret ettiği veya ilgili bulunduğu hikmet ve ilme ait konuları açıklamak. Özellikle tevhid, hatırlatma ve öğütlerle ilgili âyetlerin mümkün olduğu kadar uzunca açıklanması, aralarında ilişki bulunan İslam tarihi olaylarına işaret edilmesi,
- Batılı yazarlarca yanlış veya maksatlı olarak bozmaya yönelik bazı şeylerin araya sokuşturulduğu görülebilen yerlerde uyarı içeren not,
- Baş tarafa önemli bir mukaddime ile Kur'ân hakikatlerinin ve Kur'ân'la ilgili bazı önemli meselelerin açıklanması.⁷

Elmalılı'nın, tefsirinde, açıklamalardan önce ayetleri ve meallerini verdiğini görmekteyiz. O, meallerin mümkün olduğu kadar sade ve kısa olmasına gayret sarfettiğini bildirmektedir.⁸ Elmalılı'nın, tefsirinde takip ettiği yol ve metot konusunda ise şu sıralamayı yapmak mümkündür:

- O, sûreler hakkında genellikle şu bilgileri vermiştir:
 - a) Sûrenin ismini, şayet var ise muhtelif isimlerini,
 - b) Var ise nüzûl sebebini,
 - c) Âyetlerin sayısını,
 - d) Kelime sayısını,
 - e) Harf sayısını,
 - f) Fâsılasını,

⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.19–20.

⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.16.

g) Sûrenin Mekkî veya Medenî oluşunu.

- Elmalılı, Fâtihâ ve Bakara sûrelerinin tefsirlerini çok geniş ve tafsilatlı yazmış, bununla da Türkçe mükemmel bir tefsir meydana getirme gayesi gütmüştür. Orta kısımlarını muhtasar yazması ise, tefsirin bir kısmı bir yandan yazılırken bir yandan da hemen basılmasından ileri gelmiştir. Ayrıca kalp hastası olduğu için bitirememesi endişesi de bu hususta rol oynamıştır.

- Elmalılı, tefsirde kullandığı dilde taassuba saptığını, yabancı kökenli kelimelerden dilimizin malı hâline gelmiş olanları kullanmakta tereddüt göstermediğini beyan etmiştir.⁹ O, şimdiye kadar yerleşmiş olan, edebiyatımızda kullanıla kullanıla dilimizin öz malı olmuş kelimeleri, klişe hâline gelmiş bazı terkipleri veya çoğulları gereğine göre kullanmakta taassuba saptığını şöyle izah etmektedir: “Mesela “hamd”e “hamd” , “rahmet”e “rahmet”, “hidayet”e “hidayet” dedim. “Zulmet”e “karanlık” dedimse, “nur ve zıya” yerine “aydınlık ve ışık” demek için ısrar etmedim. “Gök” yerine “semâ”yı tercih ettiğim yerler oldu. Çoğunlukla “gökler ve yer” dedimse, bazen de “semâvât u arz” demek daha hoşuma gitti. “Güneş ve Ay” dedim. Fakat “güneşi” ve “ayı” diyemediğimden dolayı “şemsi” ve “kameri” tercih ettim. Bütün halk “Rabbülâlemîn”i tanırken “âlemlerin Rabbi” demekte faydadan ziyade zarar gördüm. “Sırat-ı müstakim” yerine müstakim sırat diyemedim. “Doğru yol” dediğim zaman da sıratındaki ince mana ile istikametın zevkinden bir şey kaybolduğunu hissettim.”

- Elmalılı, edebiyatımızın yüksek nûmunelerinden olan iktibas (ayet ve hadislerden faydalanılarak sözü süslemek), irâd-ı mesel (atasözü ve hikmetli sözlerden misal getirmek), mülemmâ (bir kısmı Türkçe, bir kısmı Arapça veya Farsça söylenmiş olan manzume, şiir) gibi edebî sanatlardan az olmakla beraber yerine göre faydalanmıştır.

- Elmalılı, tefsirinin; Arapça muayyen bir tefsir kitabının tercemesi olmadığını ifade etmektedir. Elmalılı ihtiyaca göre birçok tefsirlere müracaat ettiğini belirterek başvurduğu kaynakları şöyle sıralamaktadır: Ebussuûd, Kadı Beydavî, Keşşâf, Râzî'nin Tefsir-i Kebir'i, Cessâs'ın Ahkâm-ı Kur'ân'ı, Ebû Hayyân'ın Bahr-

⁹Ersöz, İsmet; a.g.e., s.174-175.

ı Muhît adındaki büyük tefsiri ile Nehr-i Marid namındaki Telhis'i, Taberî Tefsiri, Neysâbûrî Tefsiri, Âlûsî Tefsiri; hadisten Kütübü Sitte ve en-Nihâye. Bunlardan başka İstanbul kütüphanelerinde mevcut, çeşitli ilim ve fenlere ait pek çok eserlere başvurduğunu bildirmektedir.

- Elmalılı, ihtilaflı olduğunu naklettiği yerlerde ve birleştirilmesi caiz olmayacak meselelerde okuyucuyu tereddüt içinde bırakmamak için genellikle bir çözüm ve tercih yoluna başvurduğunu ve sonuçlandırmaya çalıştığını ifade etmektedir. Meşhura aykırı bir görüş ileri sürdüğü veya bir iddia ortaya attığı zaman, nakil ve rivâyete bağlı hususlarda kaynak gösterdiğini kaydetmektedir. Ancak tefsirlerin çoğunda meşhur ve yaygın olan konuda kaynağını zikretmeye gerek görmediğini belirtmektedir.

- Elmalılı, belki bazı yerlerde sözü çok uzatmış olabileceğini söylemektedir. Bunun ya konunun önemine veya faydası umumî olsun diye yalnız ilmî terimlerle yetinmeyip sözün nerelere kadar dayandığını anlatmak için bir örnek vermek gayesiyle veyahut ayıklama yapmak için zaman bulamamaktan ileri geldiğini açıklamaktadır.¹⁰

Elmalılı, gerektiğinde lügavî îzahlar yapmış, şiirlerle istişhadda bulunmuş, ilgili gördüğü âyetlerin tefsirinde ise tasavvufî açıklamalara yer vermiştir. Ayrıca mukatta'a harfleri hakkında kapsamlı ve doyurucu izahlarda bulunmuştur. Tefsirini güzelleştiren faktörlerden biri de, âyetler ve sûreler arasındaki ilgi ve münasebetleri tebâruz ettirmeye çalışmasıdır.

Elmalılı, tefsirini yazarken, o günün gelişen tekniğine ve pozitif ilimlerine karşı ilgisiz kalmamıştır. Çünkü o, fennin imanı takviye edeceğine inanmaktadır.¹¹ O, hemen her ilimle alâkalı olarak, felsefeden pozitif ve sosyal bilimlerin hemen bütün dallarına kadar, her alanda yorumlarda bulunduğu gibi, dini ilimlerin hemen hepsiyle ve dil bilimin bütün yönleriyle alâkalı açıklamalarda da bulunmuştur. Bu cephesiyle çağının allâmesi Fahrüddin er-Râzî'ye benzemektedir. Ancak özellikle felsefede pozitif ve sosyal bilimlerdeki ilerleme göz önüne alınırsa Elmalılı'nın

¹⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.17-20.

¹¹Ersöz, İsmet; a.g.e., s.174-176.

Kur'ân'ı yorumlamada daha büyük bir avantaja sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Her şeyden önce aldığı eğitim, içinde yaşadığı kültür, o dönem dünyasının siyâsî, sosyal, ekonomik, ilmî ve felsefî açıdan taşıdığı özellikler itibariyle önceki müfessirlerden çok daha farklı bir dünyanın insanı olduğu son derece açıktır.¹² O, İslamî ilimlerdeki derin vukufunun yanı sıra, felsefî düşünce ve pozitif ilimler alanında da sağlam anlayışa sahip bir âlimdir. Bu şekilde Kur'ân'ı tefsir ederken döneminin tartışma konularına da yer verip bunlardan Kur'ân'a uygun olan görüşleri belirlemeye çalışmıştır. Akli bir zaruret olmadıkça da âyetleri mutlaka zâhirî manada anlamayı gerekli görmüştür. Çağdaş ilmî verilerden hareketle Kur'ân'a yeni yorumlar getiren M. Hamdi, önceki âlimlerin bazı isabetsiz görüşlerine karşı yeni anlamlar vererek orijinal tefsir yapabilen bir âlim olduğunu kanıtlamıştır.¹³

Rivâyetten ziyade bir dirâyet tefsiri yazan Elmalılı; Türkçe bir tefsir yazmıştır. Bu ise kolay bir iş değildir. Özellikle belâğatın i'caz mertebesinde bulunan Kur'ân ayetlerini, aslındaki cezâlet ve yüceliği mümkün mertebe gösterebilmek şartı ile Türkçeye çevirmek, her türlü tahminin üstünde, güç bir iştir. Kendisinin bu işe muvaffak olduğu tefsiri, Hak Dini Kur'ân Dili, üslûbu ağır olmakla beraber kendi neslinin güzel bir Türkçesidir. Elmalılı'nın Türkçeye bihakkın vâkîf olmasına rağmen, mealleri Türkçe dil zevkine uygun olarak yazmayışı pasif, fakat asil bir endişeden yani Kur'ân yerine ikame edilmesi korkusundan kaynaklanmıştır.¹⁴

Bütün bu özellikleriyle M. Hamdi Yazır'ın büyük bir bilgi ve kültür hazinesi olan tefsiri, çoğu konuda aşılması güç izahlarıyla hem ilim âleminde hem de genel okuyucu nezdinde tazeliğini ve değerini korumaktadır.¹⁵

¹²Albayrak, Halis; a.g.e., s.154–157.

¹³Yavuz, Yusuf Şevki; a.g.e., c.11, s.58.

¹⁴Ersöz, İsmet, a.g.e., s.175,177.

¹⁵Albayrak, Halis, a.g.e., s.168.

I. BÖLÜM

ELMALILI'YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ VE KAYNAKLARI

Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler ve Hıristiyanlarla ilgili mevcut pek çok âyetten Yahudilik ve Hıristiyanlık tarihi, bu dinlerin mensuplarının sahip oldukları kutsal kitaplar ve bu kitaplara ne derece uyduklarına dâir bilgiler elde etmekteyiz. Bu bölümde amacımız; Elmalılı'nın yorumlarıyla Kur'ân'ın, bu din mensupları ile ilgili ifadelerini doğru anlayabilmek, bunlara dâir tarihsel arka planı iyi tahlil edebilmektir.

A. ELMALILI'YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN TARİHİ

1. Yahudi ve Hıristiyan Kelimelerinin Menşei

Yahudilik yaşayan ilahi kaynaklı dinlerin en eskisidir. Yahudiler Hz. Yakub'un neslinden geldikleri için Benî İsrail/İsrailoğulları, Hz. Musa'ya tabi olduklarını iddia ettikleri için de Museviler diye anılmaktadır.¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler için “yehûd”, Hıristiyanlar için “nasârâ” kelimeleri kullanılmaktadır.

Arapça (hvd) kökünden “Yahudi” kelimesi “tevbe etti, hakka döndü” anlamına gelir.¹⁷ Elmalılı'ya göre, Yahudi; Arapçada (hâde-yahûdu-hevden) esasen tevbe etmek manasına olduğu gibi, Yahudi olmak manasına da gelir. Deniliyor ki Araplar arasında bunlara Yahudi denilmesi ya buzağıya tapmaktan vazgeçip tevbe etmeleri (A'raf,7/156) dolayısıyladır yahut da “Yahûza” isminin (Hz. Yakub'un en büyük evladı) Arapça söylenişi sebebiyledir.¹⁸ Bir görüşe göre Yehûda, Yakub ile

¹⁶Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meali*, Akçağ Yay., Ankara, c.1, s.46.

¹⁷El-İsfehânî, er-Râğıb, *el-Müfredâtu fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986, s.796.

¹⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.374.

Lean'ın dördüncü oğullarıdır.¹⁹ Buna göre Yahudi İsrailoğulları'nın on iki boyundan birincisinin adı olması gerekirken, öneminden dolayı zamanla bütününe birden isim olmuştur. Bu demektir ki, "Yahûd" cins ismi olarak kavmin veya boyun adıdır. Tekil olarak kullanıldığında "Yahûdî" denilir ki o kavme mensup olan kişi demektir.²⁰

Yahudilerin ilk dedeleri olarak kabul ettikleri Abraham'a Tevrat, İbrani demektir.²¹ Daha sonraları bu sefer Yakob (Yakup)'un lakabı olan İsrail'den İsrailoğulları adını aldıklarını görüyoruz.²² Müfessirimiz, her iki ümmetin de -Yahudi ve Hıristiyanların- menşeinin, kaynağının İsrailoğulları olduğunu²³ "İsrail" in Hz. Yakub'un lakabı olup İbrânî dilinde Safvetullâh (Allah'ın seçkini) veya Abdullah (Allah'ın kulu) anlamına geldiğini bildirir.²⁴ Nitekim kelime, "kul" manasına gelen "(isra)" ile "Allah" manasına gelen "(il)"den mürekkep olmak üzere "Allah kulu" anlamındadır.²⁵ Tevrat ise Hz. Yakub'un Tanrı ile gürşerek onu yendiği için bu adı aldığı bildirir.²⁶ Hamdi Yazır, bu lakapda Yahudileri bir harekete geçirmenin söz konusu olduğunu söyler ve onlara hitabeden şu âyeti göstererek tefsirini yapar: "*Ey Allah'ın güzide bir kuluna evlatlıkla bağlanmış olan Tevrat ehli! O size vermiş olduğum büyük nimeti düşünün, hatırlayın, yâd edin*" (Bakara, 2/40). Bu hitap gösteriyor ki onlar, her şeyden önce nimete taliptirler. Bununla beraber şükür şöyle dursun, nimetin aslını bile unutmuşlardı.²⁷ İbrani adı da İsrailin müradifidir. Bugün kendilerine Yahudi dediğimiz kavmin ilk adı İbrani idi. Bu isimlendirmeye ilgili olarak, Hz. İbrahim'in doğuya hicret ederken Fırat veyahut Ürdün nehrini geçtiği için bu ismi almış olduğuna dâir bir görüş mevcuttur. Yani bu kelime geçen anlamına gelen "âbir"den gelmektedir. Buna göre İbrani adının nehrin öbür tarafından gelen adamlar anlamına geldiği söylenmektedir.²⁸ Ancak Elmalılı, İbrahim isminin esasen Süryanîce olduğunu ve Arapça "Eb- râhim" anlamına geldiğini bildirmektedir.²⁹

¹⁹Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s.110.

²⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.374

²¹*Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995, Tekvin 14/13

²²Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s.7.

²³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.451.

²⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.334.

²⁵Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1979, s.6.

²⁶*Kitâb-ı Mukaddes*, a.g.e., (Tekvin, 32/28, 45/9-18).

²⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.334.

²⁸Kesler, M. Fatih, *Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler ve Hıristiyanlar(Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Kitab)*, T.D.V. Yay., Ankara, 1995, s.28,29.

²⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.491.

Hıristiyan kelimesine gelince bu, Yunancadaki “khristianos”tan gelmektedir. Yunancada Hz. İsa’nın adı “Khristos” olarak geçer. İşte bu isimden iştikak eden “khristianos” ve “khristiyan” kelimeleri de Khristos’a (Hz. İsa) bağlanan, onun yolundan giden anlamına gelmektedir. Hıristiyan kelimesinin takriben I.yy ortalarına doğru Yunanca konuşan cemaatler vasıtasıyla yayıldığını öğreniyoruz.³⁰

Kur’ân’da “Hıristiyan” terimi yerine onları ifade etmek için “Nasrânî/nasârâ” kelimelerini kullanmaktadır.³¹ Bu kelimeler Hıristiyanlardan bahseden 219 âyetin sadece 13’ünde çoğul hâlde “nasârâ”, birinde ise tekil olarak “nasrânî” şeklinde geçmektedir. Hak Dini Kur’ân Dili tefsirinde, “nasrânî”nin, Grekçe’ye “Hıristiyan” diye tercüme edildiği ki bunun “Hristos”a nisbet olunduğu ifade edilmektedir. Tefsirde ayrıca “nasâra”nın “nasrânî” kelimesinin çoğulu olup Hıristiyanların bu ismi kendilerine verişleri üç ayrı sebebe bağlı olarak beyan edilmektedir: Ya Hz. İsa’nın indiği “Nasra” köyüne nisbet ya aralarında tenâsur (yardımlaşma) bulunması, yani birbirlerine yardımcı olmaları yüzünden bu adı almış oldukları ya da havâriiler “Allah’ın yardımcıları (*ensarullah*) biziz”(Âl-i İmran, 3/52) dedikleri için bu isimle anılmışlardır.³²

2. Yahudilik ve Hıristiyanlığın Tarihi Seyri

a. Yahudiliğin Tarihi Seyri

Münhasıran akrabalık esası üzerine kurulmuş olup, bugün hâlâ var olan milletlerin en eskilerinden biri Yahudilerdir.³³ Kur’ân’ı başından sonuna kadar gözden geçirdiğimiz vakit, orada Tevrat ve İncil’de mezkûr olan birçok tarihi olay ve geçmiş kavimlerin hâllerine, hayatlarına dâir haberlerin³⁴ bulunduğunu görmekteyiz.

Elmalılı, her iki milletin menşeinin İsrailoğulları olduğunu söyleyerek³⁵ Allah’ın kendilerine başka milletlere nasip olmayan ihsanlarda bulunmuş, nimetler

³⁰Cilacı, Osman, *Dinler ve İnsanlar*, Damla matb, Konya, 1990, s.147.

³¹Abdülbaki, M. Fuad, *Mu’cemul Müfehres*, Darul Fikr, 1992, Nasrani/nasara md, s.875-876.

³²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.374.

³³Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (çev.: M. Said Mutlu), İrfan Yay., İstanbul, 1972, c.1, s.392.

³⁴Belâzûrî, *Fütûhu’l Büldan*, (çev.: Zâkir Kadri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul, 1956, c.2, s.404.

³⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.451.

vermiş olduğunu beyan eder.³⁶ Âyette bu durum şöyle ifade edilmektedir: “*Ey İsrailoğulları! Sizlere verdiğim nimetimi ve sizi vaktiyle âlemdeki ümmetlere üstün kıldığımı hatırlayın*” (Bakara, 2/122).

Hak Dini Kur’ân Dili tefsirinde geçtiği üzere müfessirlerce peygamberlerin ulularının ilki bulunan Hz. İbrahim’den başlanılarak (Hz. Nuh ile beraber) on iki peygambere ismen yer verilen şu âyetten maksat, kitap ehli tarafından kabul edilen meşhur peygamberlerin bir arada gösterilmesidir.³⁷

“*Doğrusu biz sana öyle vahiy indirdik ki Nuh’a ve ondan sonra gelen bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi hem İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yakup’un torunları, İsa, Eyyüb, Yunus, Harun ve Süleyman’a vahyettiğimiz hem de Davut’a Zebûr’u verdiğimiz gibi*” (Mâide, 5/163).

Eski Ahit de Yahudi milletin tarihine dâir olayları işlemektedir.³⁸ Yahudilerle ilgili İncil’de şu ifadeler rastlamaktayız: “İmdi İbrahim’den Davud’a kadar olan nesiller on dört nesildir. Davud’dan Babil’e sürgünlüğe kadar on dört nesildir ve Babil’e sürgünlükten Mesih’e kadar on dört nesildir.”³⁹ Eski Ahit yazarları Yahudi tarihini, İbrahim (a.s) ile başlatırlar. Zaten Kur’ân-ı Kerîm de bu durumu desteklemektedir. Ancak Hz. İbrahim tevhidin temsilcisi olarak⁴⁰ Yahudi zihniyetiyle uzlaşacak bir yol takip etmemiştir.⁴¹ Elmalılı hem Yahudilerin hem Hıristiyanların Hz. İbrahim’in faziletini ve üstünlüğünü itiraf ettiklerini⁴² bildirmekte ve bunlardan her birinin, Âl-i İmran ile Âl-i İbrahim arasında bir birlik yönü olan İbrahim (a.s)’ı, kendilerine nispet ederek “Yahudi idi” veya “Hıristiyan idi” şeklinde tartışmaya girdiklerini⁴³ ifade etmektedir. Bunlara karşı Âl-i İmran 65-67’inci âyetlerde şöyle cevap verilmektedir: “*Ey Ehl-i Kitab! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz?... İbrahim ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah’ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi.*” Müfessirimiz, ayetin

³⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1639.

³⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1528,1529.

³⁸Bucaille, Maurice, *Kitab-ı Mukaddes, Kur’ân Ve Bilim*, (çev.: Suat Yıldırım), T.Ö.V. Yay., İzmir, s.37.

³⁹Matta 1/17.

⁴⁰Âl-i İmran 3/33, Meryem 19/43–47, Nisa 4/125, Bakara 2/124.

⁴¹Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.18.

⁴²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1962.

⁴³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1133.

tefsirinde şöyle der: “Ne Yahudilerin ne Hıristiyanların ne de müşriklerin İbrahim’i kendilerine nispet etmeye, temiz bir Müslüman muvahhid olan İbrahim’in ailesi ve tâbi olanlarından saymaya hakları yoktur ve mücadeleleri cahilcedir. Zira bunlar Hakk’ın birleştirilmesinden değil, kelimenin parçalanmasından hoşlandılar.”⁴⁴

Malumdur ki Hz. İbrahim Mezopotamya asıllıdır ve onun tek tanrı fikirleri Babilonya Kralı Nemrud’un hiddetine sebep⁴⁵ olmuş, onu kurban etmek istemişti.⁴⁶ Tevrat’a göre Tanrı (Yahova), Abram’a (Hz. İbrahim) Harran bölgesinden Kenan diyarına göç etmesini emreder. O da karısı Sara’yı, kardeşinin oğlu Lut’u yanına alarak Kenan diyarına varır.⁴⁷ Kur’ân-ı Kerîm ise Hz. İbrahim’in, Yüce Allah tarafından ateşten kurtarılmasından sonra onun Filistin’e göç etmesine şöyle işaret eder: “Biz onu ve Lut’u kurtararak, içinde cümle âleme bereketler verdiğimiz ülkeye ulaştırdık.”⁴⁸ Böylece Mezopotamya’daki Harran Bölgesinden Palestin veya Filistin denen Kenan’a gelinmiş oldu.⁴⁹ Kenan ülkesinde Hz. İbrahim’in oğlu İshak dünyaya gelir. Böylece Yüce Allah, İshak (a.s)’ı İmran ailesine kadar Yakup silsilesiyle nebiliğe ve mülke kaynak kılmıştır.⁵⁰ M. Hamidullah, Tevrat’ın bir aile tarihi, yani İsrailoğulları’nın tarihi olduğunu, böylece yalnızca Hz. İshak oğlu Hz. Yakub’un oğullarından bahsedildiğini, Hz. İsmail ve oğulları hakkında ise çok az bir bilginin dışında bir kayda yer verilmediğini söyler.⁵¹

Burada dünyaya gelen İshak (a.s) da oğlu Yakup (a.s) da kendilerine vahyolunan peygamberlerden idi (Bakara, 2/136). Yakup (a.s)’un on iki oğlu vardı ki İsrailoğulları, bu on iki kardeşin evlat ve torunlarıdır.⁵² Nitekim Elmalılı tefsirinde Yusuf ve Bünyamin dışındaki kardeşlerin baba bir üvey kardeşler olduğu ve Yusuf (a.s)’a hasetlerinden dolayı onu kuyuya attıkları anlatılmaktadır. Tevrat’ta da anlatılan bu olayda, Yusuf’un yoldan geçen kervancılara satıldığı ifade

⁴⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3135, 3136.

⁴⁵Bkz: En’am Sûresi.

⁴⁶Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.1, s.392.

⁴⁷Tekvin, 12/1–5.

⁴⁸Enbiya, 21/71.

⁴⁹Cilacı, Osman, a.g.e., s.143.

⁵⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1092.

⁵¹Hamidullah, Muhammed, *İslam Tarihine Giriş*, (çev.: Ruhi Özcan), Beyan Yay., İstanbul, 1999, s.30.

⁵²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.499.

edilmektedir.⁵³ Daha sonra mısırlı Aziz tarafından bir köle olarak satın alınan Yusuf (a.s)'un (Yusuf, 12/21), Mısır hazinelerine memur olmasına kadar yaşadığı olaylar Hak Dini Kur'ân Dili'nin Yusuf Sûresi tefsirinde uzunca anlatılmaktadır. Sonrasında Yusuf (a.s), ailesini Mısır'a getirir ve böylece İsrailoğulları Mısır'a yerleşmiş olurlar. Bu dönemde İsrailoğulları, Mısır'da rahat bir hayat sürmüşlerdir.⁵⁴

Elmalılı, Yusuf (a.s)'un vefatından sonra Mısır'da inkılâp olduğundan hükümetin Amalikadan çıkıp Firavunlara geçtiğinden bahsetmektedir.⁵⁵ Ramses II. devrini (M.Ö. 1260) Yahudilerin Mısır'dan toplu hâlde göç tarihi kabul edersek Yahudilerin Mısır'da üç asır müddetle zulüm ve tazyike maruz kaldıklarını görürüz (İbrahim,14/5).

Elmalılı İsrailoğulları'nın millî varlıklarının ilk teşekkülünün Hz. Musa devrinde olduğunu bildirmektedir.⁵⁶ Kasas Sûresi 3–4. âyet-i kerîmelerde: “... *Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten başkaldırmış ve ahalisini firkalara ayırmıştı. Onlardan bir zümreyi güçsüz bularak oğullarını boğazlatıyor ve kadınlarını sağ bırakıyordu. Çünkü o cidden bozgunculardandı.*” Buyrulmakta Elmalılı, Firavunun maksadı için yeryüzünü bozguna uğratmaktan çekinmezliğinin bu son cümleyle ifade edildiğini bildirmektedir.⁵⁷ Hz. Musa böyle bir zamanda dünyaya gelmiştir. Onun İsrailoğulları'ndan tüm erkek çocuklarının öldürülmesine dâir Firavun'un emrinden Allah'ın yardımıyla kurtuluşu, Firavun'un sarayında büyütülmesi ve gençliği Kur'ân'da anlatılmaktadır.⁵⁸ Yine o ve kardeşi Hz. Harun'un Firavun'la olan mücadeleleri, Hz. Musa'nın Firavun'la ilgili bu kıssası Tâhâ, Şuarâ ve Kasas gibi Mekkî sûrelerde anlatılmaktadır.⁵⁹ Hz. Musa ve kendisine yardımcı olarak verilen kardeşi Harun, ilahlık iddiasında bulunan Firavun'u davet için karşısına çıkarlar. Firavun, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizeleri⁶⁰ inkâr ederek davetine karşı geldiği gibi Mısır topraklarına yağın felâketler⁶¹ karşısında da iman etmez ve

⁵³Tekvin 37/28.

⁵⁴Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.20.

⁵⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2925,2929.

⁵⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.376.

⁵⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3718.

⁵⁸Tâhâ, 20/37–40, Kasas, 28/3–28

⁵⁹Sayı, Ali, *Firavun, Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, İz Yay., İstanbul, 1992, s.307.

⁶⁰A'raf 7/108, 117–120, Şuarâ, 26/ 33.

⁶¹A'raf, 7/133.

İsrailoğulları'nın peşini bırakmaz. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Musa'ya İsrailoğulları'nı alarak Mısır'dan çıkmalarını ve Kenan diyarına gitmelerini emreder. Ordusuyla arkalarına düşen Firavun ise Kızıldeniz'de boğularak ölür.⁶² İsrailoğulları, bundan sonra doğuda Şam ve batıda Mısır arâzîsinin büyük bir kısmına malik olmuşlardı. Firavunlar'dan ve Amalika'dan sonra oralarda diledikleri gibi tasarruf etmişlerdi.⁶³

Tevrat'ın bildirdiğine göre İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında Sina çölüne geldiler ve Sina dağında Allah Musa'dan İsrailoğulları'nın iyi bir kavim olmaları yönünde söz aldı ve ona on emri verdi.⁶⁴ Elmalılı tefsirinde açıklandığı üzere Allah Teâlâ İsrailoğulları'na Şam topraklarında Kenanlıların zalimlerinin oturdukları Eriha'ya gitmelerini emretmiş, Hz. Musa da her kavimden bir nakib seçmişti. Fakat bunlar iki kişi dışında sözlerinde durmadılar ve caydılar.⁶⁵ Allah Teâlâ da onlara Mukaddes topraklara girmeyi kırk yıl haram kıldı ve onları Tih çölünde bıraktı. Elmalılı bu konudaki rivâyet ve görüşleri sıraladıktan sonra şöyle der: “Bu hüküm, peygamberini dinlemeyen sapıklar hakkında Allah'ın bir cezasıdır. Musa ve Harun (a.s) ise bu manada azap ve ceza içinde değil fakat çölde yine İsrailoğulları'nın başında bulunuyorlardı. Arz-ı Mukaddese girmeleri ise Yuşa b. Nûn zamanında olmakla beraber ilk hareket Hz. Musa'nın hayatında vâki olmuştur.”⁶⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığı üzere, Hz. Musa, Tur'da ilahi emre uygun olarak (kırk gece) çile çıkarırken (Araf, 7/138–145) onlar altından bir buzağı heykeli yapmış haksız ve nankör bir tutum sergileyerek bu buzağıya tapmaya başlamışlardır. Hz. Musa, Tur'dan dönünce hemen tevbe etmelerini ve tevbe edenlerin etmeyenleri derhâl öldürmelerini emretmiş ve bu iç savaş Allah'ın izniyle zaferle sonuçlanmış, ilahi affa uğramışlardır.⁶⁷

⁶²A'raf, 7/136

⁶³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2270.

⁶⁴Çıkış, 19/20.

⁶⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1600.

⁶⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1650–1651.

⁶⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.352,355.

Elmalılı tefsirinde, İsrailoğulları'nın mukaddes toprakta iki defa olmak üzere fesat çıkardıkları⁶⁸ yer almakta birinci fesadın zamanı, İbn-i İshak'ın rivâyetine göre Şa'ya (a.s)'yı öldürdükleri zaman olarak gösterilmektedir. Elmalılı, bu olayla ilgili İbn-i Cerîr tefsirinden aldığı kıssaya, fazlaca uzun yer vermiştir ki bir kısmı şöyledir: “İsrailoğulları arasında pek çok günah işlenmiş olmasına rağmen Yüce Allah onları sorumlu tutmamış, ihsan ile muamelede bulunmuştu. Fakat İsrailoğulları'nın Sıddika ismindeki hükümdarları döneminde olaylar büyümüş. O zaman Şa'ya b. Emsiya, onlara peygamber olarak gönderilmiş ve Babil hükümdarı Sencarib'in hücum ve istilasını bertaraf edilmişti. Sıddika'nın vefatıyla işler karışmış, hükümlerlikte yarışmışlar ve birbirlerini öldürmeye başlamışlardı. Allah, Şa'ya'nın dilini vahiy ile konuşurmuş; fakat İsrailoğulları onu testere ile biçmişlerdir. Sonra Ermiya (a.s)'yı da hapsetmişler. Allah Teâlâ da Buhtu Nassar'ı onlara musallat edip belalarını vermiş.”⁶⁹ Bu rivâyetin İsrailiyattan olduğunun aşikâr olduğunu bildiren Abdullah Aydemir, müfessirlerden bazısının bu hikâyeleri büyük bir sabırla yazmış olmalarını hayret verici bulur ve onları eleştirir.⁷⁰ İsrailoğulları'nın ikinci bozgunculuklarının ise Yahya (a.s)'ı öldürme ve İsa (a.s)'yı çarmıha germeye kalkıştıkları zaman, son cezalandırılmalarının da Krallar taifesinden Babil kralı Cuder veya Curdüs'ün ve Totistan Kostantin'e kadar Romalıların Kudüs'e girerek istila etmelerinin olduğu ifade edilir⁷¹ ki ileride bu konuya yeniden değinilecektir.

Rivâyete göre Hz. Musa'dan sonra kendilerini idare eden Yûşa b. Nûn idaresinde İsrailoğulları, Tih çölünden çıkıncaya kadar 40 yıl geçmiştir. Musa (a.s) da doğumundan Tih çölünde ölünceye kadar 120 yıl yaşamıştır.⁷² Yûşa b. Nûn, Filistin topraklarını her bir kabileye eşit olacak şekilde 12 bölgeye ayırmıştır. Böylece dört asır sürecek olan hâkimler devri başlamıştır.⁷³ İsrailoğulları bundan sonra Tanrının kendilerini vârisi kıldığı Beytül Makdis ve ona komşu olan yerlerde üstünlük sağlayarak buraları Kenânîlerin elinden almışlardır.⁷⁴

⁶⁸İsra, 17/4.

⁶⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3156- 3161.

⁷⁰Bkz: Aydemir, Abdullah, a.g.e., s.135.

⁷¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s. 3161–3163.

⁷²Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1991, c.1, s.543.

⁷³Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.21.

⁷⁴İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev.: Zakir Kadri Ugan), M.E.B. Yay., İstanbul, 1954, c.1, s.588,590.

Bu dönemden sonra İsrailoğulları için Talut, Davud ve Süleyman olmak üzere krallar devri başlamış oldu. M.Ö.1080–568 yıllarını kapsayan bu dönem Tevrat'ta anlatılmakta,⁷⁵ Kur'ân'da Talut'tan bir kral ve savaşçı olarak bahsedilmektedir.⁷⁶ Müfessirimizin ifade ettiği üzere, Davud (a.s)'un hükümdarlığından önce Mısır ve Filistin arasında yerleşmiş olan Amalika'nın başındaki Calut adındaki zorba hükümdar, İsrailoğulları'na galip gelmiş, Tevrat'ı ellerinden almıştı. İsrailoğulları'nın Allah'a yalvarmaları üzerine kendilerine peygamber sülalesinden biri gönderilmiş. Fakat onlar birazı müstesna savaşmak için verdikleri sözde durmamış ve savaş alanında yüz çevirmişler. Onlara gönderilen Talut, Calut'a karşı savaşmış ve Davud, Calut'u öldürmüştü. (Bakara, 2/247–251) Böylece Davud (a.s) döneminde, Arz-ı Mukaddesin doğusunda ve batısında büyük bir devlete kavuşulmuştur.⁷⁷ Süleyman (a.s) zamanına kadar İsrailoğulları, yeryüzünün büyük bir kısmına mirasçı olmuştu, ünü doğuya ve batıya yayılmıştı. Süleyman (a.s)'dan sonra artık o parlak dönem sona ermiş,⁷⁸ İsrailoğulları, içinde buldukları çok iyi şartların kıymetini bilememişler, fâsık ve zalim kimselere boyun eğerek fitne çıkararak ayaklanmışlar ve karışıklığa sebep olmuşlardır.⁷⁹ Elmalılı burada İsrailoğulları hakkında şu yorumu getirmektedir: “Bir kavmin böyle bir hâlde bulunması ise “Ey Rabbim, bizim başımıza azap ve bela getirecek kimseler getir” gibi fiili bir taleptir. İşte o zaman, Hak Teâlâ, İsrailoğulları'nı azaba sürükleyecek ve nihayet kıyamete kadar en kötü azabı uygulayacak kimseler musallat etmeyi vacip kılmıştır (A'raf, 7/167). Nitekim Buhtü Nassar'a müsaade edip, İsrail kavmi aleyhine böyle bir azabı icra etmiştir.”⁸⁰ Tarihlerin bildirdiğine göre Kudüs ilk defa Bühtü Nassar tarafından yıkılmış, Beytül Makdis'teki mescitler, Tevrat nüshaları yakılmış ve Yahudiler Babil'e sürgün edilmiştir. Sonuçta Yahudiler, Kiyaniyan'dan bir hükümdar kendilerini Beytül Makdis'e iade edinceye kadar 70 yıl esirlikte kalmışlardır.⁸¹

⁷⁵Samuel, 1/11, Krallar, 1/11.

⁷⁶Bakara,2/249.

⁷⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.828, 835–836.

⁷⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2314.

⁷⁹Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.22.

⁸⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2315–2316.

⁸¹İbn Haldun, a.g.e., s.590.

Elmalılı, İsrailoğulları'nın, Pers hükümdarlarından Erdişiri Behmen zamanında yine toplandıklarını ve İran'a bağımlı mahalli bir hükümet kurduklarını bildirir. Ancak daha sonra Yunanlıların onun arkasından da Romalıların idaresi altına girdiklerini ve Zekeriya ve Yahya (a.s)'ı da işte bu dönemde şehit ettiklerini ifade eder.⁸²

Kur'ân, Talut (veya Kral Saul) tarafından kurulan, Davud ve Süleyman tarafından kuvvetlendirilen krallığın halk arasındaki harp yüzünden ikiye ayrılışından ve akabinde doğudan (Irak) ve kuzeyden (Suriye) hücumu uğradığından bahsetmemektedir.⁸³ Bu dönem yani İ.Ö. VIII. yüzyıl, yazar peygamberlerin asrıdır. Bunlar; İsrail krallığında Amos ile Hoşea, Juda krallığında İşaya ile Mika'dır. Samiriye'nin düşmesiyle İsrail krallığı İ.Ö. 721'de son bulmuş ve geriye bıraktıkları dini mirası Juda krallığı devralmıştır. VII. asır Eremya'nın, ilk Babil sürgününden evvel, İ.Ö. 598 yılları ise Tsefenya, Nahum ve Habakkuk'un peygamberlik dönemleridir. Kaynaklarda sürgün dönemi peygamberi olan son büyük peygamberin Hezekiel olduğu ve sürgünden sonra Yahudilerin tekrar Filistin'e döndükleri ifade edilmektedir.⁸⁴ M.Ö. 538'de Fas kralı, Babil'i işgal edince Yahudilerin tekrar Kudüs'e dönmelerine ve mabedi yeniden inşalarına izin vermiştir.⁸⁵ M.Ö. 330 yılında ise Makedonyalı İskender Faslıları yenerek Yahudilere baskı yapmış ondan sonraki krallar da bu baskıyı arttırarak onları her tarafa sürmüşlerdir.⁸⁶ Yahudiler bundan sonra önce Yunanlıların idaresine girmişler onlarla savaşmışlar; ancak Romalılar Yunanlıları yenince bu defa Romalıların istilasına uğramışlardır. Beytül Makdis, ikinci defa olmak üzere yıkılmış, Yahudiler de Roma'ya ve Roma'nın öte taraflarına sürgün edilmişlerdir. Yahudiler bunu, "Büyük Sürgün" adıyla anarlar. Bu dönemde onlar, Romalıların idareleri altında yaşamışlar⁸⁷ (M.S. 150'li yıllar) ve durumları her geçen gün kötüleşmiştir. Ancak Müslümanlar, fethettikleri Roma topraklarında Yahudilere iyi davranmışlardır. Böylece onlar, Bağdat, Kahire, Kurtuba ve diğer İslam topraklarında çok rahat yaşamışlar ve ticaretle uğraşmışlardır.

⁸²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.471.

⁸³Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.1, s.393.

⁸⁴Bucaille, Maurice, a.g.e., s.24-27.

⁸⁵Taberî, a.g.e., c.2, s780-784.

⁸⁶Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.23.

⁸⁷İbn Haldun, a.g.e., c.1, s.591.

Yahudilerin tarihine dâir, onların Arabistan’da, İslam’ın başlangıcında ve Hz. Peygamber zamanındaki durumlarına da değinmek istiyoruz. İslamiyetten önce Arap yarımadasında Yahudilik, Hıristiyanlık ve Zerdüştilik teessüs etmiş bulunuyordu. Bunların Arabistan’da ne zaman yayıldığını tayin etmek mümkün değil.⁸⁸ Ancak İslamiyet’in zuhurunun arifesinde Arabistan’ın her tarafında Yahudilerin varlığı söz konusuydu. Onların, yıllık panayırlarda bilhassa Ukaz’da hem ticaret eşyası satarak hem de kendilerini gizli şeyleri bilen, istikbalden haber veren kâhinler olarak tanıtmak sûretiyle iyi para kazandıklarını öğreniyoruz. “Ehl-i Kitab” olarak cahil ve kolay inanır Bedeviler üzerinde husûsî bir prestij elde ediyorlardı. Hz. Peygamber Medine’ye geldiği zaman, halkının hemen hemen yarısı Yahudi idi. Hz. Peygamber tarafından vaz’edilen Medine Site Devleti anayasasında dokuz Yahudi kabilesinden bahsediliyor; fakat tarihçiler bunları üç grupta topluyor: Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza. Medine Yahudileri şehirde çabucak iktisadi hayata hâkim oldular. Zenginleştiler, borç para verdiler, faizcilik yaptılar ve yavaş yavaş başkalarının mülklerini de ele geçirdiler. İbnü’n-Neccar’a göre, bu dönemde Medine’de İslamların 13 şatosuna karşılık Yahudilerin 59 şatosu vardı. Irkları ile mağrur, aynı zamanda bir dine, bir mukaddes Kitaba ve Arap bedevilerinden çok üstün şerefli menkıbelere sahip, ticarete, ziraatte ve sanatta üstad bu zenginler, Yahudi olmayanların dinini kabul etmek üzere kendi dinlerini terketmeye pek mütemâyil değildiler. Nitekim ileride geleceği gibi Hz. Peygamberin tüm vasıflarını bilmelerine rağmen onun davetine karşı gelerek düşmanlıkta bulunmuşlardır. Onlar, bir Mesih’in gelmesini bekliyorlardı; fakat bununla bütün dünyada Yahudi hâkimiyetini anlıyorlardı.⁸⁹

b. Hıristiyanlığın Tarihi Seyri

Yahudilerin Babil’den avdetinden Hz. İsa’nın doğumuna kadar ki beş asırlık devir içinde muazzam bir din adamları zümresi büyük mabedin etrafında yeniden teşekkül etmişti.⁹⁰ “*Derken kitabı (Tevrat) miras alan bozuk bir nesil bunların yerini aldı*” (A’raf, 7/69) ifadesiyle ilgili müfessirimizin açıklamalarından, bu dönemde, Tevrat’ı öğrenmiş, fetva ve hüküm verme mevkilerine geçmiş; fakat ona sahip

⁸⁸Doğrul, Ömer Rıza, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Eser neşriyat, İstanbul, 1977, c.1, s.98.

⁸⁹Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.1, s.394-406.

⁹⁰Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1988, s.36.

çıkılmayıp hükümlerine sarılmayan onu işlerine geldikleri gibi geçici çıkarlar için kullanan ve hakkı değiştiren bir neslin geldiğini anlıyoruz.⁹¹ Yahudiler, M.Ö. dördüncü yüzyıla kadar zulüm altında kalmışlar ve artık kendilerine Hz. Davud'un saltanatı zamanındaki refahı verecek, eski şerefli mevkilerini geri getirecek olan Mesih'i bekliyorlardı.⁹² Dünyada adalet ve hakkın sağlanacağı yeni bir devir bekliyorlardı ki bunu da Mesih'in yapabileceğine inanıyorlardı.⁹³ Zira Hz. İsa, Yahudilerin içinden öyle bir zamanda ortaya çıkmıştı ki tefecilik, insanlığın kanını kurutmuştu. Halk ise Allah'ı bırakıp hahamlarına tapınıyordu.⁹⁴

“Andolsun Musa'ya o kitabı verdik, arkasından bir takım peygamberler de gönderdik, hele Meryem oğlu İsa'ya apaçık mucizeler verdik, onu Ruh'u'l-Kudüs ile destekledik” (Bakara, 2/87). âyetiyle Hz. Musa ve Tevrat'ın izinde ve aynı şartlarla memur nice peygamberlerin gönderildiği beyan edilmektedir. Ki bunların Yuşa, İsmail, Şemun, Davut, Süleyman, Şaya, Armiya, Uzeyir, Hazkil, İlyas, Elyasa, Yunus, Zekeriya, Yahya ve daha başkalarının olduğu haber verilmektedir. Elmalılı, burada Hz. İsa'nın bilhassa ismiyle zikredilmesinin, İsa dininin Tevrat'taki bazı dini hükümleri nesheden bir özelliğe sahip olması bakımından olduğunu beyan eder. Bundan dolayı İseviyet yani Hıristiyanlık, Musevilikten ayrı bir din olmuştur.⁹⁵

Elmalılı, Âl-i İmran Sûresinin nüzûl sebebinin, Yahudilerden ziyade Hıristiyanlar olduğunu ifade eder.⁹⁶ Sûre, özellikle Hz. İsa ile Hz. Meryem'den bahsettiğinden bu ismi almıştır. Âl-i İmran “İmran Hanedanı” demektir. Hz. İsa'nın anası Meryem'in babası olan İmran b. Metan, İyşa oğlu Davut oğlu Süleyman peygamber soyundandır. Rivâyet olunuyor ki Hz. İsa'nın ninesi olan İmran'ın karısının ismi Hanne ve onun kızkardeşi (bir rivâyette Meryem'in) İyşa da Hz. Zekeriya'nın karısı ve Hz. Yahya'nın annesidir.⁹⁷ Hz. Meryem Hz. Zekeriya'nın velayeti altında yetişmiştir.⁹⁸ O, Elmalılı'nın da ifadesiyle öyle bir mihrabda Allah

⁹¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2314–2316.

⁹²Yıldırım, Suat, a.g.e., s.37.

⁹³Tümer, Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, T.D.V. Yay., Ankara, 1997, s.14.

⁹⁴Çavuş, Abdülaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap* (çev.: Mehmet Akif, sad: Süleyman Ateş), D.İ.B. Yay., Ankara, 1975, s.10.

⁹⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.405–406.

⁹⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1010.

⁹⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1092.

⁹⁸Âl-i İmran, 3/33–49.

tarafından özel bir nailiyyetle yetiştirildi ki her türlü çirkin hâllerden, Yahudilerin iftiralarından uzak ve temiz idi.⁹⁹ Melekler kendisine Hz. İsa'nın müjdesini vermişti. Böylece ona, İsa (a.s), bir cesetten değil de doğrudan doğruya rûhtan, yani "kün" emriyle, ilahi bir emir olan mukaddes ruhtan, Cibril'den bir kelime üfürülür gibi, Allah tarafından üfürülmüştü.¹⁰⁰

Hz. İsa'nın kaynaklarda kesin bir rakam verilmemekle birlikte tahminen M.Ö. 3 yılında Kral Herod'un son zamanlarında ve Beytlehem şehrinde doğduğu söylenir.¹⁰¹ Yeni Ahit kitaplarından olan Matta, Hz. İsa'nın soy kütüğünü vererek başlar. Onu Hz. Davud vasıtasıyla Hz. İbrahim'e çıkarır.¹⁰² Dört İncilde de Filistinli İsa bir Yahudi olarak doğmuştur.¹⁰³ Bütün Yahudi ananelerini bilmekte idi. O, Yahudilerin beklemekte oldukları Mesih'ten ve Mesihliğin fonksiyonlarından da haberdardı. İncillere göre İsa, kendisine sorulan sorulara Mesih¹⁰⁴ olduğunu açıklamak sûretiyle cevap vermiştir.¹⁰⁵ Bazı İslâmî âsâra ve mevcut İncillere göre Hz. İsa'nın 30 yaşında tebliğe başladığı söylenebilir. Daveti boyunca Ferisiler veya Romalı müşrikler gibi muarızlarınca aleyhinde çalışıldığı ve suçlandığı görülür. Nitekim Hıristiyanlığın ortaya çıktığı Roma hâkimiyetindeki Filistin, İsa'dan önceki I. yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde Helenleşmeye başlamıştı. Bu dönemdeki İsrailoğulları'nın mensup olduğu Yahudi mezhepleri de bu akımdan etkilenmişti. Bunlardan Ferisiler, meleklere iman, ölümden sonra dirilme ve ruhun ölümsüzlüğü gibi düşüncelere inanıyorken genellikle zengin ve aristokrat Yahudilerden oluşan Sadukiler, bu sayılanlara inanmıyorlardı. Mağaralarda ictimai hayattan uzak zühd bir yaşayış sürdüren Esseniler ise Allah'ın birliğine, ebedî ahiret hayatına ve ruhun ölümsüzlüğüne inanıyorlar, işgalci müşrik Roma hâkimiyetini meşru tanımayı günah sayıyorlardı.¹⁰⁶

⁹⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1094,1097.

¹⁰⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.5133

¹⁰¹Matta 2/1-2, Luka, 1, Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.37.

¹⁰²Matta, 1/18.

¹⁰³Demirci, Kürşat, "Hıristiyanlık" md, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1998, c.17, s.330.

¹⁰⁴Markos, 8/7.

¹⁰⁵Kuzgun, Şaban, *Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matb, Ankara, 1996, s.125.

¹⁰⁶Yıldırım, Suat, a.g.e., s.16-27.

Hz. İsa önce Galile’de (el-Celil) sonra da civar köy ve kasabalarda tebliğine başlamıştır.¹⁰⁷ Fakat en iyimser ihtimalle el-Celil ahalisinin temiz ve saf birkaç yüz insanı ona uymuştur.¹⁰⁸ Hz. İsa, Tevrat’ın bazı hükümlerini nesh etmiş,¹⁰⁹ ayrıca kendisine Allah tarafından insanlara bir hidayet ve öğüt vesilesi olmak üzere İncil ve mucizeler verilmiştir.¹¹⁰ Yahudi eşraf ve hahamlarına göre ise İsa, kendi menfaatleri yönünden bir karıştırıcı, bir anarşist idi. Özellikle Ferisiler ve dünya makam ve menfaati için işgalci Romalı müşriklere yaranmak gayesi ile birbiriyle yarışan din adamları kurnazlık ve desiseleriyle aleyhinde dikildiler.¹¹¹ Onlar, Hz. İsa’yı vali Pilatus’un önüne getirerek Kayser’e karşı olduğu ve Mesih Krallık iddiasında olduğu yönünde iftirada bulundular. Vali onu suçsuz bularak Galileli olduğu gerekçesiyle Herod’a gönderdi. O ise, Rum Kayseri Agustus’a mektup yazarak İsa’yı öldürmeye teşvik etti. Kayser de olanlara izin verdi. Nihayet Kur’ân’da hikâye edilen hâl ve hâdiseler cereyan etti.¹¹² Nisa Sûresi 157. âyet, onların İsa peygamberi öldürmediklerini; fakat şüpheyi düşürdüklerini açıkça beyan etmektedir: “...*Oysa onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara İsa gibi gösterildi.*”

Yuhanna İncilinin verdiği bilgiye bakılacak olursa, onun risalet hayatının üç sene kadar sürdüğü intibai hâsıl olur.¹¹³ Birçok kaynağa göre de İsa (a.s) otuz üç yaşında iken semaya yükseltilmiştir.¹¹⁴

Elmalılı, Hz. İsa’nın tevhide daveti üzerine İsrailoğulları’nın az bir kısmının iman ettiğini çoğunluğun ise inanmadıklarını beyan etmektedir. Hz. İsa kendisine yardımcıları aramış, bunun üzerine havariler; “*O Allah yardımcıları biziz*” şeklinde cevap vermişlerdir.¹¹⁵ Seyyid Kutub, Hz. İsa’nın bu talebiyle ilgili; onun, kendi nübüvvetine bir alamet olarak, hiçbir beşerin takat getiremeyeceği bütün mucizeleri göstermesine rağmen Benî İsrailin, yine iman etmeyeceğini ve küfürlerine devam

¹⁰⁷Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.37.

¹⁰⁸Yıldırım, Suat, a.g.e., s.40.

¹⁰⁹İbn Haldun, a.g.e., c.1, s.591.

¹¹⁰Maide 5/46, 110, 112, 115, Bakara 2/87, 253, Âl-i İmran 3/46, 49, Meryem 19/30.

¹¹¹Yıldırım, Suat, a.g.e., s.18-19.

¹¹²İbn Haldun, a.g.e., c.1, s.592.

¹¹³Yıldırım, Suat, a.g.e., s.40.

¹¹⁴Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yay., Ankara, 1995, c.2, s.334.

¹¹⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4946.

edeceklerini hissettiğinden dolayı onları bazı zorluklardan ve ağır kayıtlardan kurtarmak için gayret ederek bu soruyu sorduğunu beyan eder.¹¹⁶ İşte nasârâya (Hıristiyanlara) nasârâ (Hıristiyan) denmesinin sebeplerinden birisi, İsa ile havariler arasındaki bu yardım anlaşmasıdır. Elmalılı, Endülüslü Müfessir Ebu Hayyan'ın “el-Bahru'l Muhîr” adlı eserinden şu nakilde bulunur: “Hz. İsa kendisine iman eden ve on iki kişiden oluşan havarilerini çeşitli beldelelere göndermişti. Batris ve Pavlus'u¹¹⁷ Roma'ya, Andiravs ve Matta halkı insan yiyen arza, Bukas Babil'e, Filibs Afrika'ya, Yuhanna Ashab-ı Kehf'in kenti olan Efsus'a, iki Yakup Beyt-i Makdis'e, İbn Büleymin Hicaz'a ve Testemir de Berber ülkesine gönderilmişti.”¹¹⁸

Hz. İsa ve onun ilk müntesipleri olan bu Havarilerin yaşayışları, Tevhid inancına uygunluk arz ediyordu. Ancak bu tevhid inancı bir süre sonra Pavlus'un bu cemaatin arasına girmesiyle sekteye uğradı. Zira o, Hıristiyanlığa teslisi sokmuş, sünnet olmayı yasaklamış ve domuz eti yemeyi serbest bırakmıştır.¹¹⁹ Pavlus, Hıristiyanlığın, üzerinde en çok tartışıldığı siması olan, Hıristiyanlığı, İsa'nın kendi dinini yaymak için çevresine topladığı kimselerin aleyhine tesis etmiş bir kişidir. İsa'yı sağlığında görmediği hâlde İsa'nın, dirildikten sonra kendisine Şam yolunda görüldüğünü iddia ederek görevine meşruiyet kazandırmıştır.¹²⁰ Hıristiyanlık cemaatlerinin genişlemesiyle birlikte dini konularda derin görüş ayrılıkları olduğu bir sırada bu ihtilafların çözümü için aralarında Pavlus ve Barnabas'ın da bulunduğu bir temsil heyeti seçilerek Kudüs'e gönderildi ve M.S. 49 yılında “Havariler Konsili” olarak bilinen toplantı gerçekleştirildi. Bu konsilde Pavlus'un temsil ettiği görüşe taviz verilmiştir. Böylece Pavlus hem sonraki Hıristiyanlıkta yerini almış, hem de Hz. İsa'nın tanrılaştırılmasına kadar varan onun tabiatı ile ilgili tartışmaları başlatmış oluyordu.¹²¹

Hıristiyanlığın teşkil ettiği içtimai tehlikenin farkına ancak III. yüzyıl'da varan Roma devleti, Decius, Valerianus, Diocletianus ve Galerius gibi

¹¹⁶Kutub Seyyid, *Fizilali'l Kur'an*, Hikmet Yay., İstanbul, c.2, s.293.

¹¹⁷Elmalılı, Sempol da denilen Pavlus'un esasen havarilerden olmadığını, sonradan katıldığını ve mektuplarının Ahd-i Cedîd'e sokulduğunu bildirir.

¹¹⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4946.

¹¹⁹Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.39-41.

¹²⁰Bucaille, Maurice, a.g.e., s.85-86.

¹²¹Kesler, M. Fatih, a.g.e., s.40.

imparatorlarla, bu dini ortadan kaldırmaya çalıştılar. Nitekim bunlardan Decius, Hıristiyanlara karşı ilk sistematik işkence hareketini başlatan hükümdar olmuştur. Bazı araştırmacılar, Neron hâkimiyetinden beri bu dinin özel bir kanunla yasaklandığından bahsederler.¹²² Müfessirimiz, tarihçilerin bildirdiğine göre Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden kırk sene kadar sonra Kudüs'ün ve Beyt-i Makdis'in Romalılar eliyle ikinci defa tahribinin meydana geldiğini söylemektedir. Bu olay Roma imparatorlarından Neron'un yerine geçen Ospanyanus zamanında başlamış ve rivâyet olunduğuna göre, onun oğlu Titos tarafından bitirilmiştir. Sonrasında Kudüs şehri üçüncü defa imar edilmiş; fakat İbn-i Esir'in "Târih-i Kâmil'deki beyanına göre İmparator İlya Anderyanos tarafından barbarca bir katliama tabi tutulmuş ve Beyt-i Makdis, son defa olmak üzere tahrip edilmiştir. Müfessirimiz burada; Kudüs, Bizanslıların elinden çıkıp Müslümanların eline geçinceye kadar Beyt-i Makdis'in Hıristiyanlarca mezbele (çöplük) olarak kullanıldığını, Hz. Ömer'in burayı imar edip mescit hâline getirdiğini eklemektedir.¹²³

IV. yüzyılın başlarında 311 yılında Galerius, şiddetin başarısızlığını anlamış, müsamaha politikasına mecbur olmuştu. Konstantin döneminde ise Hıristiyanlar rahatlamışlar ve 313'te imzalanan "Milano Fermanı" ile de kendilerine hürriyet verilmiş ve Hıristiyanlar devlet himayesine alınmıştır. Bu dönemde ayrıca Yeni Ahit kitaplarının tespiti ve onların dışında kalanlarının imha edilmesi olmak üzere pek çok konunun karara bağlandığı "İznik Konsili" yapılmıştır(325).¹²⁴ Theodosius devrinde ise (379–395) Hıristiyanlık Roma devletinin tek (resmi) dini olmakla en büyük maksadına nail oldu. Bundan sonra V. ve VI. asırlarda kilisenin büyüme sancularından Ortodoksluk doğdu. Bu dönemde Skolastik zihniyet imana hâkim oldu ki Katolik, Ortodoks kilise, muteber tek inanç olduğunu vurguluyor, kendi itikadının dışında "Necat" olamayacağını ileri sürüyordu. 869'da Roma Konsili, dini meseleleri hükme bağlamayı Roma kilisesinin inhisarına almış ve bütün Hıristiyanları, kilise reisinin kararlarını kabule mecbur etmiştir.¹²⁵

¹²²Yıldırım, Suat, a.g.e., s.71.

¹²³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.473–475.

¹²⁴Yıldırım, Suat, a.g.e., s.72-76, 180.

¹²⁵Yıldırım, Suat, a.g.e., s.173.

Hak Dini Kur'ân Dili tefsirinde, Hıristiyan mezhepleri tarihine dâir şu bilgilere rastlamaktayız: Başlangıçta İskenderiye papazlarından olup Aryan mezhebinin sahibi olan Aryos ve taraftarları muvahhid idiler. Bunlar Hz. İsa'nın bir ilah değil yaratılmış bir insan ve kelimetullah olduğunu benimsiyorlardı. Aryos, Hıristiyanlığı ilk kabul eden İstanbul'un kurucusu I. Konstantin zamanında yaşamıştır. II. Konstantin zamanında İstanbul patriği bulunan Makdonyus da yalnız tevhidi kabul ediyordu. Fakat yine I. Konstantin zamanında (M.325) tarihinde İznik'te toplanan ilk konsil Aryos'u kâfir ilan etmiş ve teslisi kabul ederek burada ilk Hıristiyanlık kanunlarını koymuşlardır. Elmalılı sonraki Hıristiyanların inkârda daha çok ifrata gittiklerini bildirerek bunun kaynağının İznik Konsili'nde alınan kararlar olduğunu söyler. İkinci Konsilde ise aforoz edilen Makduniler de kaldırılmış mezheplerden olmuştur. Ardından Nesturiyye mezhebi üçüncü konsilde aforozla lanetlenerek sürülmüşlerdir (M.431). Yakubilerin de çoğunluğu yok edilmiştir. İşte Katolik ve Ortodoksları içine alan Melkaniyye ile diğer Nesturiyye ve Yakubiyye bu üç mezhep, Allah'ı birleyenlerden yüz çevirerek diğer Hıristiyan fırkalarının başlıca mezheplerini içine almaktadır ki zamanımızda bilhassa Protestanlığı da bu arada saymak gerekir.¹²⁶

1215'te Roma konsili ile, papalığa, istediği kimselerin günahlarını bağışlama yetkisi verilmiştir. Böylece Ortaçağ Avrupa'sında kilise, engizisyon mahkemeleri ve endülüjanslar olmak üzere Hıristiyanlar üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Kilisenin bütün bu icraatlarına ve papalığa baş kaldırı, 1517'de M. Luther'in Reform hareketleriyle başlamıştır. Bunun neticesinde papanın Hz. İsa'nın mutlak vekili olmak iddiasına karşı çıkan ve "necat"ın iman ile olduğu görüşünü savunan reformcu birçok kilise ile birlikte Protestanlık mezhebi ortaya çıkmıştır.¹²⁷ Bu mezhep -ki bunlar da teslisi ve Mesihin ilahlığını kabul etmektedir- İstanbul'un Müslümanlarca fethi ve D. Roma'nın yıkılmasını takip eden H. IX. yy sonlarında M. XVI. asrın başlarında oluşmuş ve on dokuzuncu konsil olan Latirant'da aforoz edilmiş, bundan sonra siyasi tesirler ile gelişerek birçok şubelere ayrılmış ve nihayet İsveç,

¹²⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1612–1618.

¹²⁷Yıldırım, Suat, a.g.e., s.173–176.

Danimarka, Prusya, İngiltere ve Amerika’da resmi mezhep olmuştur.¹²⁸ Böylece Hıristiyanlar bu üç mezhep etrafında toplanmışlardır.¹²⁹

1959’da Hıristiyanlar en büyük konsilleri olan II. Vatikan Konsilini ilan etmişlerdir. Burada Müslümanlar ve diğer din mensuplarına diyalog çağrısında bulunmuşlardır.¹³⁰ Hıristiyanlarla Müslümanların ilk teması, Hz. Peygamberin İslamiyet’i tebliğ ettiği dönemlere kadar gitmekteydi. Daha Mekke devrinde başlayan Habeşistan Hıristiyanları ile iyi münasebetler, Kur’ân’daki sempatik ifadelerle¹³¹ yankı uyandırmıştır. Yine İran Mecusilerine, Bizans’ın mağlup olması karşısında Kur’an-ı Kerim, Hıristiyanlar lehine ümit ışıkları uyandırmıştır.¹³² Ancak İslam-Hıristiyan münasebeti yönüyle müspet olan Kur’ân’ın bu tavrı, Hıristiyanlığın itikat nokta-i nazarından hiç de böyle değildir. Zira O, Hıristiyanları, Hz. İsa’nın getirdiği istikametten saptırdıkları inanç ve düşünüş yönlerini en sert ifadelerle eleştirir. Bunlara rağmen İslam’ın genel din politikası içindeki dini müsamahadan Hıristiyanların bol bol istifade ettiğini ve onlara karşı hiçbir zorlamanın yapılmamış olduğuna işaret ederiz.¹³³

B. ELMALILI’YA GÖRE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN KAYNAKLARI

1. Elmalılı’ya Göre Tevrat

İslam terminolojisinde “kitap”, Allah’ın peygamberlerine bildirdiklerini ihtiva eden ilahi metin anlamına gelir. Bu manada Kur’ân’da zikri geçen Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’ân ilahi kitaplardır.¹³⁴ Ancak Kur’ân-ı Kerîm dışındakilerin hiçbiri orijinal hâliyle zamanımıza kadar gelmemiştir. Bugün elde bulunan Tevrat, Hz. Musa’ya gelen Tevrat’ın aynı değildir. Hz. Musa’dan çok sonra yazılmış, muhtelif müelliflere ait parçalardan meydana gelmiş anonim bir eserdir.¹³⁵

¹²⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1619.

¹²⁹İbn Haldun, a.g.e., c.1, s.596.

¹³⁰Yıldırım, Suat, a.g.e., s.184-185.

¹³¹Maide, 5/69,82.

¹³²Rum, 30/ 1-4.

¹³³Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1989, s.12-13.

¹³⁴Cilacı, Osman, a.g.e., s.143.

¹³⁵Aydemir, Abdullah, a.g.e., s.2.

Yahudiler, kendilerine gelen bir kısım kitaplara inanırlar. Hıristiyanlar ise genel olarak hem bunları kabul edip Eski Ahid diye adlandırırırlar, hem de Hz. İsa'nın gelişinden sonra ortaya çıkmış bir kısım kitapları kabul edip bunları Yeni Ahid diye adlandırırırlar. Eski Ahid başlıca şu üç bölümden oluşmaktadır:

1. Tevrat: Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye.
2. Nebiim: Peygamberlere ait kitaplar ki bunlar da iki kısma ayrılır:
 - a) Önceki peygamberlere ait olan; Yûşa, Hâkimler, Samuel, Krallar, İşıya, Yeremya.
 - b) Sonraki peygamberlere ait olan; Hezekiel, Hoşea, Yoel, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Tsefenya, Haggay, Zekerya, Malaki.
3. Ketubim: Mezmurlar, Meseller, Eyyub, Neşideler neşidesi, Ruth, Lamentations, Vaiz Ester, Daniyel, Esdras, Nehemya ve Kronikler.¹³⁶

Yahudiler kendi kutsal kitaplarına “Eski Ahid” isminin verilmesini reddederler, onlar kendi kutsal kitaplarına “Tanah” adını verirler.¹³⁷

Biz Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Musa’ya verilenler olarak “suhuf”, “elvah” ve “kitab” kelimelerini bulmaktayız. Müfessirimiz, “*Kuşkusuz bu ilk sahifelerde vardır, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde*” (A'lâ, 87/19). âyetinde geçen “suhuf”un Tevrat’tan önce Hz. Musa’ya indirilmiş on sahife olduğunu bildirir. O, “suhuf” kelimesinin, aslında kitap manasına gelen “sahife”nin çoğulu olduğunu ve Tevrat, Zebur, İncil, Kur’ân ismi verilen dört büyük kitabın dışında, peygamberlere indirilmiş olan kitapçıklar hakkında kullanıldığını belirtir.¹³⁸ Hz. Musa’ya indirilen “elvah” (levhalar) la ilgili ise, bunların yazılı levhalar olduğunu, sayısı, maddesi ve boyutları hakkında çeşitli rivâyetler bulunduğunu bildirir. Buna göre levhaların sayısının on, yedi, veya iki adet olduğunu söyleyenlerin, madenin ise Cibril’in getirdiği zümrüt veya yeşil zeberced veya kırmızı yakut olduğunu yahut ilâhî emirle Musa’nın yonttuğu bir taştan veya ağaçtan olduğunu söyleyenlerin bilgisine yer vermekte; fakat bunlarda ciddi bir delilin olmadığını, Kur’ân’ın bu konuda bilgi

¹³⁶Yıldırım, Suat, a.g.e., s.84.

¹³⁷Kuzgun, Şaban, a.g.e., s.61.

¹³⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.8, s.5768.

vermediğini de eklemektedir.¹³⁹ Ancak Kur’ân Kerîm’de, bu levhaların Hz. Musa’ya verilerek kendisinin ve kavminin buna sıkıca sarılmaları emri yer almaktadır: “Allah: ‘Ey Musa!... Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol’ dedi. Ona elvahta (levhalarda), öğüt ve her şeyin açıklaması adına ne varsa hepsini yazdık: ‘Bunları sıkıca tut ve kavmine de onları en güzel tarafı ile almalarını emret!’” (A’raf, 7/144,145).

Hz. Musa’ya gönderilen “kitap”la ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de, içerisinde bizzat “Tevrat” lafzı geçen âyetler olduğu gibi¹⁴⁰ buna işaret eden lafızların kullanıldığı âyetler de vardır. Âl-i İmran Sûresi 3. ayette; “... Önceden insanları doğru yola iletmek için Tevrat’ı ve İncil’i indirmişti.” yine “Gerçekten Biz, içinde bir hidayet, bir nur bulunan Tevrat’ı indirdik. Kendilerini Allah’a teslim etmiş peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi”(Maide,5/44). “Arkadan da o peygamberlerin izleri üzerinde Meryem’in oğlu İsa’yı, önündeki Tevrat’ı bir doğrulayıcı olarak gönderdik”(Maide,5/46) gibi âyetlerden Tevrat’ın, Hz. İsa’dan önce Hz. Musa’ya insanlara yol gösterici olması için verilmiş kutsal bir kitap olarak indirildiğini anlıyoruz.

Buna karşın Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Musa’ya “kitap” verildiğini bildiren on altı ayette de Tevrat lafzı geçmemektedir.¹⁴¹ Âyetlerde bazen hidayet ve nur “*huden ve nûr*” (Maide, 5/44), bazen kendisiyle hüküm verilen, içerisinde Allah’ın hükmü bulunan hâkim “*fihâ hukmullâh*” (Maide, 5/43), bazen, imam ve rahmet “*imâmen ve rahmeten*” (Hûd, 11/17), bazen de rehber, kılavuz “*huden li-benî İsrâil*” (İsra, 17/2) olarak nitelendirilen ve İsrailoğulları’na miras kılınan “*evresnâ benî İsrâil*” (Mü’min, 40/53) ilahi bir kitap “*enzelâllah*”, “*kitâbillâh*” (Maide, 5/44) olarak geçmektedir. Ancak Tevrat’ın Hz. Musa’ya verildiği tasrih edilmemektedir. Elmalılı, diğer pek çok müfessir gibi, Hz. Musa’ya verilen Kitab’ın “Tevrat” olduğunu bildirmektedir. Müfessirimiz bu kelimelerin dışında Bakara Sûresi’nde “*Ve hani bir zamanlar Musa’ya o kitabı ve furkanı verdik, gerekirdi ki doğru yolda gidesiniz.*” (Bakara, 2/53) âyetinde geçen “Furkan”ın ise Kur’ân olabileceği gibi Tevrat’ın da bir sıfatı veya Tevrat’taki şer’i hükümler ve mucizeler yahut bir zafer olabileceğini ifade

¹³⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2279.

¹⁴⁰Âl-i İmran, 3/3,48,50,65,93-Maide, 5/43,44,46,66,68-Tevbe, 9/111-İsra,17/4.

¹⁴¹Özsoy, Ömer, Güler İlhami, *Konularına Göre Kur’ân (Sistemik Kur’ân Fihristi)*, Fecr Yay., Ankara, 2001, s. 215.

etmektedir. Zira “Furkan” aslında iki şey arasını kesin olarak ayırmak demektir. Hak ile batılı, küfür ile iman, helal ile haramı birbirinden kesip ayıran her şeye furkan denilir. İşte bu manasından dolayı da Kur’ân’ın özel lakabı olmuştur. Tevrat da esasen hak ile batılı ayıran ilahi bir furkandır.¹⁴² Nitekim bir ayette de, “*Yemin olsun ki Musa ve Harun’a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, takva sahipleri için bir ışık ve öğüt olarak verdik.*” (Enbiyâ, 21/48) buyrulmaktadır. Elmalılı burada, Musa ve Harun’a verilen âyetler ve mucizeler içinde en mühim ve en faydalı olarak Tevrat’ın verildiğine işaret olduğunu bildirmektedir. Ve Tevrat’ın içeriğinde hak ile batılı ayıran hükümler, aydınlatıcı ve öğüt verici irşad ve vaazlar bulunduğunu açıklamaktadır.¹⁴³

Tevrat’ın indirildiği zamanla ilgili bilgi veren müfessirimiz bunu şu âyete dayandırarak açıklamaktadır: “*Andolsun ki biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa’ya olur ki düşünür, öğüt alırlar diye, insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab’ı (Tevrat’ı) vermişizdir.*” (Kasas, 28/43) âyetinde ifade edilen ilk nesiller, Firavunun helâkıyla son bulan nesildir. Bu tarih, aynı zamanda Tevrat’ın nüzûl tarihidir. Hz. Musa’nın peygamberliğinden Firavun’un suda boğulmasına kadar olan zamanda bulunanlar ilk nesilden sayılmaktadırlar. Ve Tevrat’ın, bu birinci nesillerin helâkinden sonra ibret alınması ve orta nesilleri aydınlatması (Âl-i İmran, 3/184), maksadıyla indirildiği ifade edilmiştir. Bu şekilde Tevrat’ın indiriliş hikmeti de açıklanmaktadır.¹⁴⁴

2. Elmalılı’ya Göre Zebur

İsrailoğulları’na gönderilen peygamberlerden birinin de Hz. Davud olduğunu daha önce zikretmiştik. Ona verilen kutsal kitap ise “Zebur”dur. Bu, Kur’ân’da şöyle bildirilmektedir: “*Muhakkak biz Nuh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik... Davud’a Zebur’u verdik*” (Nisa, 4/163). Elmalılı, “Zebur” kelimesinin Hamze kıraatında ‘zâ’ nın ötresi ile ‘zübûr’ şeklinde okunduğunu ki bununda ‘zübûr’ kelimesinin çoğulu olduğunu söyler. “Zübûr” ün aynı şekilde üstün ile “Zebur” , “mezbur” manasında “kitap” demek olduğunu

¹⁴²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.352–353.

¹⁴³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3358.

¹⁴⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3739–3740.

bildirir. O, Kurtûbî tefsirinden¹⁴⁵ Zebur'la ilgili şu bilgileri nakleder: “Zebur yüz elli sûredir ve içinde hiç hüküm yoktur. Hepsi hikmetler, vaazlar ve Allah Teâlâ'ya hamdetmek, O'nu yüceltmek ve övmekten ibarettir.” Elmalılı, Zebur'un, Hz. Musa'nın levhaları mucizesinde olduğu gibi bir defada levhalarla indirilmediğini bildirir.¹⁴⁶

Zebur, Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarına gönderilmiş bir başka kitaptı. Ancak Hz. Peygamber döneminde Yahudiler, bu kitaplarını inkâr etmişler ve Hz. Musa'dan sonra herhangi bir şeyin indirilmediğini iddia etmişlerdir. Tefsirde anlatıldığı üzere Kureyş, peygambere karşı mücadele etmek için Yahudilere müracaat ediyordu. Yahudiler de: “Musa'dan sonra peygamber yoktur, Tevrat'tan sonra kitap yoktur” diyorlardı. İndirilen şu âyetle onların bu iddiaları çürütülmüştür: “*Rabbın göklerde ve yerde olan kimselerin hepsini en iyi bilendir. Andolsun ki biz, peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Davud'a da Zebur'u verdik*” (İsra, 17/55).

Elmalılı, Zebur'da Peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) ve onun ümmetinin, ümmetlerin en hayırlısı olduğunun yazıldığını ifade eder.¹⁴⁷ Nitekim Enbiyâ Sûresi 105. âyette şöyle buyrulduğunu söyler: “*Andolsun ki biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da : 'Yeryüzüne mutlaka salih kullarım varis olacak' diye yazmıştık.*”¹⁴⁸

3. Elmalılı'ya Göre İncil

Hz. İsa'nın hayatını, dünyadan ayrılışını, vaaz ve nasihatlerini ihtiva eden ve onun öğrencileri tarafından kaleme alınan kitap ve risalelere Hıristiyanlarca “Yeni Ahid” denilmektedir.¹⁴⁹ Musevilik kendi kitabından sonra herhangi bir kitabın nâzil olduğunu kabul etmez. Hıristiyanlık ise İbranice Kitab-ı Mukaddes'e bir takım kitaplar ilave etmek sûretiyle onu kabul etmiştir. Kilise Yeni Ahit'ten sadece mahdut

¹⁴⁵Bkz: El-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân* (trc: M. Beşir Eryarsoy), Buruç Yay., İstanbul, 1996, c.5, s.558-559.

¹⁴⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1528.

¹⁴⁷Bkz: *Zebur*, Mezmur, 37/27-31.

¹⁴⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3182.

¹⁴⁹Kuzgun, Şaban, a.g.e., s.74

bir sayıda kitap alkoymuştur. Bunların en önemlileri, resmi dört İncil'dir.¹⁵⁰ Bu İnciller arasında bir takım farklılıklar da söz konusudur. Bunun yanında asırlar boyunca İnciller kilisenin tekelinde kalmışlardır. Onları anlama ve yorumlama hakkı sadece kiliseye ait idi.¹⁵¹ Kilise, uzun çalışmalar ve mücadeleler sonunda bu dört İncille birlikte Yeni Ahid'de yer alan kitapların sayısının yirmi yedi olduğu konusunda bir karar çıkarabilmiştir ki bunlar da, Resullerin İşleri, Pavlus'un On Dört Mektubu, Yakub'un Bir Mektubu, Petrus'un İki Mektubu, Yuhanna'nın Üç Mektubu, Yehuda'nın Bir Mektubu ve Yuhanna'nın Vahyi'nden ibarettir.¹⁵²

Elmalılı, Kur'ân'da, “...yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde hidayet ve nur olan kendinden önceki Tevrat'ı tasdik eden ve Allaha korkanlar için bir hidayet rehberi ve bir öğüt olan İncili verdik” (Maide, 5/46) buyrulduğunu, İncil'in, Tevrat'ı tasdik, teyid eden ve muttakiler için hidayet ve öğüt (huden ve mev'izeten) içeren bir kitap olduğunun beyan edildiğini söyler.¹⁵³ Ancak Hıristiyanlığa göre İncil bir kitap değil, İsa tarafından ilan edilen “müjde” dir, mevcut İnciller de o ilanın şahitleridir.¹⁵⁴

Hak Dini Kur'ân Dili müfessiri, bugün Hıristiyanların elinde resmi olarak Matta, Markos, Luka ve Yuhanna adıyla dört İncil'in bulunduğunu bunların hepsinin isimlerinden ve içindekilerden de anlaşılacağı üzere sonradan yazılmış ve Hz. İsa'nın biyografisini anlatan kitaplar olduğunu açıklamaktadır. Elmalılı, tarihi beyana göre bu dört İncil'in Konstantin zamanında ilk oluşturulan Sinod'da birçok İncil içinden seçilmiş olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁵ O, tefsirinde, Alûsî¹⁵⁶'nin İnciller hakkında verdiği şu bilgileri nakletmektedir: “Hıristiyanların yanında dört İncil vardır. Birincisi, Matta İncilidir ki, on iki havariden biri olan Matta, Hz. İsa'nın göğe çıkarılmasından sekiz sene sonra Filistin'de Süryani lisanı ile cemetmiştir. Altmış sekiz bölümdür. İkincisi Markos İncilidir ki yetmişlerden olan Markos, İsa'nın ref'inden on iki sene sonra Roma'da Latin lügati ile toplamıştır. Kırk sekiz bölümdür. Üçüncüsü Luka da yetmişlerden olup İskenderiye'de Yunanca olarak

¹⁵⁰Bucaille, Maurice, a.g.e., s.1-2.

¹⁵¹Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Bas, s. 257.

¹⁵²Kuzgun, Şaban, a.g.e., s.75

¹⁵³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1694,1695.

¹⁵⁴Yıldırım, Suat, a.g.e., s.108.

¹⁵⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4765.

¹⁵⁶Bkz: el-Alûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l Kur'âni'l Azim ve Seb'il Mesânî*, Kahire, 1301, c.28, s. 87.

cemetmiş ki seksen üç bölümdür. Ve dördüncüsü Yuhanna, Rum beldelerinden olan Efsus şehrinde Hz. İsa'dan otuz sene sonra cemetmiştir. Bölümleri Kıbtî nüshasında otuz üçtür. Bu İncillerin muhtevalarında bazı yerler vardır ki, vicdan bunların ne Allah sözü ne de İsa (a.s)'nın sözü olduğuna şahitlik etmez. Mesela kendi kanaatlerince İsa'nın çarmıha gerilmesi ve kabrine defnedildikten sonra göğe çıkarılması kıssası gibi ki, bunlar bazı büyükler ve salih kimseler hakkında te'lif edilen hâl tercemesi kitapları gibidir. Yine İsa (a.s)'nın doğumu, göğe yükseltilmesi ve bazı hâlleriyle bir kısım sözlerinin yazılması şerh yollu yazılmış tarih ve biyografik eserlere benzemektedir.”¹⁵⁷

Elmalılı, gerçekte Hıristiyanlığın ellerindeki İncillerin, ilk İznik Konsili'ne kadar doğruluk ve sıhhatini temin edecek hiçbir ilmî vasıta bulamadığını bildirir. O, bunların her birinin bir zatın yazması olduğundan, nihayet tek bir kişinin haberinden kaynaklandığını ifade eder ve bu dört kişinin aynı tabakadan kimseler olması durumunda dört İncilin birleşmiş olduğu noktaların bu dört ravinin verdiği haberlere dayanabileceğini belirtip bunun bile tevatürden uzak olacağını söyler. Bu kişilerin içinde havarilerden olarak yalnız Yuhanna (Senjan)'ın bulunduğunu onun da rivâyetinin sağlam olmadığını ifade eder. Müfessirimiz ayrıca, bu İncillerin, ilk yazıldıkları dilin İbranice olduğu, Yunanca, Latince ve diğer dillere yapılan terceme ve nakillerin bundan yapıldığı iddiasına karşın, mevcut tercemelerin en son Yunancaya dayandığının açık olduğunu dile getirir. Yine Hıristiyanlığın “Mukaddes kitaplar” adına dayandığı bu İncillerin, esas itibariyle Kur'ân-ı Kerîm gibi bütün kıraat şekilleriyle kat'i ve mütevâtiren sâbit bir nass ve kitab-ı mübin özelliği taşımadığını söyler. Veya Müslümanlıkta metin ve senetleriyle rivâyet ve dirâyet bakımından cerh ve ta'dil edilerek ayıklama sûretiyle tesbit edilmiş olan hadis kitapları gibi sahih ve ilmî bir rivâyet ananesine ve şahitliğine bile dayalı olmadığını bildirir. Dolayısıyla eldeki İncillerin bütün resmî vesikalarının Hz. İsa'dan tam üç asır sonra gelen ilk konsillerin kabullerine dayandığını bu yüzden İncillerin inanç dayanağı olabilecek bir kıymetlerinin kalmadığını ve İncil tercemelerinin sıhhatli,

¹⁵⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4931-4932.

sağlam bir inanç delili gibi ileri sürülmesinin garip bir fikrî çelişki oluşturacağını ifade eder.¹⁵⁸

4. İsrailoğullarına Gönderilen Kitaplarla Hüküm Vermek

İlahi kitaplar, peygamberlerin insanlara tebliğde bulunmak ve onunla doğru yola erişmelerini sağlamak, onlara hüküm vermek amacıyla gönderilmiştir. En'am Sûresi 154. âyette, *"Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa'ya da Kitab'ı (Tevrat) verdik"* buyrulmaktadır. Elmalılı, burada Hz. Musa'ya Tevrat'ın, tavsiye olunan hükümleri güzel bir şekilde tebliğ ve tatbik etmesi ve İsrailoğulları'na Allah'ın ahitlerini yerine getirmek için dinde muhtaç oldukları her şeyi, ayrı ayrı açıklaması üzerine verildiğinin bildirildiğini açıklamaktadır.¹⁵⁹ Ancak İsrailoğulları'nın, bildirilmiş olan bu hüküm ve yargılara¹⁶⁰ riâyet etmediği, Hz. Peygamber dönemindeki Yahudilerin de kendi kitaplarında (zina eden iki kişiye recm uygulanmasına dâir) hüküm bulunduğu hâlde buna uygun hareket etmedikleri görülmektedir. Yahudilerin, çıkar bir yol bulmak için Hz. Peygamberin hakemliğine başvurdukları ve bundan dolayı kınandıkları Elmalılı tefsirinde yer almaktadır: Maide Sûresi 43. ayette onlara yapılan bu kınama şöyle ifade edilmektedir: *"Allah'ın hükmünün bulunduğu Tevrat yanlarındayken seni nasıl hakem yapar sonra da ondan vazgeçerler? Bunlar mü'min değildirler."* Elmalılı, burada Hz. Musa'dan sonra da Tevrat hükümleriyle amel etmenin câiz olup olmadığı sorusunu sormakta ve şöyle cevap vermektedir: *"Bazı şartlar altında evet. Çünkü "Hiç şüphesiz biz, Tevrat'ı bir hidayet ve nuru içeren bir kitap olarak indirdik. Bütün Müslüman olanlar, dinleri Allah'a teslim ve uymaktan ibaret bulunan peygamberler, bununla Yahudiler hakkında hükmederler"* (Maide, 5/44) buyrulmaktadır. Burada peygamberlerin İslam ile vasıflandırılmaları İslam'a bir övgüyü, nebiler için *"Allah katında muhakkak ki din İslam'dır."* (Âl-i İmran, 3/19) âyetiyle yani içlerinde İslam'ı din edinmedik hiçbir fert bulunmadığına işaretle Yahudilere ta'rizi ifade eder. Kelamın zahiri, bütün peygamberleri içine alır. Bununla beraber Yahudiler hakkında olmasından dolayı bu hükmü verecek olanların, Musa'dan İsa'ya kadar olan peygamberler olacağını

¹⁵⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1621–1622.

¹⁵⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.2099–2100.

¹⁶⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3164.

söyleyenler bulunmaktadır. İkrime: ‘Muhammed (s.a.v.) ve ondan önceki peygamberler’ diye belirtmiş; Hasen ve Süddî ‘Yahudilere hükmü yönüyle, özellikle Muhammed (s.a.v.) kastedilmiştir’ demişler.”¹⁶¹ Râzî de Hasan el-Basri, Zührî, İkrime, Katâde ve Süddî’den, bundan maksadın, Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu; cemi tarzıyla getirilmesinin ise, Hz. Peygamberi tazim için olduğunu nakleder.¹⁶²

Taberî’nin Katade’den merfu olarak rivâyet ettiği bir hadiste şu bilgiler verilmiştir: Peygamber (s.a.v.) bu âyet indiğinde şöyle diyordu: “Yahudiler hakkında da onların dışındaki, diğer dinlere sahip olan insanlar hakkında da biz hüküm vereceğiz.” Taberî buna ek olarak Zührî ve İkrime’den yaptığı bir rivâyette bu cümlenin tüm peygamberleri kastettiğini Hz. Peygamber’in de bunlardan olduğunu aktarmıştır. Taberî şöyle demiştir: “Kanaatimce doğruya en uygun olan görüş şu ki; “Allah, teslimiyet gösteren tüm peygamberlerin ve fakihlerin Tevrat’la Yahudilere hükmettiğini bildirmektedir.”¹⁶³ Elmalılı da Yahudilere hakem olma durumunda bulunan her peygamberin, bununla onlara hükmedeceği görüşünü bildirir. Yalnız Peygamberler değil, varisleri olan hakiki zahitler ve âlimler, imamlar ve fakihlerin de bununla hükmedebileceklerini beyan eder: “Çünkü bu peygamberler, zahitler ve bilginler Allah’ın kitabını, hakikaten Allah’ın kitabından olanı korumakla görevlendirilmiş ve bunun üzerine şahit olmuş bulduklarından bu sebep ve bu haysiyetle öyle hükmederler” (Maide,5/44).

Râzî, mensuh olduğuna dâir bir delil bulunmadığı müddetçe, “Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır” diyenlerin bu âyetle istidlal etmiş olduklarını bildirmektedir.¹⁶⁴ Bu âyetten sonra gelen; “Kim Allah’ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kafir olanlardır... zalim olanlardır... fasık olanlardır” ifadeleriyle ilgili olarak Taberî, Dahhak’tan, Huzeyfe’den, İkrime’den ve İbn Cüreyc’den bunlarla Ehl-i Kitab’ın kastedildiğini rivâyet ettiği gibi, Hasen’den de, “bu âyetler her ne kadar Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında inmişlerse de bizim üzerimize de vaciptir” görüşünü aktarmıştır. Dolayısıyla Allah’ın indirdiğiyle hük-

¹⁶¹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1689.

¹⁶² Er-Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsiru’l-Kebir (Mefâtihi’l-Ğayb)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, c. 9, s.82-83

¹⁶³ Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *el-Câmiu’l Beyân an tevîli âyi’l Kur’ân, Taberî Tefsiri* (trc: Kerîm Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yay., İst, 1996, c.3, s.304.

¹⁶⁴ Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.9, s.82.

metmeyen herkesi kuşatacak şekilde genel anlam içererek Müslümanlar da bu âyetlerin kapsamına girmektedir. Müfessirlerin görüşlerinden özellikle İbn Kesîr ve Hazin'den anlaşılan, yine usûlcü ve fakihlerden kimisi, Hz. Peygamber'in geçmiş semâvî kitapların şeriatleriyle kulluk yaptığını söylemişlerdir. Bu şeriatlerden Kur'ân ve Sünnet'in neshetmediği şeyler Müslümanlar için de bağlayıcıdır demişler ve “Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriatır” kaidelerini koymuşlardır.¹⁶⁵

Elmalılı, bununla ilgili olarak “*Sana da (ey Muhammed) geçmiş kitapları tasdik eden ve onları kollayıp koruyan kitabı hak ile indirdik... Biz, her biriniz için bir şeriat (şir'a) ve yol (minhac) belirledik*” (Maide,5/48) âyetindeki “şir'a” kelimesini, zamanların ve durumların değişmesiyle değişebilen dinin fûrûu; “minhac”ı da daima sabit, açık ve devamlı olan, dinin asılları olarak tarif etmektedir. Her milletin mensub olduğu peygambere indirilen özel hükümleri birer şir'a; Allah'a, peygamberlere, ahirete iman gibi bunların hepsinin müşterek ve birlik oldukları usûl de minhacdır. Onun tefsirde belirttiği üzere, her ümmete, nefsanî arzularına uymamaları için öncelikle durumlarına uygun olarak birer şir'a ve minhac verilmiştir. Mesela Hz. Musa'dan İsa'nın gönderilmesine kadar olan ümmetin şir'ası Tevratıdır. Bütün şir'aların bir minhacı vardır ki bu da Kur'ân'dadır. Şu hâlde önce gelen şeriat sonra gelmiş olan ümmetin de şeriatı midir? Müfessirimiz, bazı âlimlerin bunun mensuh olmamak şartıyla öyle olduğunu söylediklerini beyan eder. Buna göre İncil veya İsa'nın sünneti ile hükmü kaldırılmamış olan Tevrat hükümleri Hıristiyanların da şeriatı olduğu gibi, Kur'ân ve Muhammed (s.a.v.)'in sünneti ile hükmü kaldırılmamış olan Tevrat ve İncilin hükümleri de Müslümanların şeriatıdır.”

Elmalılı burada, hükmü kaldırılmamış olan ve İslami nassa aykırı olmayan Yahudi ve Hıristiyan hükümleriyle -Allah'ın kitabında ve Resulünün sünnetinde nakledilmiş olması şartıyla- Müslümanların amel etmesinin caiz olacağını bildirir. Ayrıca Kur'ân'ın geçmiş ümmetler, Tevrat ve İncil hakkında naklettiği kıssaları ve hükümleri onlardaki açıklamalara göre değil Kur'ân'ın ifadesine ve Hz. Peygamberin beyanına göre anlamak gerektiğini ifade eder.¹⁶⁶

¹⁶⁵Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis* (trc:Ekrem Demir), Ekin Yay., İstanbul, 1997, c.7, s.102-103.

¹⁶⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1689-1700.

5. Tevrat Ahkâmının Neshi

Bu başlık altında Tevrat’la ilgili nesih problemini, Elmalılı’nın yorumları ışığında ele alacağız. Tefsirde, Ehl-i Kitab’ın vahiy ve nübüvvete itiraz etmek için ferî hükümlere de itiraz etmeye kalktıkları bildirilmektedir. Onlar Allah keliminde, âyetlerinde ve hükümlerinde neshin olmadığını, söylemişler. Bunu ilk Yahudilerin söylediği, onların neshin imkânsız oluşunu ve Tevrat’ın hiçbir âyetinin, Musa dininin hiçbir hükmünün değişemez neshedilemez olduğunu iddia ettikleri ifade edilmektedir. Bundan dolayı onlara göre İncil de Kur’ân da Allah’ın kitabı değildir. Elmalılı, Yahudilerin bu iddialarıyla, önce kendi kendilerini inkar etmiş olacaklarını bildirir. Çünkü Tevrat’ta da daha önceki peygamberlerin şeriatlerine ait bazı hükümleri nesheden ayetler mevcuttur. Müfessirimiz onların bu asılsız iddialara başvurmalarının sırf kıskançlıktan kaynaklandığını ekler.

Elmalılı tefsirinde Yahudilerin neshe itirazlarıyla ilgili iki meseleye dikkat çekilmektedir. Nitekim onlar, Hz. Peygamber zamanında Tevrat’ta bulunan ahkâm ile ilgili bazı gerçekleri gizlemeye çalışmışlardır. Bunlardan birisi helal ve haram yiyeceklerle ilgilidir. Şöyle ki; Yahudiler haram olarak kabul ettikleri bazı yiyeceklerin Müslümanlar tarafından yenilmesi üzerine, Peygamberimizin İbrahim milletine davetine karşı itiraz etmiş olmak için “İsrailoğulları’na haram olan şeyler, Nuh ve İbrahim zamanından beri haramdı” demişlerdir. Bunlara cevap olarak: *“Tevrat indirilmeden önce, İsrail (Yakub)’ın kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrailoğulları’na helal idi. Deki : “Eğer doğrulardan iseniz, haydi Tevrat’ı getirip okuyun” (Âl-i İmran, 3/93) buyrulmaktadır. Müfessirimiz böylece “nesih yoktur” davasının bir iftira olduğunun ve Tevrat’tan önce Hz. Yakub’un kendisine yasakladığı şey haricinde diğerlerinin haram olmadığına ortaya çıktığını açıklar. Buna göre Tevrat, neshi inkâr etmek şöyle dursun, tam tersine önceden helal olan bazı şeyleri İsrailoğulları’na haram etmekle nesih yapmış bulunuyordu.*

Yahudilerin neshe itirazlarıyla ilgili ikinci mesele kible meselesidir. Onlar, Mescid-i Aksa’nın Kâbe’den daha eski ve şerefli olduğunu iddia ederek kiblenin değiştirilmesine itiraz etmişlerdir.¹⁶⁷ Resulullah Kudüs’ten dönüp Mekke’ye yö-

¹⁶⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1146–1147.

nelince Yahudiler Resulullah'ı ayıpladılar. Bu hususta Abdullah b. Abbas diyor ki: "Kur'ân-ı Kerim'in ilk neshedilen hükmü kible meselesidir. Resulullah Medine'ye hicret ettiğinde Medine halkının çoğunluğunu Yahudiler oluşturuyordu. Yüce Allah, Resulullah'a Beytül Makdise doğru yönelmesini emretti. Yahudiler buna sevindiler. Resulullah, on ay kadar bir zaman Kudüs'e yönelerek namaz kıldı. Fakat daha sonra bu değiştirildi."¹⁶⁸Yahudiler, kurulan ilk mescidin, Mescid-i Aksa olduğunu iddia ediyorlardı. Onlara yine Kur'ân cevap vermektedir: "*Şüphesiz insanlar için kurulan ilk mabed Mekke'deki çok mübarek ve bütün âlemlere hidayet kaynağı olan Beyt (Kâbe)'dir*" (Âl-i İmran, 3/96). Kâbe'nin ne zaman inşa edildiği konusunda Râzî, onun Hz. Âdem'den önce var olduğu veya Hz. Âdem tarafından yeryüzüne indikten sonra bina edildiğini söyleyenlerin olduğunu beyan eder. Bazılarının da hadislerden, ilk Hz. İbrahim tarafından inşa edilmiş olduğu sonucunu çıkarmış olduklarından bahseder. Ancak bütün bunlardan Kâbe'nin Hz. Adem zamanında var olduğunu bildirir.¹⁶⁹ Kurtubî tefsirinde ise, Mescid-i Aksa'yı ilk bina edenin, Hz. Adem'in soyundan birileri olduğu ya da Hz. İbrahim veya Hz. Yakub olduğu, Davud ve Süleyman (a.s)'ın inşa ettikleri veya onu genişlettiklerine dâir görüşlere yer verilir.¹⁷⁰Taberî diyor ki: "Bu görüşlerden tercihe şayan olanı, Kâbenin ibadet için yapılan ilk ev olduğunu söyleyen görüştür. Zira bu hususta Ebu Zer el-Ğifari'den Resulullah'ın, yeryüzünde yapılan ilk mescidin Mescid-i Haram, ondan sonra da Mescid-i Aksa olduğunu söylediği yönünde sahih bir haber rivâyet edilmiştir.¹⁷¹ Sonuç olarak Mescid-i Aksa Yahudilerin iddia ettikleri gibi ilk yapılan mescit değildir. Elmalılı, Kâbe'nin esas kuruluşunun, Mescid-i Aksa'nın kuruluşundan önce gerçekleştiğinin âyetlerle sabit olduğunu, bunun da önce ve sonra neshin var olduğunu ifade ettiğini bildirir.¹⁷²

Elmalılı, neshin tarifini yaparken onun, değiştirmek, bir şeyin yerine başkasını geçirmek olduğunu bildirmektedir. Buna göre Kur'ân'ın, Tevrat'ı ve diğer ilahi kitapları tasdik ederek, onlardaki birtakım hükümleri kaldırarak zamana göre uygulanacak hükümleri ve teşri usûllerini içeren yeni bir şariat getirerek neshettiğini

¹⁶⁸Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.2, s. 313-314.

¹⁶⁹Er-Râzî, Fahrudin, a.g.e., c.6, s. 480-482.

¹⁷⁰El-Kurtûbî, a.g.e., c.4, s. 279-280.

¹⁷¹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.2, s. 319, hadis için bkz: *Buharî*, Kitabu'l enbiya, bab:10,40.

¹⁷²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1148.

ifade etmektedir. Yahudilerin Allah'ın nesih yapamayacağını, yeni hükümler getiren bir vahiy indiremeyeceğini söylemelerine karşılık şu açıklamayı yapmaktadır: “Allah nesih yapabilir ve yapar, yapmasında da kendisi için hiçbir noksanlık söz konusu değildir. Aksine onun yaptığı nesihte hayır ve hikmet vardır. Sonsuz kudretin sahibi olan Allah, teşrî âleminde niçin neshettiği bir hükmün yerine daha iyisini daha hayırlısını, en azından onun dengini koyamasın? Niçin daha önce gönderdiği Tevrat ve İncil'in bazı hükümlerini nesheden yeni bir kitap, yeni bir din ve vahiy inzal edemesin? Ve niçin bu kitapta, bu şeraitte nâsîh ve mensûh hükümler bulunmasın?”¹⁷³

¹⁷³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.456–463.

II. BÖLÜM

ELMALILI'NIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARIN ÖZELLİKLERİNİ BİLDİREN VE ONLARI ELEŞTİREN ÂYETLERE DÂİR YORUMLARI

A. YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ MÜŞTEREK NİTELEMELER VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI ÂYETLERİ TEFSİRİ

1. İnanç ve Pratikle İlgili Müşterek Eleştirilen Yönleri

a. Allah İnançları

Kitap ehline birçok peygamber gelmiş ve onlara evlat edinmekten ve doğurmaktan münezzehten olan tek Allah inancını tebliğ etmişlerdir. Ancak onlar, bu ilkedden saparak, Allah'ı bir olarak tanımamışlar ve O'na çocuklar isnat etmişlerdir.¹⁷⁴ Elmalılı, tefsirinde hem Yahudi hem de Hıristiyanların Allah inancı konusunda düştükleri bu sapkınlıktan bahsetmekte ve âyetler ışığında bilgiler vermektedir.

Müfessirimiz öncelikle müşrik kelimesini açıklayarak ardından Yahudi ve Hıristiyanların onlarla olan benzerliğine değinmektedir.¹⁷⁵ Kur'ân'da Ehl-i Kitab'ın kâfir olanlarıyla müşriklerin bir arada zikredildiğini göstererek (Beyyine, 98/1), onların şirkleriyle gerçek şirk ehlinin mukayesesini yapmakta ve Ehl-i Kitab'ın şirkinin dalaletten ziyade bir eser-i iftira, diğerlerinin şirkinin ise iftiradan ziyade bir eser-i dalalet olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birinin ahlâksızlığa, diğerinin de cehâlete dönük olduğunu bildirmektedir. Konuyla ilgili âyetlerde; Hıristiyanların "*Mesih Allah'ın oğludur*", Yahudilerin de "*Uzeyir Allah'ın oğludur*" (Tevbe,9/30)

¹⁷⁴Aydüz, Davut, *Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog*, Işık Yay., İzmir, 2005, s.77.

¹⁷⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.9, s.5988–5989.

gibi oğul isnat ve iftiralara işaretle “*Kim Allah’a şirk koşarsa mutlaka büyük bir günah ile iftira etmiş olur*” (Nisa, 4/48) buyrulurak onların doğru yoldan çok uzaklara düşerek ilahi mağfiretten, rahmetten uzaklaştıkları ifade edilmektedir.¹⁷⁶

Râzî de puta tapanların küfrünün, Hıristiyanların küfründen daha hafif olduğunu bildirmektedir. Çünkü puta tapanların, onu âlemin yaratıcısı, ilahı olarak değil aksine onu, Allah'a ibadetlerine vasıta yaptıklarını ama Hıristiyanlara gelince, onların Allah hakkında hulûl ve ittihadı kabul ettiklerini ve böylece küfre girdiklerini açıklar.¹⁷⁷ Hamdi Yazır, Allah’ın dışında başka ortaklar aramanın şirk olduğunu ve Vahdet-i zat ile beraber sıfatın kesretinin bunu yok etmeyeceğini, Hıristiyanların teslis dedikleri şeyin hem şirk hem de bir çelişki olduğunu ve tevhid inancının özünü bağdaşmadığını bildirmekte ve şöyle demektedir:¹⁷⁸“Hıristiyanlığın üçlemesinde ilahlar üçtür, Allah ise bunların içinde üçün üçüncüsüdür ki bu da “Allah Mesihtir” demektir. Yani kelimenin cesetlendiği Mesihtir. Hıristiyanlığın bu şirki aslında Allah’ın önceliğini inkar etmeyen ve bununla birlikte açıktan şirk iddia eden açık müşriklerin şirkinden daha ileri gitmiş olmakla beraber, onlarınki kadar açık değil kaçamaklıdır.” Elmalılı burada Hıristiyanların müşrikliğinin şüpheli olsa da, teslis davaları ile kâfir olduklarına dâir hiçbir şüphenin kalmadığını ifade ederek buna şu âyeti delil olarak getirir: “*Allah için üçüncüsüdür diyenler elbette kafir olmuşlardır*” (Maide, 5/73).¹⁷⁹ Hz. İsa’nın tanrısal konuma yükselişiyle ilgili İncil’de, onun tanrının bedenleşmiş şekli olduğu, Allah’ın sûretinde olduğu veya topraktan yapılmamış, semâvîlerden olduğu ifadeleri geçmektedir.¹⁸⁰ İznik Dinsel ilkeleri içinde yerde ve gökte vücut bulan bütün şeylerin, Allah’ın oğlu Rab İsa vasıtasıyla yaratıldığı kabul edilmiş ve insanların kurtuluşu için gökten indiği ilan edilmiştir.¹⁸¹ Elmalılı, “*Ey Ehl-i Kitab dininizde taşkınlık etmeyiniz*” (Nisa, 4/171) şeklindeki âyetin, Allah Teâlâ’yı bazı şeylere girme, değişme ve başka bir şeyle birleşme arkadaş ve çocuk edinme vesâire gibi imkansız ve batıl olan vasıflar ile vasıflandırmak konusunda uyardığını bildirmektedir.¹⁸² Elmalılı, şu âyetle, Allah’tan

¹⁷⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1467–1468.

¹⁷⁷Er-Râzî, Fahrudin, a.g.e., c.11, s. 479.

¹⁷⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.9, s.5989.

¹⁷⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1776–1777.

¹⁸⁰*Kitab-ı Mukaddes*, Filiplilere Mektup 2/6, Korintlulara Birinci Mektup 15/47.

¹⁸¹Aydın, Mehmet, a.g.e., s.117.

¹⁸²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1536.

başka Hz. İsa'yı ilah edinenlerin olduğu gibi, annesi Hz. Meryem'i de ilah kabul edenlerin var olduğunun anlaşıldığını söyler:¹⁸³ “*Ey Meryem oğlu İsa, o insanlara, beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah edinmiş diye sen mi söyledin*” (Maide, 5/116). İsa, Tanrının hulûl ettiği bir Oğul Tanrı olarak, üçleme içine oturtulduğunda Meryem göz önünde bulundurulmamıştı. Halk içinde çeşitli putperest etkiler, Meryem'e bağlılığın giderek artması ve bir konsilde ona “Tanrı'nın Anası” (Theotokos, Mater Dei) lakabının verilmesi, putperest dinlerdeki Ana Tanrıça, müennes elemene ihtiram adetlerinin yeniden gelişmesine zemin hazırladı. Bu karardan sonra yapılan resim ve heykellerde bu bellidir.¹⁸⁴ II. Vatikan konsilinde, günahın, ölümün galibi rabler Rabbi olan oğluna tamamen benzemek için, Meryem'in Rab tarafından dünyanın kraliçesi olarak tebcil edildiği ve böylece İsa'nın göğe çıkışı gibi onun da oraya çekildiği bildirilmiştir.¹⁸⁵

Elmalılı Yahudilerin de şirk koştuklarını ancak “*Allah kendisine şirk koşulmasını başışlamaz*” âyeti inince, biz müşrik değil, Allah'ın özel ve ileri gelen kullarındanız, dediklerini ve kendilerini temize çıkarmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Fakat “*Allah, ancak dilediğini temize çıkarır*” (Nisa, 4/49) âyetiyle onlara cevap verildiğini eklemektedir.¹⁸⁶ Taberî, Yahudilerin, Üzeyir'e “*Allahın oğludur*” (Tevbe,9/30) demelerinin sebebi hususunda Abdullah b. Abbas ve Süddî'den, şunu nakleder: Yahudilerin, sapmaları üzerine, Allah, onların elinden tabutu almış ve Tevrat'ı da onlara unutturmuştur. Üzeyir (a.s), Allah'a Tevrat'ın tekrar gönderilmesini niyazda bulununca Allah, Tevrat'ı onun kalbine ilham etmiştir. İşte bunun üzerine bazıları “Üzeyir, Allahın oğlu olduğu için Allah Tevrat'ı tekrar ona iade etti.” demişlerdir. Taberî bu sözü hangi Yahudinin söylediği ile ilgili birkaç rivâyet de zikretmektedir.¹⁸⁷ Ancak Elmalılı, Yahudilerin bu sözü söylediklerine dâir âyet nazil olduğunda, hiçbirinin itiraz ve inkârda bulunmadığını bildirmektedir¹⁸⁸ki önemli olan da budur.

¹⁸³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1851.

¹⁸⁴Tümer, Günay, a.g.e., s.128.

¹⁸⁵Aydın, Mehmet, *Hiristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 1991, s.66.

¹⁸⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1365.

¹⁸⁷Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.4, s.281,282.

¹⁸⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2510.

Bütün bunlar bize Yahudi ve Hıristiyan her iki grubun da ya Allah'a çocuk isnad etmek ya bir beşerin Allah olduğunu söylemek ya da teslisi kabul etmek sûretiyle açıkça tevhidden saptıklarını göstermektedir. Gerek Kur'ân âyetleri gerekse Elmalılı'nın ifadeleri, Ehl-i Kitab'ın, peygamberlerinin kendilerine tebliğ ettiği uluhiyet inancından çok uzaklaştıklarını beyan etmektedir.

b. İlahi Kitaplara Karşı Tutumları

Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudi ve Hıristiyanlar; “kendilerine kitap verilenler” (Bakara, 2/101,144,145; Âl-i İmran, 3/19,20,100,186), “kendilerine kitap verdiklerimiz” (Bakara, 2/121,146) ve “kendilerine kitaptan bir pay verilenler” (Âl-i İmran, 3/23;4/44) şeklinde tanıtılmakta ve ‘Ehl-i Kitab’ kabul edilmektedirler. Onların kitap inançları ve sahip oldukları kitaplara karşı takındıkları tavır hakkında yine Kur'ân bizi bilgilendirmektedir. Müfessirimiz âyetlerde, Ehl-i Kitab'ın iman edip Tevrat ve İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirilen diğer kitapları gerçek anlamda ikame etmediklerinin bildirildiğini beyan eder. Mâide Sûresi 66. âyette; *“Eğer onlar, Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni doğru dürüst uygulasalardı şüphesiz hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi (her taraflarından ilahi nimetlere erişeceklerdi)”* buyurulmaktadır. Elmalılı, âyette geçen, Tevrat ve İncil'den başka “kendilerine rablerinden indirilen” ifadesinden maksadın diğer peygamberlere inmiş ola Şa'ya kitabı, Habbuk kitabı, Daniyel kitabı gibi kitaplarla Kur'ân'dan indirilen âyetler olduğunu ifade eder.¹⁸⁹

Elmalılı, İsrailoğullarına Tevrat'ın, Firavun ve adamlarına üstün gelindikten sonra nazil olduğunu, İsrailoğullarının bu zulmü ve kurtuluşu bizzat gözleriyle görmüş olmalarına rağmen Tevrat nazil olunca hepsinin iman etmediği, onun Allah'tan olup olmadığına ihtilaf göstererek bir kısmının direndiğini (Bakara, 2/40-150, A'raf, 7/100–188) beyan etmektedir.¹⁹⁰ İlgili âyette şöyle buyurulmaktadır: *“Musa'ya Kitab'ı vermiştik de onda ayrılığa düşülmüştü... Doğrusu onlar, onun hakkında kuşku verici bir şüphe içindedirler.”* (Hûd, 11/110).

¹⁸⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1734–1735.

¹⁹⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2828.

Kitap ehlinin kendi kitaplarına uymadıkları gibi sonra gelen ilahi kitapları da kabul etmemekte ısrar ettiklerini görüyoruz. Râzî, *“Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a, ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse sapıklığın en koyusuna düşmüş olur”*(Nisa,4/136) âyetinde geçen “önceki kitaplar” ifadesi için: “Onlar sadece, kendi kitaplarına, Tevrat ve İncil, bu iki kitabı kabul ediyorlar, ama daha önce indirilmiş olan bütün kitaplara iman etmiyorlardı. İşte bundan ötürü, daha önce indirilmiş bütün kitaplara iman etmeleri emrolunmuştur” der.¹⁹¹ Elmalılı tefsirinde geçen rivâyete göre Yahudi hahamlarından bir topluluk Resulullah'a gelmişler: “Biz sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyir'e iman ediyoruz ve bunlardan başka kitapları ve peygamberleri tanımıyoruz” demişler. Peygamberimiz de: “Hayır, Allah'a, bütün peygamberlerine, Muhammed'e, Kur'ân'a ve ondan önceki her kitaba iman ediniz” buyurdu. “Yapmayız” deyince bu âyet nazil oldu ve hepsi iman ettiler. Hamdi Yazır, âyetten bir insanın Allah'a, peygambere ve kitaplara iman iddia edip de birini inkâra kalkışmasının Allah'ı da inkâr etmek olacağı manasının anlaşıldığını ifade etmektedir.¹⁹²

Onlar, Kur'ân indikten sonra ona karşı şüphe içerisinde bulunarak türlü bahanelerle kitabı inkâr yoluna gitmişlerdir. Müfessirimiz, bununla ilgili Kur'ân'ın kelam hâlinde Hz. Peygambere indirilmiş olmasını yeterli görmeyenlerin onun gökten toplu bir şekilde indirilmesini istediklerine dâir rivâyetlere yer vermektedir. Bazıları bu kitabın Tevrat gibi levha üzerine ve semâvî bir yazı ile yazılmış olmasını, bazıları nazil olurken kendilerinin de görmelerini diğer bazıları da bizzat kendilerine indirilmesini ve içerisinde Muhammed Resulullah diye yazılmış olmasını istemişler.¹⁹³ Bu şekilde kitabı inkâr edenler, Kur'ân-ı Kerîm'de lanetlenmiştir: *“...içinizden böyle yapanlar, netice olarak dünya hayatında perişanlıktan başka ne kazanırlar, kıyamet gününde de en şiddetli azaba uğratılırlar...”*(Bakara, 2/85).

Bütün bu veriler ışığında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse şunu söyleyebiliriz: Allah'ın insanlara gönderdiği, aynı kaynaktan gelen tüm ilahi

¹⁹¹Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.8, s.366.

¹⁹²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1496–1497.

¹⁹³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1512–1513.

kitaplara iman etmede bir birlik bulunmalıdır. Ehl-i Kitap'tan hem kendilerine gönderilmiş kutsal kitaplara inanç ve amel noktasında uymaları hem de bu kitapları tasdik ederek sonra inmiş ilahi kitaplara uymaları istenmiştir. Ancak onlar bu iki konuda da gerekeni yapmamış ve hem elçilerine hem de ilahi buyruklara karşı olumsuz ve kayıtsız hareket etmişlerdir.

c. Hz. Peygambere Karşı Tutumları

Ehl-i Kitap'ın kendi peygamberlerine karşı takındıkları olumsuz tutumun yanında Hz. Muhammed'e karşı inkarcı ve düşmanca tavırları da eleştiri konusu olmuştur. Elmalılı, Kur'ân'da, Yahudi ve Hıristiyanlara, kitaplarında çeşitli yorumlarla ve bozmalarla gizlemeye uğraştıkları Resulullah'ın peygamberliği meselesinin haber verildiğini ve onların davet edildiklerini bildirmektedir: *“Ey kitap ehli, ey Tevrat ve İncil ile kendilerinden söz alınmış Yahudi ve Hıristiyanlar! Muhakkak kitaplarınızda özel vasıfları anılarak vaat edilmiş ve müjdelenmiş olan Resulümüz Muhammed size geldi...”* (Maide, 5/15-16). Ancak onların, Allah'ın rızasını hesaba katmadıkları ve selameti açıklıkta ve doğrulukta değil de eğri yollarda aradıklarına işaret edildiğini açıklamaktadır.¹⁹⁴ Bir başka âyette, *“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanır; ama yine de onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizlerler”* (Bakara,2/146) buyurulmaktadır. Aslında Ehl-i Kitap, kendi kutsal kitaplarında Hz. Peygamberin geleceğine ilişkin ve onun vasıflarını taşıyan bilgilere sahiptiler. Buna rağmen onlar, hem bunları hem de Yüce Allah'ın daha önce son peygambere iman edeceklerine dâir kendilerinden aldığı misakı çiğnemişler ve inkâr yolunu tutmuşlardır.¹⁹⁵ Rivâyet ediliyor ki Mekkeliler Hz. Peygambere “Allah senden başka bir Peygamber bulamadı mı? Biz seni tasdik eden bir kimse görmüyoruz. Yahudi ve Hıristiyanlara seni sorduğumuzda peygamberliğine dâir bir haber olmadığını söylediler. Şu hâlde peygamberliğine şahitlik edecek bir şahit göster” dediklerinde şu âyet inmiştir: *“De ki: ‘Şahitlik yönünden hangi şey daha büyüktür?’ De ki: “Allah, benimle sizin aranızda şahittir ve bana bu Kur'ân vahyolundu ki, onunla hem sizi, hem de sizden sonra kendisine*

¹⁹⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1609.

¹⁹⁵El-Kurtûbî, a.g.e., c.1, s.514,515.

ulaşan herkesi uyarayım...” (En’am, 6/19)¹⁹⁶ Elmalılı, Ehl-i Kitab’ın Hz. Peygamberi bu inkâr edişlerini, peygamberliğin doğrudan doğruya kendilerine indirilmemesinden kaynaklanan bencillik ve kıskançlıklarına bağlamaktadır.¹⁹⁷

Sonuç itibariyle ahir zaman nebisi beklentisi içinde oldukları bilinen Ehl-i Kitab, Muhammed (s.a.v.) peygamber olarak gönderilince, bu peygamberin kendilerinden çıkmayışına haset ve ırkçı tabiatlarının gereğince karşı çıkmışlardır. İleride de geleceği üzere Hz. Peygambere iman etmemek için birçok yalan ve iftiralar uydurmuşlardır. Onlar böylelikle Allah tarafından gönderilen tüm elçilere iman etme düsturunu çiğnemişlerdir.

d. Din Adamlarının Tutumları ve Onlara Gösterilen İtaat

Ehl-i Kitab’ın tenkit edildiği konulardan birisi de din adamlarının, dalalete düşüp başkalarını da idlâl etmeleridir. Yahudi ve Hıristiyanlar, din adamları zümresine ölçsüz ve sınırsız bir şekilde tabi olarak onları ilahlaştırmışlardır. Konuyla ilgili ayette, “*Allah’tan başka bir de hahamlarını (Yahudiler) ve rahiplerini (Hıristiyanlar) kendilerine rab edindiler*” (Tevbe, 9/31) buyurulmaktadır. Müfessirimiz, bu âyette, Ehl-i Kitab’ın, din adamlarına Allah’a tapar gibi taptıkları, hatta Allah’ın emirlerini bırakıp açıkça onun emirlerine ters düşen keyfi arzularına itaat ettiklerinin bildirildiğini söylemektedir. Böylece onlar, Allah’ın haram kıldığı şeyleri onların emriyle helal görmüşler, onlara dinin hükümlerini anlayıp anlatan kimseler gözüyle değil de sanki Allah gibi hükümler vermeye ve kurallar koymaya yetkili imişler gibi bakmışlardır.¹⁹⁸ Taberî de âyette yer alan “Rab edinmek” ifadesinden maksadın, onların din adamlarını ilah edinerek onlara tapmaları değil Allah’ın emir ve yasaklarını bırakıp din adamlarının koydukları emir ve yasaklara uymaları olduğunu söylemektedir. Nitekim Resulullah’tan rivâyet edilen hadis ve birçok tabiinden rivâyet edilen görüşlerin, bunu gösterdiğini beyan etmektedir. Adıy b. Hatim’den nakledilen şu hadiste olduğu gibi: “Dikkat edin, Yahudi ve Hıristiyanlar, din adamlarına tapmıyorlardı. Fakat onlar, hahamlar ve papazlar kendilerine bir şeyi helal kılınca onu helal sayıyorlardı, bir şeyi haram kılınca da onu

¹⁹⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1893.

¹⁹⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.417-418.

¹⁹⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2511-2512.

haram kabul ediyorlardı”¹⁹⁹ Elmalılı, böylece onların, “*Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah yolundan engellerler*” (Tevbe, 9/34) âyetinin anlamına uygun hareket etmiş olduklarını bildirmektedir.²⁰⁰ Öyle ki dindaşlarından meşru olmayan batıl yollarla kopardıkları birçok malları kontrollerinde bulunduruyorlardı. Bu malları da ya bir helali haram veya bir haramı helal kıldıkları için rüşvet yoluyla ya da kilise ve havralara bağışlanan adaklar yoluyla elde ediyorlardı. Aradan bir süre geçmeden bu malları kendileri için helal sayıp zimmetlerine geçiriyorlardı.²⁰¹

Maide Sûresi 63. ayette de “*Rabbanilerin ve hahamların, onları günah olan bir söz söylemekten ve haram yemekten men etmeleri gerekmez miydi? Yaptıkları şey ne kötüdür*” ifadesinden, bunların halkın ahlâkını ve dinini bozduklarını, onlara yasaklar koymadıklarını en azından susmakla olsun desteklediklerini ve bunu çirkin bir siyasete dönüştürdüklerini anlıyoruz. Kur’ân’da âlimleri azarlayan âyetler içinde en şiddetlisinin bu âyet olduğu bildirilmektedir.²⁰² Mevdudi’nin tarif ettiği; Allah’ın kitabını alet ederek kendi telakkilerine göre O’nun dilinden iftiralar uydurup helali haram, haramı helal kılıp hükümler ortaya atmaya kalkışan ve kanunluk vasfi kazanan bu hükümleri Allah hükmü diye halka intikal ettiren kişiler de bunlardır.²⁰³

Ehl-i Kitab’ın din adamları olarak kabul ettikleri bu zümre, Elmalılı’nın ifadesiyle halkı kendilerine bağlayıp onları tağyir ve tahrif ettikleri din kurallarına uymaya zorlamışlar, Tevrat ve İncil’de yazılı olan gidişattan menederek kitaplarını ve peygamberlerinin koyduğu şeriati tanınmaz hâle sokmuşlardır.²⁰⁴ İleride geleceği gibi Allah’ın kitabını tahrif etmeleri ve âyetleri ucuza satmalarından dolayı şiddetli olarak tenkit edilmişlerdir. Onlar bu tutum ve düşünceleriyle Allah’a karşı saygısızlığın en kötü örneğini ortaya koymuşlardır.

¹⁹⁹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.4, s.281-282.

²⁰⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4766,4767.

²⁰¹Derveze, İzzet, a.g.e., c.7, s.310.

²⁰²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1726-1727.

²⁰³Mevdûdî, Ebu’l A’lâ, *İslam’da Hükûmet* (çev.: Ali Genceli), Hilal Yay., Ankara, 1967, s.164.

²⁰⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2520.

e. Haram Yemeleri ve Haksız Davranışları

Ehl-i Kitab'tan olan bazı kimseler, insanları Allah'ı tek mabut olarak kabul etmekten uzaklaştırdıncâ çok geçmeden ibadette ve ibadette olduğu gibi teşrîde de kendilerini şirk kapısına gelmiş buldular. Kendi arzularına göre hareket etmek sûretiyle bazı helalleri haram, bazı haramları da helal hâle getirdiler.²⁰⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de, Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının birçoğunun insanların mallarını bâtil bir şekilde, haksız yollardan ve meşru olmayan maksatlarla aldıkları, bunlardan servetler yığdıkları bildirilmektedir: *“Ey iman edenler (biliniz ki) hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah yolundan engellerler...”* (Tevbe,9/34) Elmalılı, bunların helal haram gözetmeden para kazanıp hazineler yağmanın yaygınlaşmasına sebep olduklarını ve insanları böylece hak yoldan saptırdıklarını, kötü örnek olup baştan çıkardıklarını ifade etmektedir.²⁰⁶

Maide Sûresi 62. âyette *“Onlardan çoğunu günah işlemede, düşmanlıkta ve haramı yemede yarış ederken görürsün”* buyruluyor. Taberî, İbn-i Zeyd'den naklettiğine göre, buradaki günahın maksat, Yahudilerin inkarcılık dahil her türlü günahı işlemiş olduklarıdır.²⁰⁷ Vehbe Zuhaylî ise bununla ilgili şöyle der: *“Zulmün ortaya çıkan şekilleri pek çoktur. Bunlar faiz yemek, rüşvet, hile, aldatmak ve benzeri sûretlerde bâtil yollarla insanların mallarını almak, yalan dinlemek, haram yemek. Bu dört günah dünyada da ahirette de işleyenlerin aleyhlerine cezanın katmerleşmesi için bir sebeptir. Dünyadaki ceza onlara temiz şeylerin haram kılınması, ahiretteki ceza ise cehennem ateşindeki can yakıcı azaptır.”*²⁰⁸ Elmalılı tefsirinde, onların yaptıkları arasında suht (haram)'un en açık misallerinden olarak rüşvet gösterilmektedir.²⁰⁹ Taberî, Yahudi Hahamlarından ve Hıristiyan papazlarından birçoğunun, verdikleri hükümler karşılığında rüşvet aldıklarından ve işlerini idare ettikleri insanlardan az bir şey almak için Allah'ın kitabını tahrif

²⁰⁵Draz, Muhammed Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur'ân* (çev.: Suat Yıldırım), İzmir, 1994, s.256.

²⁰⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s. 2519-2520.

²⁰⁷Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.3, s.336-337.

²⁰⁸Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsiru'l Münir* (çev.: Komisyon), Risale Yay, İstanbul, 2003, c.3, s.319-320.

²⁰⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s. 1726.

ettiklerinden bahseder.²¹⁰ ‘Ayetlerde onlar için “...yasaklandıkları hâlde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri...” ifadesi kullanılmakta²¹¹ onların mal hırslarını ve onu batıl yollarla elde etme çabaları bildirilmektedir (Tevbe, 9/34,35).²¹²

Elmalılı, onlara yiyeceklerden yana konan bir yasak geldiğini ve bu yasağın²¹³ sırf saldırganlıklarından, peygamberleri öldürme, hak yolundan engelleme, haram yeme, Allah’ın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal saymalarından dolayı bir ceza olarak konduğunu söyler:²¹⁴ “Yahudilere bütüin tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır...” (En’am, 6/146).

Böylece Ehl-i Kitab’ın Allah’ın kendileri için seçtiği dinden ve dinin hükümlerinden saparak kendi arzularına göre hareket ettikleri ve yasakları çiğnediklerini bu haksız tutumlarından dolayı da tenkide maruz kaldıklarını ve cezalandırıldıklarını görüyoruz.

f. Yahudi ve Hıristiyanlardan Hakkı Takip Edenlerin de Olması

Kur’ân-ı Kerîm’de Ehl-i Kitab’ın çoğunluğu bu şekilde tenkit edilirken bunların hepsinin bir olmadığı ve içlerinden iyilerin de olduğu bildirilmektedir. Nitekim Musa kavminde kötü hâlleri bildirilen zalim insanların dışında hakkı gözeterek adaletle hükmeden ve doğru yola ileten üstün bir cemaatin olduğunu öğreniyoruz: “Musa’nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde adil davranan bir topluluk vardır” (A’raf, 7/159).²¹⁵

Âl-i İmran Sûresi 113. âyette “Onların hepsi bir değildirler, Ehl-i Kitab içinden kalkınan bir ümmet (ümmetü kaime) var, gece vakitleri Allah’ın âyetlerini okuyup secdelere kapanıyorlar...” buyurulmaktadır. Elmalılı, âyette belirtilen

²¹⁰Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.4, s.285-286.

²¹¹Nisa 4/160

²¹²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.2519

²¹³Bkz: Tesniye,14/7,15

²¹⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s. 2079.

²¹⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2308.

“ümmeti kaime” nin hakşinas, doğru, Allah için doğrulan veya kalkan, müstakim ve adil ümmet manalarına geldiğini söylemektedir. O, müfessirlerin çoğunluğunun, âyette kastedilenlerin, Musa ve İsa (a.s)’ya iman etmiş kimseler olarak kabul ettiklerini belirtir. Ayetin nüzûl sebebiyle ilgili çeşitli görüşleri nakleder. Buna göre bu âyetin, önceki âyetlerde kitap ehli yerildikten sonra, hepsinin böyle olmayıp içlerinde iyi sıfatlara sahip olanların da bulunduğu açıklanması için indiği söylenmiştir. Veya Hıristiyan Ehl-i Necran’dan, Habeş’ten ve Rum’dan yetmiş beş kişinin, Muhammed (s.a.v.)’e iman ettikleri için nazil olduğu söylenmiştir.²¹⁶ Ya da kitaba iman ederek, onu hakkıyla okuyan ehliyetli kimselerden bahsedilen “*Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler(den bazı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar, ona iman ederler. Onu inkar edenlere gelince, işte gerçekten zarara uğrayanlar onlardır*” (Bakara, 2/121). âyetinde olduğu gibi Abdullah b. Selâm ve benzeri kimseler gibi Kitab ehlinin müminleri hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. Zira bunlar Tevrat ve İncil’i hakkıyla tilavet ettikleri gibi Kur’ân’a (Ra’d, 13/36) ve son peygambere de iman etmişler ve Resulullah’ın gelişinden memnun ve razı olmuşlardır.²¹⁷

Dolayısıyla Ehl-i Kitap’tan doğru yoldan sapan ve Allah’ın dinini ve kitabını bozan bir çoğunluğun dışında sayıları az da olsa gerçek iman sahibi kimselerin bulunduğunu görüyoruz. Bunlar, Kur’ân’ı ve son peygamberi tasdik ederek müminlerle aynı safta yer aldıklarından dolayı ilahi övgüye layık bulunmuşlardır.

2. Ahlâkî Açıdan Müsterek Olarak Eleştirilen Yönleri

a. Ahitlerini bozmaları ve anlaşmaya uymamaları

Kur’ân-ı Kerîm’de “ahit” kelimesi ahlâkî bir kavram olarak “birbirine söz verme, vaat ve taahhütte bulunma, anlaşma yapma” manalarında kullanılmıştır.²¹⁸ Elmalılı, “akid” kelimesinin “misak” gibi daha çok ihkâm (sağlamlaştırma) ifade ettiğini ve bir kimsenin bir şeyi benimsemesi, başkasını susmaya mecbur ederek kendini yahut diğerini bağlaması veya karşılıklı bağlanmaları olarak tarif etmektedir. O, dinin özünde Allah ve kullarla yapılan sağlam birtakım anlaşmalar ve

²¹⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1160.

²¹⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.485-486.

²¹⁸Bkz: Abdalbaki, M. Fuad, a.g.e.

hükümlerine uyulması gereken akitler olduğunu ifade etmektedir.²¹⁹ Elmalılı, anlaşmayı bozmanın küçültücü ve alçaltıcı bir hareket olduğunu, güven duygusunun ortadan kalkmasına sebep olan toplumların güvenliği açısından zararlı bir şey olduğunu²²⁰ fakat İsrailoğullarının bunu âdet hâline getirdiklerini ve bunu günah olarak saymadıklarını²²¹ beyan eder. Kur'an âyetlerine baktığımız zaman gerçekten Yüce Allah'ın, Yahudilerden kati söz aldığı hâlde onların bu sözü bozup, ahitlerini geriye ittiklerini²²² görüyoruz. Kitab-ı Mukaddeste de İsrailoğullarıyla yapılan sözleşme,²²³ bu ahde riayet etmedikleri²²⁴ ve günah işleyerek verdikleri sözü çiğnediklerine²²⁵ dâir haberler yer almaktadır. Elmalılı, Bakara Sûresi 83-84. âyetlerde yer alan İsrailoğulları'ndan alınan misakı şöyle vermektedir:

- 1- Allah'tan başka mabut tanımayacak, ondan başkasına kulluk etmeyeceksiniz.
- 2 - Ana babaya ihsanda bulunacak, onlara her yönüyle iyi davranacaksınız.
- 3 - Kendilerine yakınlık sahibi olduğunuz akrabalara,
- 4 - Babaları ölmüş yetim kalmış çocuklara,
- 5- Maiyetlerini kazanamayan yoksullara ihsanda bulunacaksınız.
- 6 - Diğer insanlara da güzel söz söyleyiniz.
- 7 - Namazı ikamet ediniz.
- 8 - Zekatı da veriniz.
- 9 - Birbirinizin kanlarını dökmeyeceksiniz.
- 10 - Birbirinizi vatanlarınızdan çıkarmayacaksınız.

Tamamı ona ulaşan, emir ve yasakları içine alan ve genel olarak “on emir” adı verilen bu misakın, Tevrat hükümleri mi yoksa Hz. Peygambere verdikleri ahit

²¹⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1546-1548.

²²⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2423.

²²¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.438.

²²²Dağdeviren, Alican, *İlahi Mesajın Sunumu Açısından Kur'an'da Sorular ve Cevaplar*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2006, s.162.

²²³Çıkış, 19/5.

²²⁴Tesniye, 29/25, Birinci Krallar, 19/10, İkinci Tarihler, 12/1.

²²⁵Yeremya, 31/32.

mi olduğu konusunda iki rivâyetin bulunduğunu söyleyen Elmalılı, bunların ikisinin de kabul edilebileceğini ifade etmektedir.²²⁶ İsrailoğullarının, bir kısmı, dünyadaki huzur ve güvenliğe, bir kısmı da ahirette sevap kazanmaya ait olan bu esaslı emirleri ağır bulup ahdi bozduklarını ifade etmektedir. Yine bir başka âyette bildirilen “*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetleri hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin...*” (Bakara, 2/40,41) şeklindeki Hz. Musa’nın haber verdiği peygamberlerin sonuncusuna iman etmelerine dâir anlaşmaya da uymadıklarını bildirmektedir.²²⁷ İsrailoğullarının sözlerini bozmaları üzerine lanetlendikleri, bu yüzden başlarına pek çok felaket yağdırıldığı, tefsirde anlatılmaktadır. Onların uğradıkları bu lanet için (Bakara, 2/63-64-65) üç görüş zikredilmiştir: Atâ’nın açıklamasına göre rahmetten kovulma; Hasen ve Mukâtil, şekillerinin maymun ve domuzlara çevrilmesi İbn-i Abbas ise onların cizye ve ağır vergiler altında ezilmelerinin kastedildiğini bildirmişlerdir.²²⁸ Elmalılı, İsrailoğullarının daha önce de Tûr-ı Sina’nın altında vermiş oldukları sözde durmadıklarından dolayı Allah tarafından bu dağın onların başları üstüne iniverecek gibi bir vaziyette kaldırılmış bulunduğu bahseder. Ancak onlar, bunun ardından yine yüz çevirmişlerdir.²²⁹

Hıristiyan oldukları iddiasında bulunanlardan da söz alındığı Kur’ân’da bildirilmektedir: “*‘Biz Hıristiyanlarız’ diyenlerden de kesin sözlerini almıştı; ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya kitabın) önemli bir bölümünü unuttular*” (Maide, 5/14). Hıristiyanların İncil gereğince Allah’a ve peygamberlerine iman etmeleri, dolayısıyla Tevrat ve Allah’tan inen diğer kitaplarla amel etmeleri ve özellikle son peygambere inanmaları gerekmektedir. Fakat onlar da çok geçmeden Yahudiler gibi sözlerinden dönerek, kendilerine hatırlatılan şeyleri terk edip unuttular. Âyetin devamında, bundan dolayı onlara “*Biz de aralarında kıyamete kadar kin ve düşmanlığı kışkırttık*” buyrulmakta, birbirlerini küfre nisbet ederek kanlarını döktükleri ve kıyamete kadar da dökecekleri haber verilmektedir.²³⁰

Sonuç olarak Cenâb-ı Allah, bütün ümmetlere telkin ettiği esas ve prensipleri İsrâiloğullarına da bildirmiş ve şüpheden uzak bir imândan sonra ilâhî buyruklara

²²⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.397-400.

²²⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.334.

²²⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1602.

²²⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.377-378.

²³⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1602-1605.

göre amel etmeleri hususunda onlardan söz almıştı.²³¹ Ancak, Yahudilerin, âdetleri üzerine önce geçmişlerini, peygamberleriyle olan sözleşmelerini bozmak ve onları öldürmek sûretiyle sonra da Hz. Peygamberle olan sözleşmeyi bozmak ve ona düşmanlık etmek sûretiyle hainliklerini ortaya koyduklarını, Hıristiyanların da tevhid ilkesinden saparak ve son peygambere uymayarak ihanette bulduklarını anlıyoruz.

b. Hakkı bâtılla karıştırıp gizlemeleri

Kur'ân, Ehl-i Kitab'ın aşırılıklarından birisi olan, hakkı bâtılla karıştırıp hakkı gizlemelerini açıkça kınamakta²³² ve şöyle buyurmaktadır: *“Ey Ehl-i Kitab! Niçin hakkı bâtılla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?”* (Âl-i İmran, 3/71) Elmalılı tefsirinde, gerek Tevrat ve İncil'de gerekse Kur'ân'da insanlara açıkladığı apaçık delilleri gizleyenlere Allah'ın, lanet ettiği bildirilmektedir. Elmalılı, onların bu durumlarını şöyle açıklamaktadır: *“Allah'ın emrine, hükümlerine, irşadına ve bunlara iman edip uymanın vacip oluşuna işaret eden ve hidayetin kendisi olan bu delilleri ikrar ve itiraf etmeme, ihtiyaç anında söylememe veya yaymama yahut yayılmasına engel olma, onu tamamen veya kısmen değiştirip karıştırmak gibi yollarla gizleyenler, kim olursa olsun Allah'ın lanetine uğrayacaklardır.”*²³³

Ehl-i Kitab'ın gizlemeye çalıştıkları şeylerin başında Hz. Peygamberin peygamberliği meselesi gelmektedir. Râzî, Yahudi ve Hıristiyan âlimlerinin iki çeşit tahriflerinden bahseder. Bunlardan birinin, Hz. Peygamberin hak peygamber oluşunu kalben çok iyi bildikleri hâlde inkar edişleri olduğunu, diğerinin ise şüpheler ortaya atmada çalışmalarını ve gayret sarfetmeleri olduğunu beyan eder.²³⁴ Elmalılı tefsirinde, Ensardan bir topluluğun, Yahudilere, peygamberin Tevrat'taki vasıflarını sormaları üzerine onların bunu gizleyerek söylememelerine karşın şu âyetin indiği haber verilmektedir: *“İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayetini kendisi olan âyetleri insanlar için biz kitapta açıkladıktan sonra gizleyenler var ya mutlaka onlara Allah*

²³¹Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir, 1986, c.1, s.241.

²³²Draz, Muhammed Abdullah, a.g.e., s.74.

²³³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.559.

²³⁴Er-Râzî, Fahrüddin, *et-Tefsiru'l-Kebir*, c.6, s.391.

lanet eder. Lanet edebilecek olanlar da lanet ederler”(Bakara,2/159). Bunun hem Yahudi hem Hıristiyan kitap ehli âlimleri hakkında indiği rivâyet edilmektedir.²³⁵

Onların Muhammed (s.a.v.)’e ait vasıflar hakkında yaptıkları gibi geçmiş kitaplardaki âyetleri de sakladıkları onları seçilmez bir hâle getirdiklerini yine Kur’ân bize haber vermektedir.²³⁶ Kur’ân, arzularına tabi olarak gönüllerine göre açıklamalarda bulunan, karıştırma ve aldaticılık üzere olan İsrailoğulları’nın bilginlerine genel olarak *“hakkı bâtil ile karıştırıp aldatmayın, bile bile hakkı gizlemeyin”* (Bakara, 2/42) uyarısında bulunmaktadır.²³⁷ Elmalılı, Yahudi bilginlerinin yapmış oldukları bu gizlemeyi dünya menfaati, para, mal veya makam için yani az bir değer satın almak için yaptıklarını bildirerek Tevrat’taki Hz. Muhammed’in sıfatları hakkındaki âyetleri gizleyen ve bu sebeple hemcinslerinden hediyeler alan Yahudi reislerinin bulunduğunu ifade etmektedir.²³⁸

Ehl-i Kitab, Elmalılı’nın ifadesiyle hak ve hakikat kendilerine apaçık bildirildiği hâlde yanlış yolda yürümüşler ve hakikatten sapmışlardır. Şüphesiz onların haktan sapma, gerçeği gizleme ve karıştırmalarının altında arzularına uyma, aldaticılık vasıfları ve Hz. Peygamber ve Müslümanlara olan hasetleri yatmaktadır.

c. Şımarıklıkları

Ehl-i Kitab, gerek Allah hakkındaki uygunsuz konuşmaları gerek Kur’ân âyetlerini alay konusu edinmeleri ve gerekse de Peygamber ve Müslümanlara karşı hakaret ve yanlış tutumlarından ötürü eleştirilmişlerdir. Onlar Kur’ân’da, Allah hakkındaki sözleri ve iftiralari sebebiyle şöyle tenkit edilmektedirler: *“Allah, ‘şüphesiz Allah fakirdir biz zenginiz’ diyenlerin lafını elbette duymuştur. Onların söylediklerini ve peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve şöyle diyeceğiz: ‘Tadın o yakıcı azabı!’ ”* (Âl-i İmran, 3/181). Elmalılı, bu ayetin, Hz. Ebubekir’in Yahudi din adamlarından Fenhas b. Azura ile olan tartışması üzerine indiğini bildirmektedir. O, *“bizim Allah’a ihtiyacımız yok, O bize muhtaç. Ve biz O’na onun bize yalvardığı kadar yalvarmıyoruz”* şeklinde münasebetsizlikte

²³⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.559.

²³⁶Bkz: Bakara, 2/79, Nisa, 4/46, Maide, 5/13.

²³⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.335-336.

²³⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.592-595.

bulunmuş. Yine Yahudi reislerinden bazılarının Hz. Peygamber'e gelerek "Fakir zenginden borç para ister. Rabbin fakir mi ki kullarından borç para istiyor?" sözünü söyledikleri nakledilmiştir.²³⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de ciddiyetsizliği ifade etmek üzere, kendisiyle bir şey elde edilmeyen, bir şey ifade etmeyen söz demek olan "hezl" ve fikir ve düşünceden yoksun her türlü kötü sözü ifade eden "lağv"²⁴⁰ kelimelerinin kullanıldığını görüyoruz. Ehl-i Kitab'ın (Yahudilerin) sarf ettikleri böylesi boş ve yararsız sözlerinden birisinin de yerleri ve gökleri altı günde yaratmasından sonra Allah'ın, yedinci günde dinlenmeye ihtiyaç duyduğu şeklindeki sözleri olduğunu öğreniyoruz.²⁴¹ Bunlara Yüce Allah, "*Andolsun biz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattık, bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı*" (Kâf, 50/38) şeklinde cevap vermiştir.

Onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr edip alaya aldıkları için Yüce Allah'ın itabına maruz kalmışlardır. Elmalılı tefsirinden, Medine'de, hahamların, meclislerde Kur'ân'dan alay ile bahsettiklerini, münafıkların da onlarla beraber bulunup dinlemeleri üzerine; "*Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman o kâfirlerle oturmayın. Aksi hâlde siz de onlar gibi olursunuz...*"(Nisa, 4/140) âyetinin indiğini öğreniyoruz.²⁴² Elmalılı, Ehl-i Kitab'tan Müslümanların mukaddesatıyla ve yaptıkları ibadetle alay eden, taşkınlıkta bulunanlar olduğunu bildirmekte ve şu iki rivâyeti zikretmektedir: "Ezan okununca Müslümanlar namaza kalktıklarında Yahudiler gülüp alay ederek "kalktılar kalkmaz olsunlar, kıldılar kılmaz olsunlar" derlermiş. Süddî'nin rivâyetine göre ise Medine'de bulunan bir Hıristiyan, müezzinin "Ben şahitlik ederim ki Muhammed, Allah'ın Resulüdür" dediğini işittiği zaman "Allah yalancıyı yaksın" dermiş. Bir gece hizmetçisinin elindeki ateşten çıkan kıvılcımla bu Hıristiyan, ailesi ile beraber yanmış ve bunun üzerine şu âyet nazil olmuştur.²⁴³ "*Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kafirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun eğer müminler iseniz*" (Maide, 5/57).

²³⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1238–1240.

²⁴⁰El-Isfehânî, er-Râğıb, a.g.e., s.742,841.

²⁴¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.6, s.4521–4522.

²⁴²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1500.

²⁴³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1722–1723.

Ehl-i Kitab'ın peygamberlerine ve özellikle Hz. Peygambere karşı da saygısız tutumlar sergilediklerini görüyoruz. İsrailoğullarının, özellikle saygısız sualleriyle peygamberlere eziyet verdikleri bilinmektedir. Müfessirimiz, kendilerini Allah'ın izniyle birçok sıkıntıdan kurtaran peygamberleri Hz. Musa, onlara bir sığır kurban etme konusundaki ilahi emri getirdiğinde onların Hz. Musa'yı durmadan sordukları sorularla rahatsız ettikleri ve bu işi kırk sene sürüklediklerine dair rivâyetleri haber vermektedir.²⁴⁴ Yahudilerin, Hz. Peygambere ve Müslümanlara karşı olan aşırı tutumları ve düşmanlıkları adına ise iman edenleri üzme için gizli konuşmalar yaptıklarını, günah, düşmanlık ve peygambere karşı gelmeyi fısıldadıklarını (Mücâdele, 58/8–10) beyan etmektedir. Tefsirden, onların Hz. Peygamberin huzuruna geldiklerinde Allah'ın selamını değiştirerek “es-sâmu aleyk” (ölüm senin üzerine olsun) dediklerini²⁴⁵ yine hakaret ifade eden kelimeler (râinâ) kullandıklarını²⁴⁶ ve Kurayza, Nadir ve Kaynuka Oğulları Yahudilerinin âlimlerinin de Muhacirlerin fakirleriyle eğlendiklerini öğreniyoruz.²⁴⁷

Ehl-i Kitab, özellikle Yahudiler, tarih boyunca kötü karakterlerini ortaya koyarak Allah'a ve peygamberlerine karşı saygısız davranışlarda bulunmuşlardır. Yüce Allah'a ve onunla alakalı mukaddes şeyler konusunda haddi aşan bu zümrelerin son olarak Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı da tavırlarının aynı olduğunu görmekteyiz.

3. Kitabı ve Dini Tahrifleri

a. Yahudilerin Kitabı Tahrif Etmeleri

Yüce Allah'ın nizamında, bir sonraki dinin bir öncekini ve bir sonraki kitabın önceki kitabı tamamladığı, bunların her birine aslıyla iman edilmesi gerektiği yer almaktadır. Ancak beşerî zaaf ve taassub zamanla bu hakikati anlaşılmasız hâle getirmiş, ilahi kitaplara kendi görüşlerini, zaaf ve temayüllerini sokarak onları aslından uzaklaştırmışlardır.²⁴⁸ Kur'ânı Kerîm, Ehl-i Kitab'ın, özellikle Yahudilerin, kitaplarını tahrif ettiklerini bildirir. Elmalılı, Kur'ân'da Yahudiler için kullanılan

²⁴⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.382–384.

²⁴⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4789.

²⁴⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.453.

²⁴⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.739–740.

²⁴⁸Yıldırım, Celal, a.g.e., c.2, s.810.

“...De ki Musa'nın insanlara aydınlık ve hidayet olmak üzere getirdiği, sizin parça parça kağıtlara çevirdiğiniz, bir kısmını belli ettiğiniz, birçoğunu gizlediğiniz, sizinle babalarınızın, sayesinde bilmediğiniz birçok şeyleri öğrendiğiniz Kitabı kim gönderdi?” (En'am, 6/91) ifadesiyle onların, Tevrat'la aydınlanıp amel edecek yerde onu kuru evrak hâline getirip, istediklerini meydana çıkarıp, birçoğunu gizledikleri ve ortaya çıkardıklarıyla da amel etmeyerek bozduklarının beyan edildiğini söyler.²⁴⁹ Ayrıca onlardan bir grubun Tevrat'ı işitip bildikten sonra kelimelerin ve harflerin yerlerini ve manalarını değiştirdikleri; bunu da, bilmediklerinden veya akıl ve idrak noksanlığından değil de, onun Allah kelâmı olduğuna hiçbir şüpheleri olmadığı hâlde²⁵⁰ kasden yaptıklarını bildirir.²⁵¹

Müfessirimiz, bu şekilde kitaptaki hükümleri tağyir edenlerin Yahudi bilginleri olduğunu bunu yapma nedenlerinin de menfaat temini olduğunu şu âyete dayanarak ifade etmektedir: “Artık o kimselerin vay hâline ki, kendi elleriyle kitap yazarlar da sonra biraz para almak için ‘Bu Allah katındandır’ derler...”(Bakara,2/79). Elmalılı, onların, aldatarak gerçekten sapıtarak ve yalan yanlış yazılarıyla, propagandalarla cahil halk takımını Hak'tan uzaklaştırdıklarından ve vebal altına girdiklerinden bahsetmektedir.²⁵² Taberî de âyette özellikle “elleriyle yazdıkları” ifadesinin zikredilişinin, bu işi maddî menfaatler elde etme karşılığında Yahudi bilgin zümrelerinin bizzat kendilerinin yaptığını, cahillerine emrederek onlar vasıtasıyla yaptırmadıklarını belirtmek için olduğunu söylemektedir. Bu da, bu işi yapanların, tam olarak ve kasıtlı bir şekilde, başkalarından gizleyerek yaptıklarını göstermektedir.²⁵³ Vehbe Zuhaylî, Allah'ın kelâmını tahrif etmek ve değiştirmenin, haramın en ağır türü olduğunu belirtmektedir. Bu tahrif ve değiştirme ister yanlış te'vil ile olsun, ister değişiklik yapmak sûretiyle olsun, farketmez. Yahudi hahamlarının her iki türünü de yapmış olduklarını ifade etmektedir.²⁵⁴

Yahudiler, Tevrat'ın aslını korumadıkları gibi kendi yazdıkları fikirleri, tevil ve tercemeleri, Tevrat'ın aslı ile karıştırarak, seçilmez bir hâle getirmişlerdir.

²⁴⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1978–1979.

²⁵⁰Bakara, 2/75.

²⁵¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.391.

²⁵²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.394.

²⁵³Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.1, s.254.

²⁵⁴Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.1, s.176-177.

Elmalılı, onların ilmi meselelerde gerçeği takip etmeyerek sapmalarında, kendi gönüllerine göre hareket etmelerinin, arzu ve şehvetlerinin peşinde koşarak bunlara tâbi olmalarının yattığını söyler.²⁵⁵ Onları bu durumlarına, Tevrat'taki “recm” âyetini, ileri gelenleri için, “tahmin” yani “kömürle yüz karalamak” şeklinde yorumlamaya kalkışmalarını örnek vermektedir.²⁵⁶ Konumuzu gereğinden fazla uzatmamak için Tevrat'taki bu karışık durumları misaller vermek sûretiyle anlatmaya gerek görmüyoruz. Ancak Yahudilerin tahrif şekilleri hakkında Elmalılı'nın açıklamalarına yer vereceğiz:

1. Bir kelimeyi diğer kelimeyle değiştirmek sûretiyle. Mesela Tevrat'ta Hz. Peygamberin vasıflarıyla ilgili olan “reb'a” kelimesini “ademi tavil” kelimesiyle değiştirmeleri gibi ki bu yazıdaki değildir.

2. Ortaya şüphe atma ve yanlış yorumlarla bir kelimeyi öteye beriye çekerek manasını haktan bâtıla çevirmektir ki, bu da tefsir ve açıklamada yapılan manevi tahriftir.

3. Yalnız kitap değil, bir söz söyledikleri zaman, duydukları ve kalplerinde bildikleri gibi dosdoğru söylemeyip değiştirerek söylemeleridir. Yahudiler, Hz. Peygambere, bazı şeyler sorarlar ve yanından çıktıkları zaman da onun sözlerini değiştirerek yaymaya çalışırlardı.²⁵⁷ Elmalılı, Müslümanların, Hz. Peygamberden bir şey öğrenmek istedikleri zaman “râinâ Yâ Rasulallah” dediklerini yani “bize riayet et, bizi gözet” demek istediklerini beyan eder. Daha sonra Yüce Allah'ın bu tabiri yasaklayarak (Bakara,2/104) “unzurnâ” demelerini emrettiğinden bahseder. “Râinâ” kelimesinin Yahudiler arasında seb (sövme) için kullanılan, tahkir manası ifade eden bir tabir olduğunu açıklar.²⁵⁸

Sonuç olarak Yahudiler, Tevrat'ı tahrif etmiş, kendi yazdıkları şeylere “Allah'ın kitabı” demişlerdir. Bunu özellikle din adamları eliyle yapmışlar ve insanlara “Allah kelamı” şeklinde kabul ettirmişlerdir. Onlar, kin ve ihtirasları uğruna Tevrat'a sırt çevirmişler kendi arzuları yönünde engel kabul ettikleri Tevrat

²⁵⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.336.

²⁵⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1602.

²⁵⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1362–1363.

²⁵⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s. 452–453.

hükümlerini kaldırmış, bazı kelimelerin de yerlerini değiştirmişlerdir. Kur'ân'da ise onların bu yanlış tutumlarının kendilerine dünyada da ahirette de çok pahalıya mal olacağı hatırlatılmıştır.

b. Tevrat'ta Hz. Peygamberle İlgili Yapılan Tahrif

Kur'ân'da Yahudilere yöneltilen bu tahrif, tebdil ve tağyir isnadında Hz. Peygamberin tebşiratu konusu ayrı bir önem taşır. Elmalılı, Tevrat'ta hem Mesih'e hem de son peygamber Hz. Muhammed'e dâir haberlerin bulunmasına rağmen Yahudilerin Hz. İsa'yı inkâr ettiklerinden²⁵⁹ ve Muhammed (s.a.v.)'e ait vasıflar hakkında kitaplarında bulunan âyetleri de sakladıklarından bahsetmektedir.²⁶⁰ Müfessirimiz, tefsirinde, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vasıflarının yer aldığı, onun peygamberliğini açıkça veya dolaylı olarak müjdeleyen ve onun bazı özelliklerini ifade eden Tevrat âyetlerini Arapça ve Yunanca vermek sûretiyle konuya açıklık getirmektedir. Bu âyetlerden birinde Hz. Peygamber, Musa (a.s)'nın dilinden şöyle haber verilmektedir: “İlahınız Rab Teala, size aranızdan ve ihvanınızdan benim gibi bir nebi ikame edecektir” (Beşinci sifrin on birinci faslı). Diğer âyetlerde de Hz. Peygamberle bağlantılı bulunan Hz. İsmail, Hicaz'daki Faran dağı ve Mekke ifadelerinin geçtiği yer almaktadır.²⁶¹

Yahudiler tüm bunları bilmelerine ve delillere şahit olmalarına rağmen birçok âyette gizleme ve tahrif yoluna gitmişlerdir. Müfessirimiz, Yahudilerin kendi aralarında birbirlerine, Hz. Peygamberin vasıf ve özelliklerine ve İsrailoğulları'nın geçmişine dâir Tevrat'ta yer alan bu bilgileri gizlemelerini ve Müslümanlara açıklamamalarını öğütlediklerini şu âyetlere dayanarak beyan etmektedir: “*Bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Onlardan bir grup Allah'ın sözünü dinler, ona akılları yattıktan sonra da, onu bile bile tahrif ederlerdi. İnananlarla karşılaştıkları zaman “inandık” derler, birbirleri ile yalnız kaldıklarında ise ‘Rabbinizin katında size karşı delil getirsinler diye mi Allah'ın size bildirdiğini onlara anlatıyorsunuz. Buna aklınız ermiyor mu?’ derler*” (Bakara, 2/75–76).²⁶² Özellikle Medineli Müslümanlar, uzun zaman Yahudilerle iç içe yaşadıkları için onların dinleri ve kutsal

²⁵⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4930–4931.

²⁶⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.336.

²⁶¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.500.

²⁶²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.392.

kitapları hakkında geniş bilgi sahibi olmuşlardı. Yahudiler, yeni bir peygamberin geleceğinden de söz ediyorlardı. Bu durumda onlardan, Hz. Muhammed'in nübüvvetini kabul etmeleri beklenirdi ve Müslümanların böyle bir beklenti içinde olmaları normaldi. Ancak Yahudiler, dini olmaktan ziyade dünyevî ve siyasî sebeplerle bu beklentileri boşa çıkardılar. Onlar, kitaplarında yer alan ilâhî gerçeklere ve bu gerçekler ışığında hidayete ulaşma düşüncesinden çok, ırkçı bir gurur anlayışına ve dünyevî menfaatlere önem verecek, dini de bu ırkçılık ve çıkarıcılığın aracı olarak kullanacak kadar yozlaşmış bir toplum hâline gelmişlerdi. Dolayısıyla âyette bilhassa Yahudi din bilginlerinin, kutsal kitabın sözlerini işitip iyice kavradıktan sonra onu bile bile, kasıtlı olarak tahrif ettikleri belirtilmektedir.²⁶³ Elmalılı, buna karşı İsrailoğulları bilginlerinden bir kısmının ise Tevrat ve İncil'de Hz. Peygamberin sıfat ve özelliklerinin anlatıldığını söylediklerini (Şuara Sûresi, 26/196–197) ve Kureyş'in de gidip onlardan bu haberi öğrendiklerine dâir rivâyetleri bildirmektedir.²⁶⁴ Bazıları “İsrâiloğulları bilginleri”nden maksadın Müslüman olan bazısı -Müslüman olsun olmasın- Yahudi bilginleri olduğunu söylemektedirler. Bu bilginler, özellikle Mekke döneminde, Kur'ân'da anlatılan kıssaların, Tevrat'ta anlatılanlara uygun olduğu gerçeğini teslim ediyorlardı.²⁶⁵ Nitekim Kurtubî, Mucahid'den bunların Abdullah b. Selam ve Selman gibi Ehl-i Kitab'tan Müslüman olanlar olduğu, İbn Abbas'tan ise İslam'a giren veya girmeyen kitab ehli olduğu yönündeki nakillere yer vermektedir.²⁶⁶

Sonuç olarak müfessirimiz, Tevrat'ta Hz. Muhammed (s.a.v.)'e dâir haberler ve deliller bulunduğunu ancak Yahudi bilginleri tarafından bunların saklanmak veya tahrif edilmek sûretiyle inkâr edildiğini beyan etmektedir.

c. Hıristiyanların Yapmış Oldukları Tahrifler

i) Teslis ve Fida

Kitap ehlinden Hıristiyanlar, İsa peygamberi Allah'ın oğlu ve yeryüzünde Allah'ın hulûl ettiği ilahi vücut diye tanımaya ve tanıtmaya çalışarak ifrata

²⁶³Karaman, Hayrettin-Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümüş, Sadrettin-Çağrı, Mustafa, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1998, c.1, s.77-78.

²⁶⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3645.

²⁶⁵Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.4, s.176-177.

²⁶⁶El-Kurtûbî, a.g.e., c.13, s.87.

düşmüşlerdir.²⁶⁷ Hıristiyanların, içine düştükleri bu sapıklığı, tahrif ettikleri İncillerde dile getirdiklerini görüyoruz.²⁶⁸ Elmalılı, İncillerde yer alan âyetlerin değişime uğradığı konusunda en anlaşılır olanın, tevhid ruhunun değiştirilmesi ve bunun teslise çevrilmiş şekli olduğunu beyan eder.²⁶⁹ Kur’ân’da Hıristiyanlar, tahrif ve tevilden kurtulmaları için teslissiz ve çocuksuz olarak tek Allah’a kulluk etmeye şöyle çağırılırlar:²⁷⁰ *“Ey Ehl-i Kitab dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin. Meryemoğlu Mesih, sadece Allahın elçisi, onun Meryem’e attığı kelimesi ve ondan bir ruhtur. Allaha ve elçilerine inanın, (Allah) üçtür demeyin, yararınıza olarak buna son verin...”* (Nisa, 4/171). Elmalılı, âyette Hıristiyanlara, dinlerinde “gulüvv” (taşkınlık) etmemeleri ve Yahudilerin Hz. İsa’ya tefritlerine karşılık kendilerinin de ona ulûhiyet iddiasıyla ifrata gitmemeleri gerektiği çağrısında bulunulduğunu ifade eder.²⁷¹ Müfessirimiz onların bir beşere tanrılık izafe etmelerinin yanlışlığını göstererek delil olarak getirdikleri şeyleri çürütmektedir. Şöyle ki; Allah’ın Mesih’in eliyle ölüye can vermesinden²⁷² önce Musa’nın elinde asaya can vermiş olmasının yine Mesih’i babasız yaratmış olmasından²⁷³ daha önce Âdem’i babasız ve anasız yaratmış olmasının (Âl-i İmran,3/59) daha şaşırtıcı olduğunu beyan eder.²⁷⁴ Ayrıca Tevrat gereğince Âdem, topraktan yaratılmış babası olmayan bir peygamberdir. Şu hâlde babası olmadığından dolayı İsa’yı ve peygamberliğini inkâr etmek Âdem’i ve Tevrat’ı, Allah’ın kudretini inkâr etmektir. Dolayısıyla bunlar yalnız İncil’i ve İsa’yı değil, Tevrat ve Musa’yı da yalanlamaktadırlar.²⁷⁵

İncillerde yer alan ve Hıristiyanların inandıkları şeylerden birisi de İsa’nın kurtarıcılığı fikridir. Elmalılı tefsirindeki bilgilere göre Hıristiyanlar, İsa’nın Yahudiler tarafından asıldığını ve sonra ayağa kalkıp semaya yükseltildiğini söylemişlerdir.²⁷⁶ Bundan hareketle onlar, Allah’ı hayatta olduğu müddetçe yarattığı

²⁶⁷Yıldırım, Celal, a.g.e., c.3, s. 1566.

²⁶⁸Bkz: Yuhanna, 1-4

²⁶⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4765.

²⁷⁰Yıldırım, Suat, a.g.e., s.106-107.

²⁷¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1536.

²⁷²Bkz: Matta, 9/18,25, Markos, 5/35,42, Luka, 7/11,15, Yuhanna, 11/38,44

²⁷³Matta, 1/18

²⁷⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1777-1779.

²⁷⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1120.

²⁷⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1517-1518.

Âdemoğullarını, ataları Âdem'den kalma ilk günahı arındırmaya bir türlü çare bulamamış ve nihayet oğlunun bedenine girerek bizzat kendisi gelmiş, kendini ve oğlunu feda edip kâfirlere kurban ettirmiş ve ancak bunun karşısında kendisine tapanları kurtarmış sonra birkaç gün içinde oğlunu tekrar diriltip göklere kaldırmış fedakâr bir baba olarak kabul etmişlerdir.²⁷⁷ Öncelikle şunu belirtelim ki “asli günah” doğan her bir ferdin, hiçbir dahli olmaksızın omuzlarına yıkılmış olan; fert tarafından bir kesbi söz konusu olmayan ‘yabancı’ bir günahıdır. Kendilerinin hiçbir sûrette etkilerinin söz konusu olmadığı bir hatadan dolayı bütün insanları günahkâr sayan; kurtuluş için onlara hiçbir şans ve özgürlük tanımayan, bundan ötürü de, akl-ı selimle çatışan bu ‘dogma’, İncil’de ifadesini şu şekilde bulmaktadır: “Yalnız bir adamın itaatsizliği sebebiyle bütün diğerleri günahkâr kılındılar.” (Romalılar, 5/19).²⁷⁸ Elmalılı, ilk günahıtan²⁷⁹ kurtulmak için bu fedakârlığı yapmanın, necat sebebi olduğunu iddia edenlerin, mabud-kulluk fikrini hafife almak sûretiyle Hakkın delillerine karşı saygısızlık ve küfürde bulduklarını ifade etmektedir. Müfessirimiz, devamla şöyle der: “Hz. İsa, hiçbir zaman Allah hakkında böyle bir inanca davet etmemişken ve ilk Hıristiyanlar da ona uyararak Allah’ın birliği inancı üzerinde yürümelerine rağmen bir müddet sonra bütün bunlar şüphelerle dolu içinden çıkılmaz bir muamma hâline sokularak İncilde “hâlık-ı rahim=merhametli yaratıcı” manasını ifade eden eb (baba) tabiri, müteşabihinin yani “valid (gerçek baba)” manasına tevil edilmiştir. Bununla da hulûl ve ruhun ölmezliği nazariyeleri ortaya atılmış, İsa’nın insanüstü ve tanrı oğlu tanrı olduğu ve insanları kurtardığı bundan dolayı da takdis edilmek gerektiği tarzında dinin temel bir ilkesi sayılmıştır.”²⁸⁰ Râzî de “İbn” (oğul) kelimesinin, Hz. İsa (a.s.) hakkında, tıpkı “Halil” (sevgili-dost) kelimesinin, Hz. İbrahim için bir şeref payesi olarak kullanılması gibi, İncil’de bu manada yer almış olabileceğini bildirir. Sonra da Hıristiyanların, Yahudilere olan düşmanlıklarından, ileri giderek bu “İbn” (oğul) kelimesini, zahirî olarak “gerçek oğul” manasında tefsir ettiklerini söyler. Cahillerin de buna inandığından ve bu yanlış inancın, Hz. İsa’nın dinine tâbi olanlar arasında yayıldığından bahseder.²⁸¹ Elmalılı, bu yola sapılmasının, Hıristiyanlığı gizlice temelinden değiştiren bir tahrif

²⁷⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1024.

²⁷⁸ Kılıç, Sadık, *Mitoloji Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm*, Nil Yay., İzmir, 1993, s.75.

²⁷⁹ Bkz: Tekvin, 2/7-25, 3/1-24

²⁸⁰ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1024-1026

²⁸¹ Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.11, s.481-482.

olduğunu ki, bunun başlangıcının gizli toplantılara ve İncil'deki tahriflere, sonunun da İznik konsilinde alınan kararlara dayandığını belirtir.²⁸² Esasen Hz. İsa ile ilgili bu kurtarıcılık doktrinini ortaya koyan,²⁸³ İsa'nın tanrılığı fikrinin tohumunu ilk atan kişinin Pavlus olduğu bildirilmektedir.²⁸⁴

Böylece teslis ve fida inancının, Hıristiyanlığın kaynağından gelen bir öz inanç ilkesi olmayıp müteşabihata bağlı olarak tahriften kaynaklanan batıl bir inanç olduğunu anlıyoruz.

ii) İncillerde Hz. Peygamberle İlgili Beyanın Değiştirilmesi

Kur'ân-ı Kerîm'in Hıristiyanlara karşı yöneltmiş olduğu bu tahrif, tebdil ve tağyir isnadı zımnen Hz. Peygamberin tebşiratu konusunda da geçerlidir.²⁸⁵ Kur'ân bizzat Hz. İsa'nın kendi lisanıyla, onun, İsrailoğulları'na bir peygamberin müjdecisi olarak geldiğini haber verir: “*Meryemoğlu İsa da: “Ey İsrailoğulları! Ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan, benden sonra gelecek ve adı Ahmed olacak bir elçiyi müjdeleyen, Allah'ın size gönderilmiş bir elçisiyim” demişti...*” (Saf, 61/6) Elmalılı, bu müjdeye rağmen İsrailoğullarının çoğunun yani Yahudilerin onu dinlemediklerini Hıristiyanların çoğunun da bunu gizlemek, tevil ya da tahrif etmek sûretiyle inkâr etmiş olduklarını ifade eder.²⁸⁶

Elmalılı, tefsirinde; Alusi'nin²⁸⁷, İncillerde Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdelemesinin ihmal edilmesinin Kur'ân'ın beyanına karşı hiçbir zarar vermeyeceğini, bununla beraber insaf ile hareket edecek kimseler için bu İncillerde de o müjdeye dâir sözlerin bulunduğu dâir açıklamasına yer verir.²⁸⁸ O, Yuhanna İncilinin on beşinci bölümünde Yesu Mesih'in şöyle dediğini nakleder: “Pederin göndereceği hak ruhu Faraklit, size her şeyi öğretecektir”, “Benim Pedere gitmem sizin için hayırlıdır. Çünkü ben gitmesem Faraklit size gelmez, ama gittiğimde onu size gönderirim...”²⁸⁹ Alusi, Faraklit kelimesinin, hamdi gösteren bir kelime

²⁸²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1026.

²⁸³Bkz: Romalılara mektup, 5/12–21

²⁸⁴Yıldırım, Suat, a.g.e., s.120.

²⁸⁵Aydın, Mehmet, a.g.e., s.18.

²⁸⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4935.

²⁸⁷Bkz: el-Alûsî, a.g.e., c.28, s.87.

²⁸⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4932.

²⁸⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.505.

olduğunu ve gözlerini taassub perdeleri bürümemiş olanların nazarında İsa (a.s)’nın bu sözünden Ahmed (sav)’in kastedildiğinin anlaşılacağını ifade eder. Hıristiyanların bir kısmı bunu “hammad” veya “hamid” (çok hamdeden) diye bir kısmı da “muhallis” (kurtarıcı) şeklinde tefsir etmişlerdir. Elmalılı, eski İncil tercemelerinde bu kelimenin aynen muhafaza edilerek ifade edildiğini, ancak yakın zamanlarda basılmış olanlarda ise Yunancadaki Paraklit’in anlamı olan “teselli edici, yani hakikat ruhu” şeklinde verildiğini belirtir. Ve yine bazı kayıtlarda tuhaf şekilde değiştirildiğini ilave eder.²⁹⁰ O, Faraklit kelimesinin iki şekilde tefsir edildiğini şöyle açıklar: “Bunlardan birisi “Şafi Müşeffâ”dır. Bu, Resulullahın bir sıfatıdır. İkincisi; Hıristiyanlardan bir kısmı Faraklit’in hak ile batılı ayıran demek olduğunu söylemişlerdir. Bunun aslı “Fâruk”tur, “lit” ise tahkik ve te’kit ifade eder. Bu sûretle Faraklit, Furkan sahibi demek olur. Bu da peygamberlerin sonuncusu olan efendimizin isimlerinden biridir. Hıristiyanların bu ayetleri anlamak istememeleri dalaletten başka bir şey değildir.”²⁹¹

Ayetlerde, “*Ama hepsi bir değildir...*”(Âl-i İmran,3/13-14) şeklinde ifade edilen Ehl-i Kitab’tan bazı kimselerin, kitaplarında zikredilenlere uyduklarını görüyoruz. “*Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları, o resule, o ümmî peygambere uyarlar*” (A’raf, 7/157).

Neticede Hıristiyanlar da Yahudiler gibi Hz. Peygamber hakkında kitaplarında yer alan bilgileri, kimi zaman görmezden gelerek kimi zaman da tahrif ve yorumlayarak inkâr etmişlerdir. Onlardan çok az bir kesim, bu gerçeği itiraf ederek doğru yolu bulmuşlardır.

iii) Ruhbanlık

İsa (a.s)’dan sonra ona inanan din adamları ile rahibelerin, Allah tarafından kendilerine farz kılınmadığı hâlde, dinde bir bid’at meydana getirerek ilâhî hoşnutluğa erişmek için dağ eteklerinde, mağaralarda Hakk’a ibadeti kendilerine gerekli gördüklerini ve bunu bir yol olarak ortaya koyduklarını öğreniyoruz.²⁹² Müfessirimiz, aslında din adamlarının içinde bulunduğu bu ruhbanlığın, Kur’ân’ın

²⁹⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4932-4934.

²⁹¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.505-506.

²⁹²Yıldırım, Celal, a.g.e., c.12, s.6036.

ifadesiyle başlangıçta Hakk'ın rızasını kazanmak amacıyla oluşturulduğunu ancak zamanla bozulduğunu ifade etmektedir: “...bir de Ruhbanlığı ki onu onlar icat ettiler, biz onu üzerlerine yazmamıştık, ancak Allah rızasını aramak için yaptılar, sonra da ona hakkıyla riayet etmediler...” (Hadid, 57/27).²⁹³ İbni Kesîr, ayette onlar için iki çeşit kınamanın bulunduğunu söylemektedir: Birincisi; Allah'ın dininde O'nun emretmediği şey uydurmak (bid'at). İkincisi; Kendilerini Allah'a yaklaştıran bir ibadettir diye iddia ederek yapmayı üstlendikleri şeyi yerine getirmemeleri.²⁹⁴ İzzet Derveze bu ayetin, nazil olduğu dönemdeki Ehl-i Kitab'ın, içinde bulunduğu duruma dikkat çekmek için indiğini ifade etmektedir.²⁹⁵ Çünkü İncil'de bildirildiği hâlde bu zümre, Hz. Muhammed'e iman etmemişlerdi.

Kur'ân'da onlardan hakka riayet eden mütevazı kimseler şöyle tanıtılmaktadırlar: “...iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da ‘Biz Hıristiyanlarız’ diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler (kissis) ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar” (Maide,5/82). Elmalılı ayette yer alan kissis (keşiş)lerle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: “Kissis: Gece bir şeyi talep etme ve inceleme manasına “kasse” den mübalağa sığasıdır. İlim ve dini incelemeleri itibarıyla Hıristiyan bilginlerine ve ibadetle meşgul olanlara da “kass”, “kissis” denilmiştir. “Rağıb” ın “Müfredat”ında da açıklandığı üzere “ruhban” kelimesi “rehbet” kökünden “rahib” in çoğuludur.²⁹⁶ “Rehbet”, ızdırab ile korkup çekinmek, “Terahhüb”, manastırda ibadet etmek demektir. “Rehbaniyyet” de fazla korkup çekinmekten dolayı ibadete tahammül etmede ifrat etmektir. Eski Hıristiyanlarda et yememek, savm-ı visal (kavuşma orucu), nefislerine eziyet etmek ve hatta kendilerini iğdiş etmek derecesine varanlar olmuştur ki, bunlar, doğuştan olan günah ile günahkar olan nefsi temizleyip kutsayarak Allah'ın rızasını celbetmek gibi maksatları içine alan hareketler olarak görülmüşse de, gerçekte “haksız yere dininizden aşırı gitmeyin” hükmünde dahil olan aşırılık ve şiddeti ifade etmektedir. Ancak Hıristiyanlar bununla meşru olandan kaçarken meşru olmayan durumlara düşmüşlerdir.”²⁹⁷

²⁹³ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4767.

²⁹⁴ İbn Kesîr Ebu'l Fidâ İsmail, *Tefsiru'l Kur'âni'l Azim*, Daru'l Hadis, Kahire, 1990, c.4, s.316.

²⁹⁵ Derveze, İzzet, a.g.e., c.7, s.259.

²⁹⁶ Bkz: El-İsfehânî, er-Râğıb, a.g.e., s. 204.

²⁹⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1793.

Sonuç olarak Hıristiyan din adamları saf Hıristiyanlıktan uzaklaşarak Hz. İsa'nın getirdiklerini değiştirmişlerdir. Onlar, Allah adına günahları affedebileceklerini ilan etmişler, üç ilâh inancını uydurmuşlardır. İncil'de geleceği haber verilen son Peygambere inanmayarak İncil'in o belgelerini kısmen değiştirip kendilerine göre farklı bir yorum ortaya koymuşlardır. İçlerinden pek azı İsa (a.s)'ın tavsiyelerine uyup son peygamberi tasdik etmiştir.²⁹⁸

d. İbadetlerinde Yaptıkları Tahrifler

Yahudi ve Hıristiyanların dinlerinde yaptıkları tahriflerden birisi de oruç ibadetidir. *“Ey iman edenler. Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı”* (Bakara, 2/183) ayetiyle bu ibadetin onlarda da mevcut olduğunu öğreniyoruz. Elmalılı tefsirinde geçtiği üzere bir rivâyete göre Ramazan orucu ve aynı miktar oruç, Yahudilere ve Hıristiyanlara da farz kılınmıştı. Yahudiler, bunu terk etmişler ve yılda bir gün oruç tutmaya başlamışlar. Hıristiyanlar ise tuttıkları orucun şiddetli bir sıcağa tesadüf ettiği bir zamanda âlimlerinin görüş birliğiyle yaz ile kış arasında sabit bir mevsim tayin ederek orucu bahara tahsis etmişlerdir. Bu değişikliğe kefarete olmak üzere de on gün daha ilave etmişler. Daha sonraları, şeklinde de değişiklik yapmışlardır ki buna perhiz denir.²⁹⁹

4. Yahudi ve Hıristiyanların Birbirlerine Karşı Durumlarını İfade Eden Âyetlerin Yorumu

Kur'ân-ı Kerîm, Ehl-i Kitab'ın, Kur'ân'a, Hz. Peygambere karşı tavırlarını ve Müslümanlarla ilişkilerindeki olumsuz imajlarını sergilerken onların kendi aralarındaki ihtilaf ve ayrılıklarından da haber vermektedir: *“... Kendi aralarındaki savaşları (be's) ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın, hâlbuki kalpleri darmadağındır. Böyledir, çünkü onlar aklını kullanmayan bir topluluktur”*(Haşr, 59/14). Elmalılı, ayette geçen “be's” kelimesi için; güç, hızlı harb, sıkıntı ve azap gibi birkaç mana vermektedir. O, İbn Abbas'ın; onların, birbirlerine karşı sevgi beslemedikleri, kendi aralarında boğuşup durdukları ve kendi içlerinde perişan bir vaziyette olduklarına dâir açıklamasına yer vermektedir. Ayette onlar için kullanılan

²⁹⁸Yıldırım, Celal, a.g.e., c.12, s.6037.

²⁹⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.626.

“şettâ” kelimesinin ise dağınık demek olan “şetit”in çoğulu olduğu açıklamasını yapan Elmalılı, bu dağılımlarının sebebi olarak onların, bir fikir etrafında birlikte hareket etmemelerini, dünya muhabbetiyle dolu olarak heva ve heveslerinin peşinden gitmelerini, aklın gerektirdiği şekilde hareket etmeyen “akletmez bir kavim” olmalarını göstermektedir.³⁰⁰

Taberî tefsirinde, Ehl-i Kitab’ın, kendilerine Allah tarafından gönderilen vahiy yoluyla bilgiler ulaştıktan sonra (Şûra,42/14), birbirlerini çekememeleri yüzünden, dinleri hakkında ihtilafa düştükleri beyan edilmektedir.³⁰¹ Elmalılı, onların, gerek peygamberlerine karşı baş tutarak muhâlefet etmeleri gerekse onların ardından dinde tefrika çıkararak birbirleriyle uğraşmalarının, ancak azgınlıklarından, kıskançlık ve dünya hırslarından kaynaklandığını bildirmektedir.³⁰² Vehbe Zuhaylî de aynı şekilde buna sebep olarak; inat, cedelleşme, liderlik ihtirası ile aralarındaki haset, şiddetli taassup, nüfuz merkezlerini ve maddi kazanç noktalarını elde tutma arzularını göstermektedir.³⁰³

Ehl-i Kitab’tan her biri öbürü aleyhine şahitlik ederek şöyle demişlerdir: *“Yahudiler: ‘Hıristiyanlar bir şey üzerinde değiller’, Hıristiyanlar da: ‘Yahudiler bir şey üzerinde değiller’ dediler”* (Bakara, 2/113). Bu şekilde birbirlerinin güttüğü davayı ve dinlerini kökünden çürüterek, birbirlerini sapıklık ve küfürle itham etmişlerdir. Elmalılı, bununla ilgili, Yahudi bilginleriyle Hıristiyan bir heyetin münakaşaya girdiklerini ve birbirlerinin kitap ve peygamberlerini inkâr ettiklerini bildiren bir rivâyeti nakletmektedir. Ancak müfessirimize göre ayet, bu tartışma ve münakaşayı ferdî bir mesele olarak değil Yahudi ve Hıristiyanlar arasında cereyan eden yaygın bir mesele olarak ortaya koymaktadır.³⁰⁴ Yine her birinin kendi davasının haklı olduğunu iddia ederek birbirleriyle çekişmeye girdiklerini ayet, şöyle ifade etmektedir: *“Bir de ‘Yahudi veya Hıristiyan olunuz ki, hidayet bulasınız’ dediler...”* (Bakara, 2/135). Ehl-i Kitab’ın bu iddia ve tartışma konularından birisi de cenneti sahiplenmeleridir. Yahudiler Yahudilerden başkasının, Hıristiyanlar da Hıristiyandan başkasının cennete giremeyeceğini söylemişlerdir: *“(Ehl-i Kitab:)*

³⁰⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4858–4859.

³⁰¹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.7, s.287.

³⁰²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.6, s.4230.

³⁰³Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.13, s.39.

³⁰⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.469.

Yahudiler yahut Hristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecek, dediler...” (Bakara, 2/111). Buna karşılık Kur’ân: “...*Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara: ‘Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin’ de*” buyurmaktadır. Ancak müfessirimize göre onlar; ispatsız, belgesiz olarak sadece iddia ettikleri bu kuru ümniyelerine delil gösteremeyeceklerdir.³⁰⁵

Yüce Allah’ın yolundan ayrıldıkları için Ehl-i Kitab’ın aralarına, Kur’ân’ın ifadesiyle (Maide,5/64) kıyamete kadar kin ve düşmanlığın atılmış olduğunu, bundan dolayı birbirleriyle ayrılık, ihtilaf ve tartışma üzere bulduklarını görüyoruz.

B. YAHUDİLERLE İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI AYETLERİN TEFSİRİ

1. Yahudilerle İlgili Özel Nitelemelerin Yeraldığı Ayetlerin Tefsiri

a. Alemlere Üstün Kılınmaları

Kur’ân-ı Kerîm’de İsrailoğullarıyla ilgili pek çok ayette, onların alemlere üstün kılındığı bildirilmektedir. Bunlardan Bakara Sûresi 47. ayette, “*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi bir zamanlar cümle aleme üstün kıldığımı hatırlayın.*” buyurulmaktadır. Elmalılı, ayette, Yüce Allah tarafından İsrailoğullarına, âlemdeki diğer milletlere tercih edildiklerinin ve en yüksek millet hâline getirildiklerinin beyan edildiğini söylemektedir.³⁰⁶

Râzî, onlara verilen nimet ve ihsan hakkında şu üç şekli sıralamaktadır: Birincisi, hiçbir millete gönderilmediği kadar çok peygamberin gönderilmiş olması. İkincisi her türlü tasarrufta bulunan, idare yetkisi ellerinde bulunan hükümdarlar kılınmaları. Üçüncüsü de denizin yarılması, bıldırcın eti, kudret helvası, bulutla gölgelendirme ve düşmanlarına galip gelme gibi büyük ikramlarda bulunulmasıdır.³⁰⁷ Müfessirimiz Elmalılı, İsrailoğullarına verilen nimetlerin başında onlara Allah’ın peygamberler göndermiş olmasını göstermektedir. O, âlemde hiçbir kavme İsrailoğulları’ndaki kadar çok peygamberin gönderilmemiş olduğunu söylemektedir.

³⁰⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.466-467.

³⁰⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.344-346.

³⁰⁷Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.9, s.14-15.

Mâide Sûresi 20. âyette, Hz. Musa kavminden kendilerine Allah'ın birçok peygamber göndererek saltanat verdiği bundan dolayı kendilerinin bu nimetleri düşünerek hareket etmelerini istediği yer almaktadır: *“Ey kavmim Allah'ın size (lutfettiği) nimetini hatırlayın; zira o, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiç kimseye vermediğini size verdi.”* Gerçekten İsrailoğulları'na Mısır'dan çıkışlarından Hz. İsa'yı öldürmeye teşebbüs ettikleri ana kadar pek çok peygamberler ve krallar gelmiş ve Hz Davud, Hz. Süleyman gibi peygamberlik ve hükümdarlığı şahsında toplayan emsalsiz saltanatlar kurulmuştur.³⁰⁸ Taberî'de, Abdullah b. Abbas ve Mücahid'den nakledilen bir görüşe göre sadece İsrailoğullarına verilen bu nimetlerden maksat, kudret helvası, bıldırcın kuşu, kendisinden on iki pınar fışkıran taş ve Sina çölünde onları gölgelendiren buluttur. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre bu nimetlerden maksat, ev, hizmetçi ve eş'tir.³⁰⁹

Her ne olursa olsun İsrailoğulları, her yönden kendi zamanlarında âlemlere karşı bir üstünlüğe sahip idiler. Ancak müfessirimizin beyanına göre kavmin genel karakteri zulüm hâlini alınca, nail oldukları bu nimet ve üstünlük, ellerinden alınmıştır.³¹⁰

b. Yahudilerin Lanetlenmesi ve Allah'ın Gazabına Uğramaları

Durumlarını ifade etmek üzere Yahudiler, Kur'ân'da, lanetlenmeye varan bir kınamalar dizisi içerisinde çok sert ifadelerle muhatap olmuşlardır: *“Allah, onları kâfirlikleri sebebiyle lanetledi, rahmetinden uzaklaştırdı”*(Bakara, 2/88). *“Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık...”*(Maide, 5/13) Bu âyette geçen lanetlenmeyle ilgili Elmalılı, şu üç görüşe yer vermiştir: Atâ, ‘rahmetimizden kovduk, uzaklaştırdık’ şeklinde, Hasen ve Mukâtil, ‘şekillerini maymunlara ve domuzlara çevirdik’ manasında ve İbn-i Abbas ‘onları rezil ettik, üzerlerine ağır vergiler bastırdık’ şeklinde tefsir etmişlerdir. Elmalılı ise, özetle burada ‘sözleşmeyi bozmaları yüzünden onların başlarına felaketler yağdırdık, kalplerini kasvet içerisinde bıraktık ve onları hak-adalet tanımaz, zulümden

³⁰⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1639–1640.

³⁰⁹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.3, s.257.

³¹⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.492.

kaçınmaz, Allah'tan korkmaz bir hâle getirdik' denildiğini bildirmektedir.³¹¹ İçlerinden bir kısmının domuz ve maymuna çevrilmesi hususundan önce şeytana veya putlara tapınmaları konusunu belirtelim. Tefsirde geçen bir rivâyette, Yahudi reislerinden Huyeyy b. Ahtab ile Ka'b b. Eşref'in, Kureyş ile bir sözleşme yaptığı ve onların kendi putlarına secde tekliflerini kabul ettikleri zikredilmektedir. Yine onlara kitap ehlinde oldukları için Hz. Peygamberin yolunun doğru olup olmadığı sorulduğunda, putperestleri, iman ehlinde üstün saymış oldukları yer almaktadır. Bunun üzerine şu âyetler nazil olmuştur: “*Şu kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar puta ve şeytana inanıyorlar... Onlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir...*” (Nisa, 4/52-52).³¹²

Ehl-i Kitab'ın uğradığı lanetlerle ilgili şu ifadelerle rastlıyoruz: “*İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz. Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, muttakiler için de bir öğüt vesilesi kıldık*” (Bakara,2/65-66). “*Allah kimlere lanet etmiş ve gazabına uğratmışsa; kimlerden maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar yapmışsa, işte bunlar mevkice daha fena ve doğru yoldan daha çok sapmış kimselerdir*” (Maide, 5/60). Ayette geçen “maymunlar” (kırade) ve “domuzlar” (hanâzir) hakkında tefsircilerin farklı görüşte olduklarını görüyoruz. Râzî, tefsircilerin, “kırade”nin cumartesi ehli, “hanâzir”in de İsa'nın sofradaşları olduğunu ve Ashab-ı Sebt'in gençlerinin maymun, ihtiyarlarının da domuz hâline çevrilmiş oldukları yönündeki görüşlerini beyan eder.³¹³ Elmalılı bununla ilgili iki görüş bulunduğunu, tefsircilerin çoğunun ayetin lafzına ve dış yüzüne nazaran tam ve gerçek meshin (sûret değişikliğinin) olduğunu söylediklerini ancak Mücahit ve onun izinden giden diğer tefsircilerin bu hükmün temsili olduğunu ve meshin manevî olması gerektiğini savunduklarını ifade etmektedir. Müfessirimiz bu ikinci görüşün zamanımızın anlayışına daha uygun olduğunu beyan etmektedir.³¹⁴ Seyyid Kutub da mutlak şekilde vücutlarıyla maymun olmalarının icap etmediği, ruhları ve fikirleriyle maymunluğa istihâle etmiş

³¹¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1602.

³¹²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1366-1367..

³¹³Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.9, s.135.

³¹⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.379.

olabildikleri şekilde yorumlamaktadır.³¹⁵ Taberî, Mücahidin yukarıdaki görüşünü, Allah Teala'nın kitabının zahirine ters düşmesi yönüyle eleştirir. O, onların zahiri mana üzere şekil olarak değiştiklerini söylemektedir.³¹⁶ Elmalılı ise bu durumla ilgili şunları söyler: Özellikle İsrailoğulları'nda böyle mesih olduğu bilinmektedir. Meshin manevi şekli ahlâkî düşüklük doğuran değişme, hakikisi ise hem ahlâkî hem hayati düşüklük doğuran değişmedir. Âyette lanetten gadaba, kızmadan meshe, mesihten şeytana kulluğa giden bir beyan silsilesi söz konusudur.³¹⁷

Yahudilerin gazaba uğramasıyla ilgili ise Fatiha Sûresinde, onların sıfatları olarak, “gazaba uğramışlar” ifadesini buluyoruz. Adıyy b. Hatim tarihiyle gelen rivâyette de Peygamberimizin “Yahudiler, gazaba uğrayanlar ve Hıristiyanlar dalâlete düşenlerdir”³¹⁸ şeklindeki ifadesi yer almaktadır. Elmalılı, gazabın; Allah'a nisbet edildiğinde nefsi etkiden tecerrüd ile en son gayede intikam ve ceza verme olduğunu bildirmektedir.³¹⁹ Taberî “gazab”la ilgili şu üç görüşü vermektedir: Allah'ın gazap etmesinden maksat, Allah'ın, gazabettiği kimseleri fiilen cezalandırması demektir. Bu cezalandırma dünyada da olabilir, âhirette de veya gazaba uğrattığı kimseleri sözle kınaması, onları zemmetmesi yada onlara kızması ve öfkelenmesidir ki bu, kulların kızması ve öfkelenmesine benzememektedir.³²⁰

Sonuç olarak Yahudilerin, tarih boyunca günah işlemekte ve düşmanlıkta devamlı koştuklarını,³²¹ Cenâb-ı Allah'ın, kendilerini âlemlere üstün kılmışken onların bu faziletleri kendilerine kazandıran peygamberleri önce inkâr edip sonra da öldürerek en nihayet imtihanın sonucunda gazaba uğramış olduklarını görüyoruz.³²² Yine onların, Allah'ın emirlerine bağlı kalmayıp doğru yol karşılına konulmuşken saptıklarını ve sözlerinde durmadıkları için Allah tarafından lânetlenip ilâhî sünnet gereği kalplerinin kaskatı yapıldıklarını öğreniyoruz.

³¹⁵Kutub Seyyid, a.g.e., c.1, s.159-160.

³¹⁶Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.1, s.233.

³¹⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1725-1726.

³¹⁸Bkz: Et-Tirmizî Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen-i Tirmizi* Tercemesi, (çev.: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yay., İstanbul, c.5, s.85.

³¹⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.135.

³²⁰Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.1, s.86.

³²¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1726-1728.

³²²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.417.

2. İnanç ve Pratikle İlgili Yahudilerin Eleştirilen Yönleri

a. Ahiret İnançları

Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudilere hitaben şöyle buyrulmaktadır: *“De ki Allah yanında ahiret yurdu (cennet) başkalarının değil de yalnızca sizin ise, eğer iddianızda da sadık iseniz haydi hemen ölümü dilesenize”* (Bakara,2/94). Âyetin devamında bunu hiçbir zaman temenni edemeyeceklerini çünkü önceden ahiret için hazırladıkları şeylerin ancak cürümler, cinayetler ve zulümler olduğunu öğreniyoruz. Elmalılı, onların zaten sabıkalı kimseler oldukları için elleriyle yaptıkları şeylerle ahirete varmaktan kaçınarak dünya cennetinden vazgeçemediklerini ve bundan ötürü ölümü istemediklerini bildirmektedir. Müfessirimiz, âyetin tefsirinde Yahudilerin ahiret inancı ile ilgili bize şu bilgileri sunmaktadır: Burada “dâr-ı ahiret sırf bizimdir” demekle ya herkesin yok olup sadece kendilerinin kalacağını ya da herkesin cehenneme kendilerinin ise cennete gideceklerini kastediyorlar. Dolayısıyla bu ruh hâlleri kaçınılmaz olarak iki sebepten birinden ileri gelmektedir. Ya onlar “Ahiret saadeti sırf bizimdir, olsa olsa ateş bize sayılı birkaç gün dokunup geçecektir” derken bunun yalan olduğunu bilerek söylüyorlar. Böylece ahirete asla inanmıyorlar ve ahirete iman konusunda kendi kendilerini tekzip ediyorlar. Ya da bunların “ahiret yurdu” sözünden maksatları, gerçek ahiret değil de dünya hayatının sonunda tasavvur ettikleri mutlu bir gelecektir. Onların bütün dünyayı istila edip herkesi yok edecekleri, sadece kendilerine ait devleti kuracaklarına dâir Arz-ı Mukaddes ve “Dünya Devleti” idealleri çelişkili bir idealden ibarettir. Eğer onlar, gerçek ahirete inanmadan buna inanıyorlarsa bu, yalan ve yanlış şeylere inanmaktan ibaret olan şeytani bir iman olur.

Bugün bütün dünyadaki Yahudilerin bu ideal üzerinde birleşmek istedikleri de anlaşılıyor. Onlar buna inanmış olabilirler, lakin Allah Teâlâ, ahiret imanının bundan ibaret olmadığını, ahiretin böyle telakki edilmesinin câiz olmayacağını, ahiret inancının bu olmayınca böyle bir fikrin tahakkukunun da mümkün olmayacağını, ince ve hakimane bir üslup ile beyan buyuruyor ve ahiret inancının bütün yönlerini ve gerçeklerini ortaya koyuyor.³²³

³²³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.423,427.

b. Melek İnançları

Yahudilerin, peygamberlerine ve Hz. Peygambere olan düşmanlıklarının yanında meleklerle olan kin ve düşmanlıklarına da rastlıyoruz. Şöyle ki Cebrail (a.s.)'e düşmanlıkları hakkında Yahudilerin, "Allah Teala, Cebrail'e peygamberliği bize getirmesini emrettiği hâlde o başkasına götürdü, bundan dolayı ona düşmanız" dedikleri rivâyetini müfessirimiz nakletmektedir.³²⁴ Buna karşı Yüce Allah onlara "*Her kim Allah'a, meleklerine, resullerine ve bilhassa Cibril ile Mikail'e düşman olursa iyi bilsin ki Allah da kâfirlere düşmandır*" (Bakara, 2/98) şeklinde cevap vermektedir.

c. Peygamberlere Karşı Tutumları

Kitap ehlinin, kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmeleri, onlara tevhidin özüyle bağdaşmayan iftiralar yönelmeleri yahut onları hafife alarak alay etmeleri gibi tavırlarını yine Kur'ân'dan öğreniyoruz: "*Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere, haksız yere peygamberleri öldürenlere ve insanlardan adaleti emredenleri öldürenlere can yakıcı bir azabı bildir*" (Âl-i İmran, 3/21). İsrailoğulları'na Zekeriya (a.s.), Yahya (a.s.) ve diğer peygamberler gelmişler ve mucizeler de göstermişlerdir. Fakat Yahudiler yalnız Hz. İsa gibi inkâr ettikleri peygamberleri öldürmeye kalkışmakla kalmamış Hz. Zekeriya gibi vaktiyle peygamberliğini itiraf ve tasdik etmiş buldukları peygamberleri de öldürmüşlerdir.³²⁵ Elmalılı, bir peygamberin öldürülmesinin her türlü durumda haksız bir muamele olup bir küfür olduğunu vurgulamaktadır.³²⁶ Elmalılı, peygamberlerini öldürme sebeplerinden birinin, peygamberin, onlara nefislerinin hoşlanmayacağı bir emir getirmesi olduğunu bildirmektedir. Verdikleri iman sözleşmesine rağmen peygamberleri yalanlayarak öldürmeleri neticesinde (Maide, 5/70) kendileri için bir fitne, bir bela ve musibetin gerçekleşmeyeceğini zannettiklerini beyan etmektedir.³²⁷ Ancak bundan dolayı Allah'ın gazabına uğradıklarını ifade etmektedir (Bakara, 2/61).³²⁸

³²⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.431.

³²⁵Bkz:I.Krallar, 18/4, Matta, 14/10.

³²⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1240–1242.

³²⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1771.

³²⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.369–370.

Yahudilerin hadlerini aşarak peygamberlerinden saygısızca haksız bazı isteklerde bulduklarını da görüyoruz. Hz. Musa'dan Allah'ın açıktan kendilerine gösterilmesini istemişler ve bu zulümleri sebebiyle de kendilerini yıldırım çarpmış (Bakara, 2/55) yine zorbalara karşı savaşmada peygambere; “*Şu hâlde sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız*” (Maide, 5/24) dedikleri Kur’ân’da zikredilmektedir. “*Hz. Musa kavmine: “Bana niçin eziyet ediyorsunuz? Hâlbuki benim size Allah’ın elçisi olduğumu biliyorsunuz demişti...”* (Saf, 61/5) âyetiyle, Yahudilerin peygamberlere isyan etmelerinin öteden beri sürüp gelen âdetleri olduğu ve hep o âdetin günahını çektiklerinin anlatılmış olduğu bildirilmektedir.³²⁹ Buhari’den, Hz. Musa’ya karşı tavırlarıyla ilgili, Hz. Peygamberin; “Allah Musa’ya rahmet etsin! Ona, benim uğradığım şu ezadan daha fazla eza olundu da o sabretti” buyurduğuna dâir rivâyeti örnek gösterebiliriz.³³⁰

Yahudiler, Hz. Peygamber’e karşı da büyük bir kin ve nefret besliyorlardı. Elmalılı, onların bu tavırlarının sebebi olarak; peygamberliğin doğrudan doğruya kendilerine indirilmesini istediklerinden dolayı bencillik ve kıskançlıkla onu inkâr etmelerini göstermektedir.³³¹ İbn Kesîr, bir kimsenin sırf inat, kibir ya da taassuptan dolayı peygamberlerden herhangi birinin elçiliğini inkâr etmiş olmasının tümüyle nübüvvetini inkâr etmesi demek olacağını ve bunun da küfür olduğunu ifade etmektedir.³³² Mevdudî, Yahudilerin, son peygamberi bekledikleri hâlde, taassubla gerçeğe gözlerini kapattıklarından bahseder. Ve bu inkarlarını şu kavmiyet tüten kelimelerin kalıbına döktüklerinden: “Gelecek olan peygamber mutlaka İsrailoğulları’ndan olmalıdır, Benî İsrail dururken nasıl olur da Benî İsmail’den bir peygamber gelebilir?”³³³

Neticede hakikatlere karşı durmakta ve menfaatlerini her şeyin üstünde tutmakta direnen Yahudiler, bu taşkınlıkta o kadar ileri gitmişlerdi ki, kendilerini aydınlatmak, yanlışlarını düzeltmek ve mutluluk yolunu göstermek üzere gönderilmiş peygamberleri bile öldürmekte tereddüt göstermemişler, Allah'ın

³²⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4928.

³³⁰Ez-Zebîdî, Zeynü’-d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (çev.: Kamil Miras), D.İ.B. Yay., Ankara, 1978, c.9, s.147,148.

³³¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.417–418.

³³²İbn Kesîr Ebu’l Fidâ İsmail, a.g.e., c.1, s.541.

³³³Mevdûdî, Ebu’l A’lâ, a.g.e., s.297.

elçilerini, mucizelerini inkâr ettikleri ve hakikatleri örtbas etmeye çalıştıkları için küfre girmişler ve elîm azabı hak etmişlerdir.³³⁴

d. Kitaplarıyla Amel Etmemeleri

Elmalılı, Tevrat'ı tanıyıp içerisindeki hükümleri bildikleri hâlde onunla âmil olmayan Tevrat ehline bir kınama olarak şu âyetin geldiğini bildirir: *“Kendilerine Tevrat yüklendiği hâlde sonra onu taşımayanların durumu, sırtına kitap yüklenmiş eşeğin durumu gibidir....”* (Cum'a, 62/5) Müfessirimiz, burada kendilerine Tevrat öğretilip manasıyla amel etmeleri teklif edilmiş olmasına rağmen onu yüklenmeyerek, içindekini anlayıp gereğince istifade etmemiş olduklarının bildirildiğini ifade eder. Böylece mesel hâline geldiklerini ve “Kendimizi Allah'a adanmışız, okuyacağız” diye yüklerle kitap sırtlanmış oldukları hâlde amel etme cihetine gitmedikleri için hâllerinin eşeğe benzetildiğini söyler.³³⁵ Vehbe Zuhaylî, Tevrat, kendisinden haber vermesine rağmen Muhammed (s.a.v.)'e iman etmeyen Yahudilerin, durumlarını belirtmek için bu kadar çirkin bir benzetme yapılmış olduğunu söyler.³³⁶

Yahudilerin kitaplarına inançları ve ondaki hükümlere ne derece uyduklarına dâir ise içlerinden ileri gelen birinin yaptığı zina üzerine, Hz. Peygambere hüküm vermesi yönünde müracaatlarını misal olarak zikredebiliriz. Zinanın Tevrat'taki cezasını³³⁷ bilmelerine rağmen³³⁸ Yahudilerin, bu olayda Peygamberin hakemliğine başvurmalarının asıl sebebi, Elmalılı'nın da ifade ettiği gibi aslında onun kendilerinin arzuları yönünde hüküm vereceğini ümit etmeleriydi. Ancak Hz. Peygamber, Tevrat'taki Allah'ın hükmünü bildirince onlar bundan dönmüşlerdir. Bu da onların, kendi kitaplarına -ne kendi kitapları olan Tevrat'a ne de Kur'ân'a- imanlarının olmadığını göstermektedir.³³⁹ Müfessirimiz onların içinde buldukları durumu şu şekilde açıklamaktadır: Aralarında kendisiyle amel edilen ve anlaşmazlığa düştükleri zaman hakem kabul edilecek hak bir kitaba iman etmemiş olanların, aralarında birleştirici bir bağ bulunamayacağından, ihtilaf ve anlaşmazlıkları sonsuza kadar

³³⁴Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.1, s.382.

³³⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4957.

³³⁶Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.14, s.448.

³³⁷Tevrattaki recm ayeti için bkz: Tensiye, 22/22.

³³⁸Dağdeviren, Alican, a.g.e., s.36.

³³⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1688.

devam eder. Bunlar bağılı göründükleri kitabın tamamına gerçekten sadakatle inanmayarak onu kendi gönüllerine, heveslerine göre anlamak isterler. Bunun neticesi kitapsızlık, münakaşa ve haktan uzaklaşmadır. Bu da toplumları perişan eder ve ebedî azaba sürükler.³⁴⁰

e. Yahudilerin Müslümanlara En Çok Düşman Olanlar Olması

Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır: “*insanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız...*” (Maide, 5/82) Müfessirimiz, hatta iman ehline düşmanlık nazarından Yahudilerin müşriklerin de önüne geçtiğini ifade etmektedir. Çünkü onların imandan daha uzak ve fasıklığa daha yakın olduklarını bildirmektedir. O, Yahudilerin, hevalarına uyma, isyanda bulunma, fesada yönelme, Hakk'a karşı kibir ve inat ve peygamberleri yalanlamak gibi konularda inananlardan ayrıldıklarından bahsetmektedir. Elmalılı, bazı müfessirlerin, âyette ifade edilen düşmanlığın şiddeti meselesinin, Hz. Peygamber zamanındaki Medine Yahudilerine mahsus olduğunu anladıklarını bildirmektedir. Ancak o, ayetin zahirinin âmm olduğunu beyan eder.³⁴¹

Râzî ise Yahudilerin bu durumuyla ilgili şöyle der: “Yahudiler, dünyaya karşı çok şiddetli bir hırs ve tutku içindedirler. Dünyaya düşkün olan herkes, dünyayı elde etmek uğruna dinini terkeder ve her türlü haramı ve kötülüğü yapmaya yeltenir, bir mal veya bir makam elde eden herkese karşı düşmanlığı artır.”³⁴² Yahudiler her fırsatta Müslümanlara ve Hz. Peygambere olan kinlerini ve çekememezliklerini ortaya koyuyorlar, müminlere karşı düşmanlık, tecavüz ve peygambere isyan konusunda fısıldaşıyorlardı.³⁴³ Ehl-i Kitab'tan bir grubun, önce inanmış gibi göründükleri sonra inkar ederek müminleri imanlarından döndürüp kafir yapmak istedikleri de âyetlerde yer almaktadır: “*Ehl-i Kitab'tan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi sapturabilsinler...*” (Âl-i İmran, 3/69), “*Ey iman edenler! Kendilerinden kitap verilenlerden bir gruba uyarmanızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler*” (Âl-i İmran, 3/100).

³⁴⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.594.

³⁴¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1792,1797.

³⁴²Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.9, s.185.

³⁴³Mücadele, 58/10.

İşte Kur'ân'da, bir gerçeğe daha parmak basılarak Yahudi milleti hakkında fazla iyimser olmanın bir yarar sağlamayacağı, onların mü'minlere karşı amansız düşman buldukları bir defa daha hatırlatılıyor ve Yahudi ırkının karakteristik portresi çiziliyor.³⁴⁴

3. Ahlâkî Açından Yahudilerin Eleştirilen Yönleri

a. Fesatlıkları

Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Kitab'ın fesatlıklarına, yeryüzündeki düzeni bozduklarına dâir pek çok âyet yer almaktadır. Bunlardan biri de İsrailoğullarının yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacaklarının haber verildiği âyettir: “*Biz İsrailoğullarına Tevrat'ta şu hükmü verdik: 'Muhakkak siz, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız' diye bildirdik*” (İsra, 17/4). Elmalılı, İsrailoğullarının ilk fesatlıklarının İbnü İshak'ın rivâyetiyle Şa'ya (a.s)'yı öldürmeleri, ikincisinin ise Yahya (a.s)'yı öldürmeleri ve İsa (a.s)'yı öldürmeye kalkıştıkları zaman olduğunu söyler.³⁴⁵

Esasen Kur'ân-ı Kerîm'de “fesat” kelimesi birçok yerde geçmekte, âlemin ve toplumun düzenini bozmayı, fitrî ve tabîî dengeyi bozmayı ifade etmektedir.³⁴⁶ Elmalılı fesâdı; Rabbe isyan ile nefsi heder etmek ve yok etmek olarak tarif etmektedir.³⁴⁷ O, yukarıda geçen âyette İsrailoğullarının peygamberlerini öldürmek sûretiyle “yeryüzünde bir fesat suçu” işlediklerini fırsat buldukça adam öldürme ve fesat çıkarmada pervasızca ifrata gittiklerini bildirmektedir.³⁴⁸ Ayetin devamında İsrailoğullarına hitaben: “*Siz serkeşlik yapıp kabarcaksınız, Hakka itaatten kaçınacaksınız, zulüm ve fesatta devam edip duracaksınız*” şeklinde bozgunculukları haber verilmektedir.³⁴⁹ Gerçekten tarih boyunca bunlar, günah işlemekte ve düşmanlıkta devamlı koşmuşlar³⁵⁰ karışıklık çıkarmaya çalışıp durmuşlardır. Yine

³⁴⁴Yıldırım, Celal, a.g.e., c.4, s.1762.

³⁴⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3156–3163.

³⁴⁶Kutluer, İlhan “Fesad”md, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul,1995, c.12, s. 421-422.

³⁴⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3757.

³⁴⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1660.

³⁴⁹Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., c.4, s.1850.

³⁵⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1726.

Kur'ân'da onların bu durumu şöyle haber verilmektedir: “*Onlar yeryüzünde hep fesatçılığa, bozgunculuğa koşarlar*” (Mâide 5/64).

Elmalılı, onların isyan ve ihtilal yapmayı alışkanlık hâline getiren bir millet olduklarını beyan ederek³⁵¹ böylelerine ilahî cezanın verileceğinin ancak tevbe edip hakkıyla korundukları takdirde kurtulacaklarının haber verildiğine (Maide, 5/65) işaret etmektedir.³⁵² Esasen Yahudiler, içinde yaşadıkları toplumun birlik ve tesânüd içinde bulunmasını kesinlikle istemezler. Çünkü onlar, toplumdaki birlik ve beraberlik ortamında kötü emellerini gerçekleştiremezler. Fitne ve fesat ortamı meydana getirerek kendi emellerinin tahakkukunu sağlarlar. Bunun için bozgunculuğu en tabii görev saymışlardır.³⁵³

b. Nankörlükleri

İnsana sayısız nimetler bahşeden Yüce Allah İsrailoğullarına da diğer milletlerin nâil olmadıkları nimetler vermiştir (Bakara, 2/47). Kur'ân-ı Kerîm'de onlara has bahşedilen bu nimetler sık sık hatırlatılmakta ve bunlar karşısında onların tavırları zikredilmektedir. Yapılan iyiliğe karşı şükran duymamak, gördüğü iyiliği unutmak ve nimetin kıymetini bilmemek³⁵⁴ şeklinde tarif edilen nankörlüğün, Ehl-i Kitab'ın vasıflarından olduğunu görüyoruz. Bunun zıddı olan şükür, bir iyiliği bilmek ve iyilik edene teşekkür etmek demektir. Ve asıl şükür, Allah'ı anmak ve ona kulluk etmektir.³⁵⁵ Elmalılı da şükürü; yalnız nimeti ve nimetin zevk ve neşesini sezmek değil, nimeti vereni tanımak ve nimeti karşılığında O'nu yüceltmek olarak tanımlamaktadır.³⁵⁶ O, İsrailoğullarının şükretmek şöyle dursun, nimetin aslını bile unuttuklarını,³⁵⁷ Allah'ın insanlara en büyük nimeti olan vahyi ve peygamber göndermeyi mutlak bir şekilde inkar etmek küstahlığında bulunmak sûretiyle cahil ve ahlâksız bir toplum olduklarını ifade etmektedir.³⁵⁸

Râzî, nimeti, “Başkasına ihsan etme yolu ile yapılan fayda” olarak tarif

³⁵¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1792.

³⁵²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1734.

³⁵³Sezikli, Ahmet, *Hiz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, T.D.V. Yay., Ankara, 1994, s.52.

³⁵⁴Örnekleriyle Türkçe Sözlük(Komisyon), M.E. B. Yay., Ankara, 1996, III, s.2084.

³⁵⁵Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, Milliyet Yay., İstanbul, 1995, c.1, s.227.

³⁵⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.6, s.4313.

³⁵⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.334.

³⁵⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1977.

ederken İsrailoğullarına verilen bu nimetlerin verilme sebeplerini şöyle sıralamaktadır: Nimet verenin, insanlar arasından onları o nimete tahsis ettiğini onlara göstererek ona muhâlefet etmekten haya duymalarını sağlamak, nimetin çokluğunun sorumluluğunun da büyük olmasını iktiza ettiğini göstermek ve Hz. Muhammed'in sıdkına şehadetin gerçekleşmesi.³⁵⁹

Kurtubî, tefsirinde onlara verilen nimetleri şöyle saymaktadır: Aralarından peygamberler göndermesi, Fir'avun hanedanından onları kurtarması, üzerlerine semadan kitapları, men ve selva'yı indirmesi, taştan onlar için su fişkirtması ve diğer taraftan Muhammed (s.a.v.)'in vasıf, nitelik ve risaletini beyan eden Tevrat'ı korumayı onlardan istemesi.³⁶⁰ Öncelikle Allah'ın diğer toplumlardan fazla olarak İsrailoğullarına verdiği nimetlerin başında onlardan peygamberler göndermesi gelir: *“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) âlemdeki ümmetlerin üzerine geçirdiğimi hatırlayın”* (Bakara,2,122).³⁶¹ Elmalılı, vaktiyle kendilerini Firavunun baskısından kurtaran (Duhan, 44/30) ve bu sûretle büyük bir imtihana çeken Cenab-ı Allah'ın, kendilerini âlemlere üstün kılmışken onların, bu faziletleri kendilerine kazandıran peygamberleri önce inkâr ederek sonra da öldürmeleri sonucunda Allah'ın gazabına uğradıklarını bildirir. Bu gazabın da kendileri için nimetlerin ellerinden gidişi, vatanlarını ve devletlerini yitirerek başka milletlerin hükmü altında yaşamak zorunda kalışları böylece zillet ve meskenete düşmeleri olarak açıklar. Onların son ümitlerinin ise kitaplarında bildirilen ahir zaman nebisine iman etmek olduğunu; fakat onların bu konudaki ahde de uymadıklarını ifade eder.³⁶² Böylece nübüvvet ve imamete nâil olmuş bir ümmet olmalarının zulümleri sebebiyle son bulmasıyla birlikte son peygamberi inkâr etmeleriyle de bu şereften pay alamayacaklarını ve ebediyen nimet yüzü göremeyeceklerini beyan eder.³⁶³

Onların buzağıya tapma hadisesinden itibaren zulme başladıkları ve sonrasında da buna benzer hareketlerinin kavimlerinin genel karakteri hâline

³⁵⁹Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.2, s.444,453.

³⁶⁰El-Kurtûbî, a.g.e., c.2, s.9.

³⁶¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.489.

³⁶²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.417-418.

³⁶³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.493.

geldiğini görüyoruz.³⁶⁴ Nitekim onlar, Firavun'dan Allah'ın yardımıyla kurtulmuşlar³⁶⁵ fakat Hz. Musa'nın Tûr'da kaldığı zaman içinde şirke girip irtidat etmişlerdir.³⁶⁶ Bunun ardından Allah onları affetmiştir. Elmalılı, Allah'ın affetmesindeki hikmeti, yaptıkları zulme karşı affin ne büyük bir nimet olduğunu kavrayıp düşünmeleri ve şükretmelerini sağlamak olarak açıklar.³⁶⁷ Ancak ders almaları gerekirken bu defa Hz. Musa'dan Allah'ı açıkça görmeyi istemişlerdir. Müfessirimiz bu kadar gerçekleşmiş nimetlerden sonra böyle nankörce bir tutum sergilemelerinden dolayı yıldırım musibetine uğradıklarını (Bakara, 2/55) ve bundan da Allah'ın rahmeti sayesinde kurtulduklarını bildirir. Yine onlar kendilerine gökten indirilen yiyeceklerden bıktıklarını söyleyerek bayağı şeyler istemişler³⁶⁸ ve nimetin kadrini bilmemişlerdir.

Dikkat edilirse verilen nimetler tek tek sayılırken bunlara nankörlükleri eklenmiş ve böylece Yahudilerin asıl vasıfları ortaya çıkmıştır.

c. Kibirli Oluşları

Verilen ahlâkî vasıflardan olan kibir; büyükmek, taazzum,³⁶⁹ ululuk iddia etmek ve kendini başkalarından yüksek görerek onları aşağılamak³⁷⁰ demektir. Ehl-i Kitab'ın küfür ve inkârlarının en önemli sebebi kibir olmuştur. Zira onlar, Hz. Peygamberin son peygamber olduğunu, Kur'ân'ın ona indirildiğini ve diğer hakikatleri sırf kibirlerinden dolayı inkâr etmiş, arkalarına atmışlardır (Bakara,2/91). Elmalılı, onların imanlarının bir nefsanîyet işi olduğunu ve inanacakları şeyde mutlaka kendilerini görmek istediklerini ifade etmektedir. Kendilerinden olmayan âlime, âlim demediklerini yine kendilerinden olmayana, peygamber demediklerini ve sırf bu yüzden ahir zaman peygamberine düşmanlık ettiklerini açıklar.³⁷¹

³⁶⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.492-493.

³⁶⁵Bkz: Bakara, 2/50.

³⁶⁶Draz, Muhammed Abdullah, a.g.e., s.224.

³⁶⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.351.

³⁶⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.368.

³⁶⁹Sami, Şemsettin, *Kamus-u Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1995, s.1142.

³⁷⁰İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar* (çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul, 1997, s.195.

³⁷¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.419-420.

Bakara, Âl-i İmrân ve Cuma süresindeki pek çok ayet, Yahudilerin kendilerinin diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın dostları olduklarına, ahiret yurdunun sadece kendilerine ait olduğuna ve ateşin sayılı günlerden başka kendilerine dokunmayacağına dâir düşünce ve övünmelerini anlatmıştır.³⁷² Onlar, gurura kapılarak o derece ileri gitmişlerdir ki cennete kendilerinden başka kimsenin girmeyeceğini iddia etmişlerdir (2/111). Tefsirde geçtiği üzere Kur'ân'da, bu iddialarının kendi kuruntuları olduğu ve “*De ki;... Eğer iddianızda da sadık iseniz haydi hemen ölümü temenni ediniz*” (Bakara,2/94) şeklinde onlara meydan okunduğu bildirilmektedir.³⁷³

Gerek Kur'ân âyetlerine gerekse de geçmiş tarihe baktığımızda özellikle Yahudilerde bir üstünlük ve imtiyazlı millet olma iddiasını görmekteyiz. Elmalılı tefsirinde geçtiğine göre onların, “*Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz*” (Maide, 5/18) demeleri diğer insanlara benzemedikleri, onlara karşı Allah katında bir seçkinlikleri olduğu iddiasında bulunmaları sebebiyledir.³⁷⁴ Bu kuruntu Yahudilerin inancı hâline geldiği için kendilerini dünyanın efendileri olarak görüyorlar; Allah'ın, diğer milletleri Yahudilerin emrine verdiğiğine inanıyorlardı.³⁷⁵ Müfessirimiz, onların bu şekilde kendilerini Allah'ın kulları değil de, oğulları, evlatlığı ve özellikle dostları ve dengi saymak gururuna düştüklerini ki bu gururun da kendilerinin felaket sebebi olduğu ve olacağını bildirmektedir.³⁷⁶

d. Kıskançlıkları

Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudilerin, gerek inananların sahip oldukları şeyler konusunda ki başta peygamber ve kitabın ona indirilmesi konusunda haset ettikleri ifade edilmiş, bundan dolayı tenkit edilmişlerdir.

Elmalılı, hasetçinin, başkasında gördüğü bir nimeti çekemeyip de ona göz diken, onun mutlaka son bulmasını temenni eden kişi olduğunu, Isfehanî'nin de hasedi, nimetin bulunduğu kimseden çıkmasını temenni ederek buna çalışmak olarak

³⁷²Derveze, İzzet, a.g.e., c.7, s.65.

³⁷³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.466-467.

³⁷⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3 s.1631.

³⁷⁵Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.2, s.191-192.

³⁷⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3 s.1631-1634.

tarif ettiğini beyan eder.³⁷⁷ Râzî de “insanın, Allah'ın başka kimselere hiçbir nimet vermemesini temenni etmesidir. Haset eden kimse de, Allah'ın, başka kullarına hiçbir nimet vermemesini ister” der.³⁷⁸ O, “*Yoksa onlar, Allah'ın lütuf ve kereminden insanlara verdiği nimetleri kıskanıyorlar mı?*” (Nisa, 4/54) âyetinde geçen “insanlar”la kimin kastedildiği konusunda Hz. Peygamber ya da Peygamberle beraber müminler olduğu yönünde iki görüş bulunduğunu bildirmektedir.³⁷⁹ Elmalılı, Ehl-i Kitab'ın hiçbirinin müminlerin Allah tarafından bir iyiliğe, bir devlete nâil olmasını istemediklerini (Bakara, 2/105) ve Allah tarafından onlara lutfedilen başarıları çekemediklerini ve bundan dolayı Peygambere indirilen vahiy ve nübüvvet gibi bir nimeti, bencillik ve kıskançlıkla inkar ettiklerini bildirmektedir.³⁸⁰ İzzet Derveze de konuyla ilgili şunları söylemektedir: “ Hâlbuki onlar, daha önce bilgi sahibi olmakla Araplara karşı üstünlük taşıyorken hak olduğunu ve Tevrat'la uyduğuna kesin olarak bildikleri Kur'ân gelince onu inkar ettiler, kabule yanaşmadılar. Bu tavırlarının temelinde kıskançlık ve kin yatıyordu. Yüce Allah'ın lütfunu kendi soydaşlarından olmayan bir kuluna bahşetmiş olmasını çekemiyorlardı.”³⁸¹ Özellikle İslamiyet, Medine'de hakim olunca, Yahudilerin belirtilen bu haset duyguları ortaya çıkmıştır. Ve dikkat edilecek en önemli özellikleri de, Müslümanları dinlerinden döndürme çabası, dolayısıyla onları nifaka sürükleme hadisesidir.³⁸² “*Ehl-i Kitab'tan birçoğu arzu etmektedir ki sizi imanınızdan sonra çevirip kafir etsinler. Hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü(isterler)*” (Bakara,2/109).

Böylece bir zamanlar mülk ve nübüvvet'e layık görülen Yahudilerin, bunları kayıplarından sonra Allah'ın lutfettiği kimseleri kıskandıklarını ve hakikati bildikleri hâlde sırf hasetlerinden inkâr ve düşmanlığa gittiklerini anlıyoruz.

³⁷⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.9, s.6403–6404.

³⁷⁸Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.8, s.83.

³⁷⁹Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.8, s.87-88.

³⁸⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.417–418.

³⁸¹Derveze, İzzet, a.g.e., c.5, s.95.

³⁸²Sezikli, Ahmet, a.g.e., s.50.

e. Yalancılıkları ve İftiraları

Yahudilerin, sayılan kötü vasıflarının yanısıra yalancılık ve inkâr hususunda da en önde gittiklerini görüyoruz. Onlar hem kendi peygamberlerine karşı hem de kitaplarına karşı hürmetsizlik göstererek olmayacak iftiralarda bulunmuşlardır.

Onların yalancılık ve inkârlarına dâir Elmalılı tefsirinden şu bilgilere ulaşmaktayız: Tevrat'ta bildirildiği hâlde Hz. Peygambere iman etmeleriyle ilgili herhangi bir ahd ve misak olmadığını iddia eden Yahudiler³⁸³ daha da ileri giderek “Allah hiçbir beşere bir şey indirmedir” demişlerdir. Elmalılı, Allah'a yalan isnat eden bu kimselere karşı bir korkutma ve uyarma olarak şu âyetin geldiğini bildirir: *“Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir? Melekler, 'bugün Allah'a karşı haksız şeyler söylediğinizden ve O'nun ayetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı alçaltıcı bir azapla cezalandırılacaksınız' derler”* (En'am, 6/93).³⁸⁴ Tefsirde geçtiğine göre Yahudi reisleri Resulullah'a gelerek Allah'ın, kendilerine geçmişte peygamberlik iddiasında bulunan kişiye ateşin yiyeceği bir kurban getirmediği inanamalarının emredildiğini söyleyerek mucizeyi göstermesi hâlinde inanacaklarını söylemişlerdir.³⁸⁵ Fakat bunun, Hz. Peygambere iman etmemek için uydurulmuş bir yalan ve iftiradan başka bir şey olmadığı âyetle (Âl-i İmran, 3/183,184) açıklanmıştır.³⁸⁶ Allah Teâlâ, Yahudilere, bu gibi mucizelerle gelen Peygamberleri de öldürdüklerini hatırlatarak istediklerinde samimi olmadıklarını, sadece Hz. Muhammed'i yalanlamak için bu gibi sözleri ileri sürdüklerini beyan etmiştir.³⁸⁷ Böylece Kur'ân, onların ölçsüzlüklerini, inat ve inkârlarını açıklıyor. Maksatlarının mu'cize olmadığını bildiriyor.

f. İnatçılıkları

Kur'ân, Yahudilerin, hakkı bildikleri hâlde inat eseri olarak iman etmediklerini ve özellikle Kur'ân konusunda ve Hz. Peygambere iman etmede inatçılık gösterdiklerini bildirmektedir. Elmalılı, inananlara en fazla Yahudilerin düşman olmasını (Maide, 5/82), imandan uzak oluşları ve kalplerinin kasvetli ve

³⁸³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.437–438.

³⁸⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1981.

³⁸⁵Bkz: I. Krallar, 18–19

³⁸⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1242–1244.

³⁸⁷Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.2, s.415.

inatlarının çok kuvvetli oluşuyla açıklamaktadır.³⁸⁸ Çünkü onların, yapılan tüm davet ve uyarılar karşısında “*Kalplerimiz kılıflıdır*” (Bakara, 2/88) diyerek Hz. Muhammed’in davetine ve Kur’ân’ın irşadına karşı kalplerinin kapalı olduğunu, bunları dinlemeye veya anlamaya yanaşmak niyetinde olmadıklarını söylediklerini bildirir. Hâlbuki onlar, daha önce kendisiyle müşrik Araplara karşı üstünlük sağlayacaklarını söyledikleri, Tevrat’ta vasıflarını buldukları gelecek peygambere inanmakta³⁸⁹ ve onu beklemekteydiler. Elmalılı, onların, Hz. Peygamberi oğullarını tanır gibi tanıdıklarına dâir şu ayeti zikretmektedir : “...onu (o kitaptaki peygamberi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler” (Bakara, 2/146). Müfessirimiz, Yahudi din adamlarının Hz. Peygamberin huzuruna gelerek sırf inat ve tahakküm adına ondan peygamberliğini isbatı için Hz. Musa gibi gökten ve toplu bir şekilde bir kitap indirmesini istedikleri rivâyetiyle³⁹⁰ onlardan bazısının, Hz. Muhammed’e gelenler âyet değilmiş gibi sırf inatlarından bunları inkar ederek “Allah bize de konuşsa yahut bize de bir âyet bir mucize gelse ya” dediklerini zikreder.³⁹¹ Kur’ân ise, “...şöyle de: Size benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?” (Âl-i İmran,3/183) şeklinde Yahudilerin, kendilerinden önceki İsrailoğulları peygamberlerini öldüren dedelerinin yolundan giderek tevbekâr olmadıklarını, peygambere iman etmeyerek inatçılıklarını ortaya koyduklarını bildirir.³⁹²

Yahudilerin inat ve taassupları o dereceye varmıştır ki, gönderilen birçok peygamberleri öldürmüş, ya da memleketlerinden kovmuşlardır. Zaman zaman Tevrat’ın açık belgelerini değiştirmişler, Hazret-i Muhammed (s.a.v.) hakkındaki işaretileri kendi arzularına göre tahrife uğratmışlardır.

g. Cimrilikleri

Yahudilerin tenkit edilen yönlerinden birisi de onların mal konusundaki tutumlarıdır. Kurtubi tefsirinde, cimriliğin, kişinin yanında hasıl olanı çıkartıp

³⁸⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1792.

³⁸⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.415-416.

³⁹⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1513.

³⁹¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.480.

³⁹²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2 s.1243

vermekten imtina etmesi, el sıkılığının da yanında bulunmayı da elde etmeye tutkunluk demek olduğu yer almaktadır.³⁹³ Elmalılı, Arapçadaki “gulliyet” deyiminin, cimrilik ve pintilikten kinaye olduğunu söylemektedir. Elmalılı’nın beyan ettiği üzere Yahudilerin, mal konusundaki tutumları belliyken ve mülkten bir payları olsa insanlara bir çekirdeğin zerresini bile vermeyecekleri (Nisa, 4/53) gerçeği ifade edilmişken onlar, “Allah’ın eli çok sıkıdır” (Maide, 5/64) demişlerdir. Tefsirde âyetin iniş sebebiyle ilgili İbn Abbas, İkrime ve Dahhak’tan önce bolluk ve ucuzluk içinde bulunan ve hatta buldukları yerde halkın en zengini olan Yahudilerin, sonradan Allah’a isyanları yüzünden darlığa ve sıkıntıya düşmüş olmalarından dolayı, bu sözü söylediklerine dâir rivâyetler nakledilir. Müfessirimiz bu sözün, onların inanç ve ahlâklarıyla ilgili şu düstura işaret ettiğini bildirir: Buna göre Yahudiler Allah Teâlâ’nın tam manasıyla fâil-i muhtar olmadığını, kâinatı yarattıktan sonra da artık dinlenmeye çekilip hüküm ve kudretini “Allah’ın oğulları ve dostları” olan kendilerine tevdi etmiş olduğunu dolayısıyla onlara dilediği gibi sevap veya ceza veremeyeceğini yani elinin bağlanmış olduğunu kabul etmişlerdi. Böylelikle her hususta cimrilik ve pintiliği iktisat kanunu edinmeleri gerektiği fikrine düşmüşler, ahlâk ve iktisatta da bu yolu tutmuşlardır.³⁹⁴

Hak Dini Kur’ân Dili tefsirinde, Yahudilerin, Ensara, fakirliğe düşeceklerine dâir endişelerini bildirerek Muhacirlere harcama yapmamaları yönünde tavsiyeye kalkışmalarının şu ayetin inmesine sebep teşkil ettiği bildirilmektedir:³⁹⁵ “Onlar ki hem kıskanır, cimrilik ederler; hem de herkese cimrilik tavsiye ederler” (Nisa, 4/37). Görülüyor ki; Yahudiler dünya malına karşı bu hırsla ve cimrilik gibi bencil bir duyguya kendileri sahip oldukları gibi bu kötü ve alçaltıcı huyları³⁹⁶ başkalarına da bulaştırmak istemektedirler.

h. Hayata Düşkünlükleri

Kur’ân-ı Kerîm’de Yahudilerin hayata hırsla bağlandıkları ve ona olan düşkünlükleri şöyle ifade edilmektedir: “Elbette onları insanların hayata en hırslı, en düşkün olanları olarak bulacak, hatta müşriklerden bile daha düşkün bulacaksın.

³⁹³El-Kurtûbî, a.g.e., c.4, s.492.

³⁹⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1727–1729.

³⁹⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s. 1355.

³⁹⁶Bkz: Müsned II/ 302, 320, Ebu Davut, Cihad 21.

Onların her biri bin sene ömür sürmeyi arzular, oysa uzun yaşamak kendisini azaptan kurtarıp uzaklaştıracak değildir. Allah, onların yaptıklarını görendir” (Bakara, 2/96). Vehbe Zuhaylî, âyette yer alan “düşkün (tutkun) bulursun” ifadesinin bir şeyi büyük bir açgözlülükle istemek demek olduğunu söylemekte onların bu tutkunluklarının sebebinin ise dünyanın mümin için bir hapisane, kâfir için bir cennet gibi olmasından dolayı olduğunu bildirmektedir.³⁹⁷ Elmalılı, ayetin sibakından hareketle Yahudilerin gerçekte ahiret inançlarının olmadığını ve eğer diğer hayata ümitleri veya zerre kadar imanları bulunsaydı, bu dünya hayatına böyle herkesten, hatta müşriklerden bile daha fazla hırsla sarılamayacaklarını ifade etmektedir. Zira ahireti tanımadıkları için müşrikler hayata çok düşkündürler. Ancak burada Yahudilerin onlardan daha beter ve hırslı oldukları bildirilmektedir. Müfessirimiz, âyette onların ahiret yurdunun sadece kendilerinin olduğu iddiasına karşı “eğer iddianızda doğruysanız haydi hemen ölümü temenni edin.” (Bakara, 2/94) buyrulduğu ancak hayata bağlılıkları yüzünden onu hiçbir zaman temenni edemeyeceklerinin bildirildiğini ifade etmektedir.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, dünyevî emel ve menfaatlerine uyup Allah’ın yasaklarını çiğneyen Yahudiler, bir gün O’nun huzuruna çıkma düşüncesinden uzak kalarak bu dünyaya hırsla bağlanmışlardır. Elmalılı’nın ifadesiyle bugün tüm Yahudiler, en sonunda hâkimiyet kurarak bütün dünyaya sahip yegane devlet olma ideali üzerinde birleşmek istemektedirler.³⁹⁸

C. HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ ÖZEL NİTELEME VE ELEŞTİRİLERİN YERALDIĞI ÂYETLERİN TEFSİRİ

1. Sapkınlıkları

Kur’ân-ı Kerîm, Hıristiyanların İsa’yı Allah’ın oğlu saydıklarını ve insanları tanrılaştırdıkları için de küfre girdiklerini³⁹⁹ bildirir. Onlar, Allah’a çocuk isnad etmekle Tevhid’in özüne ve rûhuna aykırı hareket etmişlerdir. Allah’ın gönderdiği bir diğer elçi olan Hz. Muhammed’i ise inkâr etmişlerdir. Bütün bu sayılanlar, Hıristiyanların doğru yoldan sapmış bulduklarını göstermektedir. Onlarla ilgili

³⁹⁷Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.1, s.202.

³⁹⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.424-426.

³⁹⁹Mâide, 5/12-18; Tevbe, 9/20.

niteleme Kur'ân'da şöyle yer almaktadır: “*Bize doğru yolu göster. O, kendilerine nimet verdiği kimselerin yoluna; o gazaba uğramışların ve o sapmışların (dâllin) yoluna değil*” (Fatiha, 1/6-7). Elmalılı, dalâletin; kasıtlı veya hata ederek sapmak olduğunu bildirir. O, âyette geçen “dalâl” kelimesini şöyle açıklamaktadır: “Dalâl ve dalâlet, doğru yoldan kasıtlı olarak veya hata ederek sapmaktır ki, hüdanın karşıtıdır. Türkçede bunlara sapmak, sapıklık ve sapkınlık da denilir. Âyette geçen ‘dâllin’ tam anlamıyla sapkınlık demektir.” Müfessirimiz, yukarıda geçen “gazaba uğramışlar” ve “sapıklar” ifadelerinin Kur'ân'da, başka yerlerde de gerek Allah'a şirk koşan ve gerek şirk koşmayan bütün kâfirler hakkında genelleştirilerek ifade edebileceğini söyler. Ancak çoğunlukla bunlarla Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiğini Hz. Peygamberin de “Yahudiler, gazaba uğrayanlar ve Hıristiyanlar dalâlete düşenlerdir”⁴⁰⁰ şeklinde beyanda bulunduğunu ifade eder.⁴⁰¹

Kur'ân'da, Hıristiyanların dindeki aşırılıklarının bir sonucu olarak, tevhidden ayrılarak şirke düştükleri haber verilerek sonra gelenlerin de bu sapmışlar guruhundan olmamaları emredilmektedir: “*Ey kitap ehli, dininizde haksız yere gulüv etmeyin (aşırılığa dalmayın) ve önceden sapmış, birçoklarını da saptırmuş, düz yoldan şaşmış bir milletin keyiflerine uymayın*” (Maide 5/77). Elmalılı, âyette geçen “gulüv” kelimesini açıklarken; oku ileriye atmak, herhangi bir şeyin kadrini ve menziline geçmek ve sınırını aşip ileriye gitmek manasını vermektedir. “Haksız yere gulüv” etmenin ise tutuculuk ile ifrat veya tefrite sapıp hakkın sınırını geçmek olduğunu beyan etmektedir. Buna göre Hıristiyanlar, Mesih'in hak olan peygamberliğini ileri götürerek onu ilahlık mertebesine çıkarmışlardır.⁴⁰²

Elmalılı, Hıristiyanların bir zamanlar yeryüzündeki iki büyük devletin birincisi konumunda bulunurken dış görünüşlerine bakıldığı zaman kendilerine nimet verilmişler zannedilebileceği; ancak gerçekte böyle olmadıklarını bildirmektedir. Onların, Hak ölçüsünü kaybettiklerinden; daha başlangıçta Hakk'ın tevhide yerine üçlü ilah inancına saplanmış ve en adi müşrikler gibi putlar içinde kalmış

⁴⁰⁰Bkz: Et-Tirmîzî Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, a.g.e., c.5, s.85.

⁴⁰¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.135-138.

⁴⁰²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1784-1786.

olduklarından bahsetmektedir. Böylece onların, dünyada kuvvetten düşmeye ve ahirette de cezayı hak edecek sapkınlığa düştüklerini ifade etmektedir.⁴⁰³

2. Hıristiyanların Müslümanlara Sevgice Yakınlığı

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in temas hâlinde olduğu inanç çevreleri, iki gruba ayrılmakta, bunlardan Yahudilerin ve müşriklerin Müslümanlara olumsuz baktıkları, en olumlu bakışın ise Hıristiyanlara ait olduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁴ Konuyla ilgili âyette şöyle buyrulmaktadır: “...(İnsanlar) içerisinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da ‘Biz Hıristiyanlarız’ diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar” (Maide,5/82). Âyetten, Hıristiyanların, müminlere yakınlık bakımından farkları olduğunu anlıyoruz. Elmalılı, aslında Hıristiyanların da mümin olmadıklarını ve müminlere düşman olduklarını söyler. Ancak birbirlerine mukayese edildiği zaman Yahudilerin düşmanlıkta daha şiddetli olduklarını buna karşılık Hıristiyanların ise inananları sevebilme kabiliyetlerinin fazla olduğunu belirtir ve şöyle der: “Bunlarda iman kabiliyeti, iman ehli sevgisi diğerlerinden daha fazladır. Böyle olmalarına sebep, âyette bildirildiği gibi içlerinde kışsîler yani ilim ve ibadetle meşgul olan, ahiret korkusuyla manastırlarda nefislerini ezen, ibadetle meşgul olan, dünyayı terk etmiş keşişler ve rahipler bulunmasıdır. Bir de bunlar kibirli değildirler. Mütevazı, alçakgönüllü ve cana yakındırlar. Bu iki sebeple müminleri sevebilmeleri, hakkı kabul etme ihtimalleri daha çok düşünülebilir.”

Müfessirimiz, Hıristiyanlardan imana gelenlerin Yahudilerden daha çok olduğunu bildirmektedir. Buna örnek olarak Habeşistan kralı Necaşi'nin oraya ilk göç eden Muhacirlerin anlattıklarından etkilenerak ağlaması rivâyetine yer vermektedir. Necaşi'nin Medine'ye gönderdiği yetmiş kişilik grubun da Müslüman olduklarını öğreniyoruz. Elmalılı, bunun üzerine “Peygambere indirilen (Kur'ân)ı dinledikleri zaman, onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün...” (Maide,5/83) âyetinin nazil olduğunu bildirmektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.140–142.

⁴⁰⁴Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.2, s. 259.

⁴⁰⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1796-1797.

Burada işaret edilen hususlar inanç gruplarının toplumsal karakterleriyle ilgilidir. İnsanları birbirine yaklaştıran veya uzaklaştıran asıl faktör ahlâkî davranışlar ve âdâb-ı muaşerettir. Hıristiyanların Allah inancı konusundaki sapık düşünceleri zaten Kur'an'da değişik vesilelerle eleştirilmiştir. Burada söz konusu olan inançlar değil davranışlardır.⁴⁰⁶ Dolayısıyla Hıristiyanlar; tevazu, hoşgörü, yumuşaklık ve diğer ahlâkî erdemleriyle Müslümanlara daha yakın durmaktadırlar.

⁴⁰⁶Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.2, s.259.

III. BÖLÜM

ELMALILI'NİN “MÜSLÜMANLARIN YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARLA MÜNASEBETLERİNİ DÜZENLEYEN ÂYETLERE” BAKIŞI

A. İMAN YÖNÜNDEN EHL-İ KİTAB'IN DURUMU

Bu başlık altında kendilerine Kitap verilenlerin iman yönünden değerlendirilişi ele alınacaktır. İlahî bir dine ve Allah tarafından gönderilmiş kitap ve peygamberlere sahip olan Ehl-i Kitab'ın mensuplarının ilahî dinlerin hepsinde geçerli olan esaslara uyma noktasında durumları incelenecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde inananlar ile birlikte Yahudiler, Hıristiyanlar ve bir de Sabiilerden bahsedilmektedir (Bakara, 2/62, Maide, 5/69, Hacc, 22/17). Ele alacağımız âyetlerden ilkinin meali şöyledir: “*Şüphe yok ki iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiiler bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eder ve salih amel işlerse elbette Rableri katında bunların ecirleri vardır, bunlara bir korku yoktur, bunlar mahzun da olacak değillerdir*” (Bakara,2/62). Bu âyetin bir benzeri de şu mealdedir: “*Muhakkak ki, inananlar, Yahudiler, Sabiiler ve Hıristiyanlardan kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve güzel amel işlerse, onlar için bir korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır*” (Maide, 5/69). Burada Ehl-i Kitab'ın, Müslümanlarla “Allah'a iman ve güzel işler yapmak” gibi ortak bir ilkede birleşebildiklerini görmekteyiz.

Elmalılı, âyette dört sınıfın verildiğini önce iman edenlerin sonra Yahudiler, Hıristiyanlar, sabiilerin zikredildiğini ve bu şekilde bu üç sınıfın müminlerden ayrıldıklarının gösterildiğini belirtmektedir. O, buradaki asıl vaad ve müjdenin

müminlere mahsus olduğunu; ancak bu üç sınıftan tevbe ederek iman ve güzel amel işleyecek olanların da bu vaad ve müjdeye dâhil olacaklarını ifade etmektedir. Müfessirimiz, müminlerin, önce Yahudi, Hıristiyan ve Sabiiler ile bir tarzda zikredilip de sonradan hepsine birden “Allah’a, ahiret gününe inanan” diye şartlı kazıyye ile hükmolunmasında şu nüktelerin varlığını sıralamaktadır:

“İlk olarak müminlere de gösteriliyor ki kesin kurtuluş sadece zahirî iman ile hâsıl olmaz. Müslümanlık zahiren mümin görünmekten ibaret değildir. Zahirî bir Müslümanlığın, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Sabiilikten büyük bir farkı yoktur. Korkusuz, hüzensüz kesin kurtuluş, dıştan ve içten tekit edilmiş hakikî bir iman ve bununla beraber salih amele bağlanmıştır. Bu da Allah Teala’nın zat ve sıfatlarına, önceden ve sonradan indirdiği ve gönderdiği her şeye her doğruya, her hükme gönderdiği ve inzâl ettiği şekilde inanmakla mümkün olur ki, bu indirilenler zaman zaman artar ve gelişir ancak Allah’a ciddî olarak inanan hepsine inanır. Nitekim Bakara Sûresi 4. ayette; *“Sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar, ahirete de kesinlikle iman ederler.”* buyurulmaktadır. Salih amele gelince, bu da imanın gereğine göre Allah’ın indirdiği ve gönderdiği delillere ve hükümlere uygun olarak ameller yapmaktır. Bunun içindir ki Maide 69. âyetin öncesinde Yahudi ve Hıristiyanlara hitaben; *“Ey kitap ehli! Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz”*(Maide, 5/68) buyrulur ve yalnız Tevrat ve İncil’in ikamesinin de bu konuda yeterli olmadığı ve Allah tarafından bütün indirilenlerin yerine getirilmesi istenmektedir.

İkinci olarak gösteriliyor ki, Allah’ın hükümlerinde dünyaya ve ahirete ait iki değer ve bunlarda da biri zahirî ve siyasî, biri de hakikî ve dini iki manzara vardır ki, birincisi “muhakkak iman edenler” ile diğeri de “kim Allah’a inanırsa” ile ifade edilmiştir. Zahirî ve siyasi görüş açısından; İslam hükmü altında Müslümanlar ve gayri Müslimler toplanır. Buna göre İslam siyasetinde, bu kişilerin her biri mensup oldukları dinleriyle tanınmakta, din hürriyetlerine riayet edilmekte ve o dâirede özel varlıkları gözetilmektedir. Ayrıca bunlar Müslüman olmaları için zorlanmaz, inançlarına karışılmaz, kendi dinleriyle baş başa bırakılırlar. Din açısından her biri inançlarına göre ki Tevrat ehli Tevrat’a; İncil ehli İncil’e; öbürleri de itikatlarına bırakılır. Ahkâm ve dünyaya ait muameleler açısından ise hukukta eşit ve aynı

anayasaya tabi tutulurlar. Dolayısıyla vazifesine riayet eden bu mümin olmayan kişi bir mümin gibi veya ondan daha çok dünyaya ait hazzı alabilir.”⁴⁰⁷

İşte bu noktada müfessirimiz, Ehli Kitab’ın dünyada eriştiği kurtuluşa ahirette de erişebilmesi için İslam’ın öngördüğü koşullara dikkat çekmektedir. Ki eşitlik, hakikat ve akıbeta göre farklılık ifade eden bu nokta, İslam hükmü altında bulunan Yahudi, Hıristiyan ve Sabiilere dünyada Müslümanlarla beraber eşitlik, adalet, hürriyet vaadiyle bir müjde, görünüşte Müslüman olanlara bir inzar (korkutma) ve gerçek Müslümanlara ise mutlak bir müjde içermektedir.⁴⁰⁸

Elmalılı, özet olarak Müslüman, Yahudi, Hıristiyan ve Sabii, bu dört sınıf içinde hatta bunların dışında her kim gerek devam ve sebat göstererek, gerek bundan böyle tevbe ve iyilik ile “Allah’a ve ahiret gününe iman eder ve güzel amel işlerse” şartını haiz, bu vasma ciddî olarak tam manasıyla sahip olursa, bunlara korku ve üzüntünün olmayacağını beyan etmektedir. Ve bu şekilde ilahi rahmet yolu herkese açıktır, demektedir.⁴⁰⁹

Konumuzla ilgili âyet üzerine bir yorum da Beğâvî’den gelmektedir. O, âyette geçen “iman etmekten” kastedilenin mecazî anlamda kullanıldığını ve sadece dil ile değil kalben hakikî anlamda inanmayı ifade ettiğini bildirmektedir. Bazılarının âyetin başlangıcında geçen iman ehli ile ilgili olarak bunların, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi geçmiş peygamberlere inanıp Hz. Muhammed’e inanmayanlar olduğunu, bazılarının da dilleriyle iman edip kalpleriyle iman etmeyen münafıklar olduğunu söylediklerini nakletmektedir.⁴¹⁰

Taberî tefsirinde geçen rivâyete göre bu âyetin, Selman-ı Fârisinin arkadaşları hakkında nâzil olduğu bildirilmektedir. Selman-ı Fârisi, Resulullah’ı görmeyen önceki Hıristiyan arkadaşlarının, Resullah’ı beklediklerini, onu görebilmiş olsaydılar ona iman edeceklerini söyleyince Resulullah, onların, İslam dini üzere ölmediklerini beyan etmiş, bunun üzerine Selman çokça üzülmüştür. İşte bu sırada bu âyet-i kerîme nazil olmuş; Hz. İsa’nın dinine tabi olup da Resulullah’ı görmeden ölenlerin kur-

⁴⁰⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1739-1741.

⁴⁰⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1741.

⁴⁰⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1770; Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.1, s.149-153.

⁴¹⁰El-Beğâvî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Meâlimü't-tenzil* (tahk: Halid Abdurrahman el-Akk, Mervan Suvar), Beyrut, 1995, c.1, s.79.

tulmuş olacaklarını, Resulullah'ı görüp de iman etmeyenlerin ise helâk olacaklarını beyan etmiştir. Taberî, âyet-i kerîmede geçen “İman edenlerden” maksadın, Allah'ın Peygamberinin, Allah tarafından getirdiklerini ve Peygamberini tasdik eden, imanlarında karar kılanlar"; Yahudi, Hıristiyan ve Sabiilerden iman edenlerden maksadın ise, Hz. Muhammed'e ve onun Allah katından getirdiklerine iman edenler demek olduğunu söylemektedir. Ehl-i Kitab olan Yahudilerin, Hz. İsa'ya kadar Tevrat'a sarıldıkları müddetçe mümin sayıldıklarını ve Hz. İsa geldikten sonra ona iman etmeyenlerin hüsranda olduğunu bildirmektedir. Bundan yola çıkarak Hıristiyanların da Hz. Muhammed gelinceye kadar Hz. İsa'ya uydukları takdirde mümin sayıldıklarını ve Hz. Muhammed geldikten sonra da ona iman etmek zorunda olup aksi hâlde onların da hüsranda olacaklarını beyan etmektedir.⁴¹¹

Yukarıdaki Selman rivâyetiyle beraber İbn Abbas'ın, Allah'ın Yahudi ve Hıristiyanlara yapmış oldukları amellere karşılık ki bu amellerin Muhammed (s.a.v.)'in şeriatına muvafık olması koşuluyla,⁴¹² onlara da ahirette cennet vaadinde bulunduğu görüşünü birleştirebiliriz. Buna göre Ehl-i Kitab'tan Hz. Peygamberden önce gelenler için onu tasdik, sonrakiler için yine tasdik ve ona tabi olma şartı aranmaktadır.

Elmalılı tefsirinde geçen rivâyete göre Yahudi hahamlarından bir topluluk Resulullah'a gelmişler: “Biz sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyir'e iman ediyoruz ve bunlardan başka kitapları ve peygamberleri tanımıyoruz” demişler. Peygamberimiz de: “Hayır, Allah'a, bütün peygamberlerine, Muhammed'e ve kitab-ı Kur'ân'a ve ondan önceki her kitaba iman ediniz” buyurdu. “Yapmayız” deyince *“Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a, ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse sapıklığın en koyusuna düşmüş olur”* (Nisa, 4/136) âyeti nazil oldu ve hepsi iman ettiler. Hamdi Yazır, âyetten bir insanın Allah'a, peygambere ve kitaplara iman iddia edip de birini inkâra kalkışmasının Allah'ı da inkâr etmek olacağı manasının anlaşıldığını ifade etmektedir.⁴¹³

⁴¹¹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.1, s. 227,231.

⁴¹²İbn Kesîr Ebu'l Fidâ İsmail, a.g.e., c.1, s.99.

⁴¹³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1496–1497.

Elmalılı, Bakara Sûresinin baş tarafında “*Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler, hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesinlikle iman ederler. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve gerçekten kurtuluşa erenler de ancak onlardır*” (Bakara, 2/4,5) müjdesinde “Sana indirilene ve senden önce indirilene inananlar” şartının bulunduğu dikkat çekmektedir. O, bunun için ahirete iman ve gerçek anlamda yakînin, bütün peygamberlerle birlikte Hz. Muhammed’e ve ona indirilen kitaba iman etmiş olanlara mahsus bulunduğunu bildirmektedir. Buna göre “Kim Allah’a ve ahiret gününe iman eder ve salih amel işlerse” cümlesiyle ifade edilen gerçek imanın, Hz. Muhammed’in peygamber olarak gönderilmesinden sonrakiler şeklinde tefsir edilmesi gerektiğini söylemektedir. Müfessirimiz, aslında bu konuda İsrailoğullarına hitap şeklinde bir icmalin söz konusu olduğunu, onlara İslam dinine davet sadedinde; “*Sizin yanınızda bulunan kitabı doğrulayan bu kitaba (Kur’ân’a) iman edin ve onu ilk inkâr eden olmayın!*” (Bakara,2/41) ilahî emrinin desteklendiğini bildirmektedir. Elmalılı, Hz. Muhammed’in peygamberliğinden önce Allah’a ve ahiret gününe iman eden ve iyi amel işleyenlerin bile Tevrat ve İncil hükmünce geleceğin büyük peygamberine iman ile mükellef bulduklarını ki buna işaret olarak “*Ahdimi yerine getirin*” (Bakara, 2/40) buyrulduğunu hatırlatmaktadır. Böyle iken Hz. Muhammed’in peygamberliğinden sonra onu inkâr edenler arasında gerçek iman ehli bulunduğu varsayımına imkân kalmadığını söylemektedir.⁴¹⁴

Zemahşerî de zikredilen İslâmiyet dışındaki dinlerin mensuplarının, Hz. Muhammed’e ve Kur’ân’a inanıp İslâm milleti"ne girmedikçe iman etmiş sayılmayacaklarını bildirmektedir.⁴¹⁵ Buna göre Hz. Muhammed’e inanmadan cennete girilemez.

Yine Elmalılı’nın görüşüne paralel mahiyette, kurtuluş ve cennete girilmesi için Hz. Muhammed’e iman etmenin şart olduğunu savunan klasik müfessirlerden biri olan İbn Kesîr, Ehl-i Kitab’ın, Allah’a, ahiret gününe iman etmiş, dirilişe ve cezaya inanmış, salih amel işlemiş olabileceğini ancak bu amellerin, Hz. Muhammed’in şeriatına uymaması hâlinde geçersiz olacağını beyan etmektedir. O,

⁴¹⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.1, s.372.

⁴¹⁵Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.1, s.69.

böylece Hz. Muhammed'e tabi olmadan kurtuluşun olamayacağını bildirmektedir.⁴¹⁶

Râzî konuyla ilgili şöyle der: "Hak Teâlâ, âyette geçen dört fırka hakkında, bütün dalâlette olanlar dalâletlerinden vazgeçip hak dini tasdik ettikleri zaman, Allah'ın onların imanlarını ve taatlarını kabul edeceğini ve onları huzurundan kovmayacağını bilsinler diye, Allah'a imân ettikleri takdirde âhirette onlara mükâfat vereceğini açıklamıştır. Bil ki "Allah'a imân etme" ifadesine, Allah'ın vâcib kıldığı şeylere, yani, bütün peygamberlerine imân; âhret gününe imân etmek ifadesine de âhiretle ilgili bütün hükümler girer."⁴¹⁷ Dolayısıyla Râzî de aynı görüştedir.

Çağdaş müfessirlerden Konyalı Mehmed Vehbi, Ehl-i Kitab'ın kurtuluşunun İslam dinine girmekle olacağını şöyle beyan etmektedir: " Şol kimseler ki, onlar lisanlarıyla iman ettiler ve ümmet-i Musa'dan Yahudi ve ümmet-i İsa'dan Nasara ve meleklerle ibadet eden Sabiiyeden oldukları hâlde din-i İslâm zuhur edince Allahü Teâlâ'ya ve yevm-i âhirete iman-ı hâlis ve amel-i salih işleyip sıdk ile İslam'a dahil olanlar için Rableri indinde iman ve amellerine vad olunan ecr-i cezil vardır ve dünyada kılıçtan ve âhirette azaptan onlar üzerine korku olmadığı gibi onlar mahzun da olmazlar."⁴¹⁸

Aynı şeyi savunan Vehbe Zuhaylî ise şu açıklamayı yapmaktadır: "Sizler Tevrat'ı ve İncil'i emrolduğunuz katıksız tevhid ve salih amel gibi hususlarıyla onlarda yer alan Muhammed (s.a.v.)'e ve onun şeriatına iman gibi hususların gereğini yerine getirmediğiniz Rabbinizden size indirilene, yani Allah Teâlâ'nın kendisiyle dini tamamladığı Kur'ân-ı Azim'e ve risaletiyle bütün peygamberlerin risaletlerini sona erdirdiği Muhammed'in risaleti gereğince amel etmediğiniz sürece, siz din adına bir şeye sahip olamazsınız. Bu önemli gerçeğin açığa çıkartılmasından sonra Kur'ân-ı Kerîm bütün insanlar için genel bir kanun koymaktadır ki o da: "*Doğrusu iman edenler...*" yani Allah'ı ve Rasulünü tasdik eden Müslümanlar ile Mûsâ (a.s.)'ya tabi olan, Tevrat'a sahip olan Yahudiler, bütün dinlerin dışında kalan Sâbiîler ve Mesih (a.s.)'e uyan Hıristiyanlar arasından kim Allah'a, peygamberlerine ve ahiret gününe sahih ve samimi bir şekilde iman eder, salih bir amel işlerse işte

⁴¹⁶İbn Kesîr Ebu'l Fidâ İsmail, a.g.e., c.2, s.76.

⁴¹⁷Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.3, s.56-57.

⁴¹⁸Vehbi, Konyalı Mehmed, *Hulâsâtu'l Beyan fî Tefsiri'l Kur'ân, Büyük Kur'ân Tefsiri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, c.1, s.143.

onlar için kıyamet günü azabından yana ebediyyen bir korku yoktur ve onlar hiç bir zaman bizatihi dünya ve nimetleri dolayısıyla, ahirette de kendilerine isabet edecek herhangi bir şeyden dolayı kederlenmeyecek, üzülmeyecekler. Aksine bunlar nimetlerle dolu olan naîm cennetlerinde olacaklardır.”⁴¹⁹

Seyyid Kutub, hiçbirinin arasında tefrik yapmadan resullere imanın, Allah’a iman esasının tabîî icaplarından olduğunu ifade etmektedir. Kutub, Allah’a imanın Allah indinden gelen her şeye iman etmeyi icap ettirdiği için bunun Allah’ın, gönderdiği elçilerin tümüne inanmayı gerektirdiğini söylemektedir. O, Hz. Muhammed’in de son peygamber olarak bütün peygamberlerin kaim olduğu dini (İslam), insanlığa kurtuluş müjdesi olarak getirdiğini bildirmektedir.⁴²⁰

İzzet Derveze de Ehl-i Kitab’ın Hz. Muhammed’in dini olan İslam’a girmeleri gerektiği konusunda görüş beyan eder: “Kanaatimizce, âyet (Bakara, 2/62), Kur’an’ı ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini yalanlamanın gerçek anlamda Allah’a ve ahiret gününe iman etmekle ve salih amelle çeliştiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu grupların kalben ve bedenen İslam çağrısına bağlanmaları bir zorunluluktur.”⁴²¹

Ancak bütün bunlara karşın bazı çağdaş müfessirler de (Reşit Rıza gibi), Yahudiler ve Hıristiyanlarla Sâbiîler’in, kurtuluşa erebilmeleri için İslâm ümmetine dâhil olmaları gerektiği şeklinde bir şartın âyetin metninde yer olmadığını; sadece,

a) Şirkten uzak olarak Allah’a iman etmek,

b) Âhiret gününe inanmak,

c) Sâlih amel işlemek şeklinde üç temel şart ortaya konduğunu dikkate alarak bu üç şartı yerine getiren diğer din mensuplarının da cennete girebileceklerini savunmuşlardır.⁴²²

Bu tezi savunanlardan birisi de Süleyman Ateş’tir. O, “Cennet, Kimsenin

⁴¹⁹Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.3, s.527.

⁴²⁰Kutub Seyyid, a.g.e., c.2, s.162.

⁴²¹Derveze, İzzet, a.g.e., c.5, s.77.

⁴²²Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.1, s.69-70.

Tekelinde Değildir” adlı makalesinde görüşlerini şu şekilde beyan etmektedir: “Kur’ân-ı Kerîm, evrensel bir mesaj getirmiş, ahiret saadetine erip cennete girmek için gerekli şartları açıklamıştır. Bunlar: Allah’a şirksiz, ahirete şeksiz inanmak ve salih amel yapmaktır. Kur’ân’a göre İslam, yalnız Allah’a tapmak, ibadeti yalnız O’na özgü kılmaktır. Bu anlamıyla bütün peygamberler İslam’ı getirmiştir. Kur’ân’da İslam kelimesi, yalnız Hz. Muhammed (s.a.v.)’in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır. Çünkü peygamberlere verilen mesajın mahiyeti aynıdır. Hepsi insanları tek Allah’a kulluğa, ahirete imana ve salih amele çağırmıştır. Bu bakımdan misyonları aynı olan peygamberler arasında bir ayırım yapılamaz. Son din ne ise ilk din de odur. Peygamberin misyonu yeni din icat etmek değil, İbrahim’in getirdiği tevhid dinini aslî safvetine kavuşturmak; kendinden öncekileri kendisine tabi kılmak değil, İbrahim’e ve onun soyundan gelen peygamberlere uymaktır. O hâlde peygamberin (s.a.v.) getirdiği din, yeni değil, atası İbrahim’in getirdiği İslam’dır. Yahudi ve Hıristiyanlık da aslî hüviyetleriyle İbrahim’in getirdiği tevhid dinidir. Onların yolu, İslam yoludur. Kur’ân onların yolunun izahıdır. Kur’ân’ın hükümleriyle, Tevrat’ın hükümleri arasında büyük fark yoktur. Kur’ân, bir milleti topyekun azaba mahkûm etmeyerek kendilerine indirilen Hak Kitabı’nın ruhuna bağlı kalanların ödüllendirileceğini, onun yolundan ayrılanların da cezalandırılacağını belirtmiştir. Bu Allah’ın genel yasası, ilahi prensibidir. Son peygamber Hz. Muhammed’e inanmış olduklarını söyleyen herkesin de cennete gideceğini söylemez ancak Allah’a ve ahirete inanıp salih amel yapanların cennete varis olacaklarını vurgular. Kur’ân’ın getirdiği bu prensip bu kadar açık iken neden bilmem, ille de dinini bırakmayan bütün kitap ehlinin, cehennemlik olduğu iddia edilmektedir. Ancak Hz. Muhammed’in peygamberliğini duymuş kitap ehlinin onun bir peygamber olduğunu ve Kur’ân’ın vahiy olduğunu kabulü gerekir. Bunu kabul ederse, kendi dininin hükümlerine göre amel etse bile Allah’a şirk koşmadıkça mutlu olacaktır. Mutlaka dinini bırakıp Müslüman olması şart değildir. Onun eksikliği, Hz. Peygamberin tanımladığı ibadet yöntemini ve din kurallarını kabul etmekle beraber, kendi dininde kalmasıdır. Bu adam kendi dininde kalsa da yine muvahhidir. Hz. Peygambere tabi olmak tevhidin şartı değildir.”⁴²³

⁴²³ Ateş, Süleyman, “Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir”, İslami Araştırmalar, c.3,sayı 1, Ocak,1989, s.7-14.

Bu şekilde özetlenen tezde öne sürülen iddia ve deliller kısaca şu şekilde değerlendirilebilir:

1. “Kur’an’a göre İslam, yalnız Allah’a tapmak, ibadeti yalnız O’na özgü kılmaktır. Bu anlamıyla bütün peygamberler İslam’ı getirmiştir. Kur’an’da İslam kelimesi yalnız Hz. Muhammed (s.a.v.)’in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır.”

Bu iddia kısmen doğrudur. Şöyle ki, bütün ilahî dinler aynı inanç ve ahlâk ilkelerini getirdikleri için bu anlamda hepsine birden İslam adı verilebilir. Ancak Kur’an’da İslam kelimesi her yerde bu anlamda kullanılmamıştır. Deliller sadece “Hz. Muhammed (s.a.v.)’in getirdiği din” olarak özel anlamda kullanıldığı bir çok âyetin mevcut olduğunu açıkça göstermektedir (Âl-i İmran, 3/19,85-Maide, 5/3).

2. Tezin temel delillerinden olan Bakara 2/62. ile Maide 5/69. âyetlerde geçen “Allah’a ve ahirete iman edenler” ifadesiyle iddia edildiği gibi sadece bu iki iman esasları değil benzer pek çok âyetin delâletiyle imanın bütün şartları kastedilmektedir.

3. Kur’an-ı Kerim’de pek çok âyette imandan hemen sonra zikredilen salih amel kavramının en temel unsurları, pek çok âyette önemi vurgulanan namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerdir. Başka bir deyişle salih amel İslam dininden ayrı bir şey olarak düşünülemez. Oysa tezde iddia edildiğine göre Kitap ehlinin kendi dinlerine göre yaptıkları ibadetler ve faydalı işler de salih amel sayılır.

4. Tezde başka bir delil olarak kullanılan başta Âl-i İmran 3/113-115. âyetleri olmak üzere Kitap ehlinde övgüyle bahseden âyetlerde kastedilenler, iddia edildiği gibi “ Kur’an’ı ve Hz. Peygamberi inkâr etmeyen ama Müslüman da olmayan Kitap ehli değil, kaynaklarda yer alan rivayetlere göre onların içinden Müslüman olan kişilerdir.

5. Tezde öne sürülen görüşlerden birine göre Tevrat’ın hüküm ve kıssaları Kur’an’da zikredilenlerle benzerlik arz etmektedir. Tevrat’ın içinde tahriften masun kalmış ilahî emirlerin Kur’an’ın hükümlerine benzemesi doğaldır. Ancak kıssalarda benzerliklere rağmen özellikle ilke noktasında çok temel farklılıklar da mevcuttur. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de kendilerinden övgüyle bahsedilen bazı peygamberler,

Kitâb-ı Mukaddes'te şirk ve zina gibi birçok iğrenç günahı işleyen insanlar olarak takdim edilmektedir.

6. Tezde Kur'an'ın önceki kitapları neshetmediği aksine onları tasdik ettiği belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki Kitapları tasdik etmesi, onların o günkü içeriklerini onaylaması değil, sadece onların da ilahî kaynaktan geldiklerini vurgulamaktan ibarettir. Neshin mevcudiyeti kabul edilmediği takdirde ise "aynı anda yürürlükte olan birkaç Kitab'ın varlığı" gibi mantıkla izahı zor olan karışık bir durum söz konusu olacaktır.

7. Kur'an'ın önceki ilahî kitapları neshetmediğini ispat sadedinde ileri sürülen başka bir delil de onun Kitap ehline kendi Kitaplarının hükümlerine uymalarını istemesidir. Oysa buradaki amaç, o hükümlerin doğruluğunu onaylamak değil, aslında onların Kur'an şöyle dursun iddia ettikleri gibi kendi Kitaplarına bile içtenlikle inanmadıklarını ortaya koymak, başka bir deyişle çıkarları için dinî hükümleri nasıl çarpıttıklarını gün yüzüne çıkarmaktır. Ayrıca bu tutum, Kur'an'ın diğer din mensuplarına tanıdığı "din ve vicdan hürriyetinin" de bir gereğidir. Aynı şekilde Hz. Peygamberin Kitap ehline iyi davranması, onların cennetlik olduklarına delâlet etmez. Bu da yine din ve vicdan hürriyetiyle İslam'ın onlara gösterdiği hoşgörünün bir yansımasıdır.⁴²⁴

Bütün bu değerlendirmelerden sonra Hz. Muhammed'e ve onun dini İslam'a uymadan kurtuluşun olabileceğini iddia eden tez yeterli ve tatmin edici delillerden yoksundur. Ancak Elmalılı'yı destekler mahiyette görüşleri yer alan ve "Kur'an ve sünnetin delaletiyle kendisine İslam daveti ulaşan herkesin, hangi dine mensup olursa olsun Hz. Peygambere iman etmeden cennete girmesi mümkün değildir" şeklinde müfessirlerce ifade edilen tezin doğru ve tutarlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Müfessirimiz Elmalılı, ilahî affa kimlerin nâil olabileceğini iyi anlamak gerektiğini vurgulayarak şu âyetlerde, kâfir olarak ifade edilen kimselerin üç kısma ayrıldığını bildirildiğini söylemektedir: "*Onlar, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isterler. 'Kimine inanırız, kimini*

⁴²⁴Delebe, Mustafa, *Cumhuriyet Dönemi Müfessirlerine Göre Ehl-i Kitabın Ahiretteki Durumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 78-79.

inkâr ederiz' derler. Bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azab hazırlamışızdır” (Nisa, 4/150-151).

Buna göre birinci grubu; ne Allah ne peygamber tanımayan, hiç birine iman etmeyenler oluşturmaktadır. İkincisi; İmanda Allah ile peygamberi birbirinden ayıranlar. Yani Allah'a iman iddiasında bulunup da Allah'ın gönderdiği peygamberlere inanmayanlar. Üçüncü grup ise; peygamberlerin bazısını tanıyıp da bazısını tanımayanlardır ki, müfessirimiz kitap ehlinden Yahudi ve Hıristiyanların, işte bu gruba girdiğini ifade etmektedir. Elmalılı, yukarıda verdiğimiz âyetin doğrudan doğruya bu grup hakkında indirildiğini bildirmektedir. O, âyetin; iman ile küfür arasında orta bir derece, bir yol bulunmadığını ve peygamberlerden bazısını tanımayanların, hepsini tanımamak olduğu ve bunun da Allah'ı tanımamak demek olacağını gösterdiğini ifade etmektedir. Elmalılı, Allah'ı ve peygamberleri inkâr edenlerin, bu inkarlarını açıkça ortaya koymasalar şayet fikir ve mezhepleri bu inkârı gerektiriyorsa bunun da kafirlikleri için yeterli olduğunu söylemektedir. Mesela; “Musa, Uzeyr ve filan peygamberlere ve Tevrat'a inanırız; fakat İsa'ya ve Muhammed'e, İncil'e ve Kur'ân'a inanmayız” diyen Yahudiler; yine; Musa'ya ve İsa'ya, Tevrat'a ve İncil'e inanırız ama, Kur'ân'a ve Muhammed'e inanmayız” diyen Hıristiyanlar ve aynı şekilde; “Muhammed bir peygamberdir; ama bizim peygamberimiz değildir” şeklinde kaçamak yapanlar, işte müfessirimize göre bunlar iman ile küfür arasında bir yol tutmak isterler; ancak âyetle durumları açıkça sabittir.⁴²⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, âyet ve mucizeyle desteklenen, hak peygamber olduğu Allah tarafından bildirilen bütün peygamberlere inanmak, bu yönden aralarında fark gözetmeksizin hepsini Allah elçileri olarak kabul etmek, dinlerin esas ve amacının gereğidir. Peygamberlerden birini reddetmek, inkâr etmek, küçümsemek ise dinin esasından çıkmak, akideyi bozmak anlamındadır. Diğer bir deyimle dinler arasındaki ortaklaşa bağı koparmaktır. Yahudi ve Hıristiyanlar, büyük bir inkara saptıkları ve dinler arasındaki bu bağı kopardıkları için insanlığa büyük zararlar vermişlerdir. Buna karşılık Kur'ân, dini taassubu akıl ve mantık ölçüleri üstünde

⁴²⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1508-1509.

tutan Yahudi ve Hıristiyanların, din adına dinin esas ve amacından ayrıldıklarına işaret ederek son din olan İslam'ın, koparılan bu bağları, kesilen diyalogu yeniden kurmaya yöneldiğini ve Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, bütün peygamberlerine iman etme istikametinde ilahi dinlerin barış içinde "tevhid" esasında birleşmelerini önermekte⁴²⁶ ve barıştan yana geniş bir kapı açık tutmaktadır.⁴²⁷

B. EHL-İ KİTAB'A HAYAT HAKKI TANIMA

Bir önceki konumuzda ilahi dinlerin hepsinin aynı kaynaktan geldiğini ve hepsinin aynı esaslarda birleştiğini ve bu esaslara riayet eden mensuplarının ancak gerçek bir inanır olarak kurtulacaklarını ifade ettik. Burada bu esaslara uymayan Ehl-i Kitab'ın durumunu değerlendireceğiz. İlgili âyette şöyle buyrulmaktadır: "*Kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyen kimselerle, yenilgiyi kabul edip kendi elleriyle (an yedin) cizye vermelerine kadar savaşın*" (Tevbe, 9/29).

Râzî, "Cenab-ı Hak, bu dört sıfatı zikredince, "Kendilerine kitap verilenlerden..." buyurmuş, böylece de bununla, bu dört sıfatla muttasıf olanların Ehl-i Kitab'tan olan kimseler olduğunu beyan buyurmuştur" der. O, Yüce Allah'ın bundan da maksadının, Ehl-i Kitâb'ı, hüküm bakımından müşriklerden ayırmak olduğunu beyan eder. Çünkü müşrikler hakkında vacib olan, ya onlarla savaşılması ya da onların Müslüman olmasıdır. Hâlbuki Ehl-i Kitab için gerekli olan ise, ya onlarla savaşmak, ya onların Müslüman olması yahut da cizye vermeleridir.⁴²⁸

Tefsirlerde ifade edildiğine göre; âyetin nüzûlü zamanında yaşayan Ehl-i Kitab mensupları genellikle hak dinlerin aslında mevcut gerçek ve sahih bir Allah ve âhiret inancından, yine bu dinlerin getirdiği hayat ve ahlâk düzeninden uzaklaşmış bulunuyorlardı. Eldeki bilgi ve belgelerine dayanarak kendi dinlerinin aslına dönmeleri de mümkün değildi. Bu sebeple İslâm'a girmeleri teşvik edilmeli ve girmedikleri takdirde Müslümanlara zarar vermemeleri için kontrol altına alınmaları

⁴²⁶Bkz: Bakara, 2/285.

⁴²⁷Yıldırım, Celal, a.g.e., c.2, s.810.

⁴²⁸Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.11, s. 474-475.

gerekli idi.⁴²⁹

Elmalılı, âyette yer alanların; Allah'ın kitabında ve peygamberin sünnetinde hatta kendilerinin uyduklarını iddia ettikleri kitap ve peygamberlerinin hükmünde sabit olan şeylere hürmet göstermeyen kitap ehlinden bir kısım kimseler olduğunu beyan eder. Onların, Allah ve ahiret sözü etseler bile gerçekte kalplerinde ona yer vermemiş, haram olduğu kesin olan şeylerde bile haramdan kaçınmayan, helal-haram demeden keyiflerince ve güçlerinin yettiğince her şeye el uzatmayı mübah gören ve saldıran kimseler olduklarını ifade eder. Bir dinleri varsa da bunun hak din olmadığını zira dinin hakiki manasının, Allah'ın emirlerine teslimiyet olduğunu, bu teslimiyette de tam anlamıyla her türlü didişmeden uzak salim bir ihlâs ile itaatın kastedildiğini söyler. Dolayısıyla o, ancak (İslam kelimesinin tazammun ettiği) “silm-selamet” mefhumlarının hepsinin var olduğu bir dinin gerçek din olacağını vurgular. Müfessirimiz böylece yukarıdaki âyette söz konusu edilenlerin; hak dinden uzak bir dindarlığa sahip olduklarının bildirildiğini ve İslam'ı kabul etmeyip hakka karşı gelen, haksız, saygısız ve saldırgan tavırlarından dolayı bu kuvvetleri tükenip, İslam himayesi altına girmeyi ve buna karşılık cizye vermeyi kabul ve taahhüt edinceye kadar onlarla savaşılmamasının emredildiğini ifade eder.⁴³⁰

Elmalılı, âyeti açıklarken cizye kelimesini, hayat ve hürriyetlerinin korunması karşılığında zimmetlerinde terettüp eden ve taahhüt sahibinin kendi ahdi gereğince vereceği vergi olarak tanımlamaktadır. Ona göre âyette geçen “*an yedin*” kaydı ise; cizyenin, eli iş tutandan, gücü yetenden, kazanıp çalışmaya kadir ve buluğa ermiş olanlardan alınacağı, kazancı ve geliri olmayanlardan, aciz ve fakirlerden ise alınmayacağı manasını içerir. Müfessirimizin ifade ettiği üzere alınan bu cizye, kendi kendilerine canlarını ve mallarını ve diğer haklarını korumaktan aciz olmaları sebebiyle üzerlerinde bulunan koruyucu elin himayesine muhtaç olmalarından dolayı o elin hakkı olarak alındığı manasını içerir. Aslında bu, onlara yapılan ihsandan ve in'amdandır, zira mağlup olduktan sonra öldürülme veya esaretten kurtulup hayat hakkına ve hürriyete kavuşmak, dinin icaplarını yerine getiren adil bir hükümetin himayesi altına girmek, büyük bir nimete nail olmak demek olup bunun

⁴²⁹Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.3, s.30-34.

⁴³⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2504-2506.

da şükürle karşılanması gerektiği ve bu yüzden alındığı manasını kapsayabilir.⁴³¹ Dolayısıyla bu verginin, Ehl-i Kitab açısından bir ayrıcalık olduğu görülmektedir. Çünkü kendilerinden cizye alınan kişiler dini yaşantılarında serbest olmuşlardır. Ayrıca onlar savaşa katılmamışlar, malları ve canları da emniyette olmuştur. Bununla birlikte cizye ödeyen Ehl-i Kitab'tan birisi, Müslüman olunca bu vergiden muaf tutulmuştur.⁴³²

Müslümanlar, kendileri ile beraber yaşamak isteyen “ötekilere” güvence verme, onları himaye etme ve kendileriyle anlaşma yapma anlamlarına gelen “zimmet sözleşmesi” yapmışlardır ki İslam hukukçuları bunu “*şayet onlar barışa yanaşırsa sen de yanaş...*” (A’raf, 7/61) ayetine dayandırarak yorumlamışlardır.⁴³³ Zimmet kelimesi hakkında Elmalılı, korunması ve himayesi gereken ve yitirilmesi de zemmi gerektiren her hangi bir iş anlamında ahd-ü eman, taahhüt, emanet ve görev demek olduğunu bildirmektedir.⁴³⁴ Bir himaye ve güvenlik müessesesi olarak vaz’ edilen zimmet akdi, Hz. Peygamber döneminden Ehl-i Kitab’ın da içinde yer aldığı gayr-i Müslim tebaya, İslam topraklarında sürekli güven içerisinde yaşama imkânı sağlamıştır.⁴³⁵ Nitekim zimmilerin umumi hakları açısından bakıldığında herhangi bir zimminin kanının kıymeti, Müslüman kanının kıymeti ile aynıdır. Eğer bir Müslüman kasten bir zimmiyi katlederse, Müslüman da kısas olarak katledilir. Hz. Peygamber döneminde bir müslümanın bir zimmiyi katletmesi üzerine Hz. Peygamber, kısas olarak müslümanın katledilmesine hüküm vererek şöyle buyurmuşlar: “Onun zimmiliğine herkesten ziyade benim sadakat göstermem gerekir.”⁴³⁶ Hamidullah, elde mevcut bilgilerden ve haberlerden yola çıkarak gayri Müslim tebanın o devirdeki İslami adaletten şikâyetçi olmadıklarının anlaşıldığını kaydetmektedir. Buna, Necran Hıristiyanlarının, malî işlerini düzenlemek ve aralarındaki ihtilafı çözmek için Müslümanlardan bir hâkim taleplerini örnek göstermektedir.⁴³⁷ Âl-i İmran Sûresinin nüzûl sebebi olmuş olan bu heyetin tartışmaları ve soruları Elmalılı tarafından da kaydedilmiştir. Buna göre Hz.

⁴³¹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2507-2508.

⁴³²Aydüz, Davut, a.g.e., s.82.

⁴³³Aydüz, Davut, a.g.e., s.99.

⁴³⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.4, s.2464.

⁴³⁵Yaran, Cafer Sadık, *İslam ve Öteki*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001, s.235.

⁴³⁶Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, a.g.e., s.740.

⁴³⁷Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.2, s.182.

Peygamber onları tevhide davet etmiş, sonunda da mübahele (lanetleşme)'ye çağırılmış, ancak onlar bunun karşısında kendi dinlerinde kalmak şartıyla anlaşmaya varmayı teklif etmişlerdir. Hâsılı, Necranlılar İslam dinine girmemiş iseler de barış sözleşmesi yapmakla İslam tabiiyetine girmeyi kabul etmişlerdir. Elmalılı, Necran heyetinin Medine'ye geldiklerinde ibadet vakitlerinin girmesi üzerine namaza kalktıklarını Hz. Peygamberin de etrafındakileri uyarak onların mescitte ibadetlerine izin verdiğini de nakletmektedir.⁴³⁸

Gerek Resûlullah dönemine gerekse sonrasında baktığımızda azınlıklara, cizye konusunda kolaylıklar tanınmış, can ve mal güvenliği açısından ise Müslümanlarla eşit muameleye tabi tutulmuş olduklarını görmekteyiz. Kadınlar, çocuklar, maddî imkanı olmayan din adamları, âmâ, kötürüm ve yaşlılar cizyeden muaf tutulmuşlardır. Tarih ve kamu maliyesiyle ilgili ilk dönem kaynaklarında, Kur'ân'daki bu hükmün ruhuna nüfuz etmiş olan halifeler ve Müslüman yöneticilerin bunu katı bir biçimde uygulama yönüne gitmeyip gerekli hâllerde büyük bir tolerans gösterdiklerine ve gayri müslim tebaa tarafından şükranla ve hatta hayranlıkla karşılanan uygulamalar yaptıklarına dâir birçok olay zikredilir.⁴³⁹

C. EHL-İ KİTAB'LA MÜCADELE

İslâm Dini, son din olma özelliği ve cihanşümül olma hüviyetiyle hiçbir zaman yıkıcı, bölücü, darıltıcı, ürkütücü ve nefret verici değildir; o bütün esas ve prensipleriyle barışçı, kaynaştırıcı, yaklaştırmacı, sevdirmeci, güven verici ve huzur sağlayıcıdır. Savaş, diğer bir anlatımla insan kanı akıtmak en son çaredir.

İslâm, din ve dünya meselelerini, imânla birleşen akıl ve ilimle çözer. İnsanları doğru yola çağırırken ve Allah'a ibâdete davet ederken bu yoldan sapmaz; aynı zamanda tebliğ ve irşat hizmetini, yetişmiş ilim adamlarına bırakır da onları bu kutsal görevi yerine getirmekle yükümlü tutar. Hiç kimseyi dine girmeye zorlamaz. Çünkü iman ve dindarlık kalp, akıl ve irfan işidir. O bakımdan bu konuda insan aklına ışık tutar, aydınlatıcı bilgi ve malzeme verir, sonra da onu hür iradesiyle başbaşa bırakır.

⁴³⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1011-1014.

⁴³⁹Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.3, s.30-34.

İslâm, fert ve topluma ilâhî emirleri tebliğde; sapıkları ve inkârcıları uyardıma günün en güzel ve en yapıcı metodunu seçer ve insanlara akılları seviyesinde hitap etmeyi öğütler. Özellikle kitap ehli sayılan Yahudi ve Hıristiyanlarla uzlaştırıcı, barıştııcı bir metod uygulamayı emreder. Onlarla yapılan tartışmada en güzel ve en uygun yolun izlenmesini tavsiyede bulunur.⁴⁴⁰

Konumuz ile ilgili ayette şöyle buyrulmaktadır: “İçlerinden zulmedenleri bir yana, Ehl-i Kitab’la ancak, en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O’na teslim olmuşuzdur” (Ankebût, 29/46). Kitap ehlinden zulmedenlerin kimler oldukları hakkında çeşitli görüşler zikredilmiştir: Mücahid ve Said b. el-Müseyyeb’e göre kitap ehlinden zulmedenler, boyun eğerek Müslümanlara cizye vermeyi kabul etmeyen ve onlara karşı savaşanlardır. Kitap ehlinin böyle olanlarıyla artık güzel sözlerle tartışma yoktur. Bunlarla, Müslüman oluncaya veya cizye vermeyi kabul edinceye kadar savaşılır. Taberî de bu görüşü tercih etmiştir. İbn-i Zeyd’e göre ise, kitap ehlinin zulmedenlerinden maksat, onların, İslam’a iman etmeyenleridir. Bu görüşe göre âyetin manası şöyledir: “Ey iman edenler, siz, kitap ehlinden, Allah’a ve peygamberi Muhammed’e iman edenlerle, önceki dinlerinde mevcut olan meseleleri size anlattıklarında onlarla ancak en güzel bir şekilde mücadele edin. Zira onların size anlattıkları şeyler olabilir. Ancak kitap ehlinden, İslam’a iman etmeyen ve böylece zalim olanlarla ise savaşın.” Ayeti, bu şekilde yorumlayanlar bu âyetin mensuh olmadığını, hükmünün hâlen yürürlükte olduğunu söylemişlerdir.

Katade’ye göre ise bu âyet-i celile mensuhtur. Bunu nesneden âyet ise, Tevbe Sûresinin yirmi dokuzuncu âyetidir. Bu âyette, artık kitap ehline boyun eğip cizye vermedikleri için iyi davranılmayacağı, onlarla savaşılacağı emredilmektedir. Bu âyet inmeden önce ise, kitap ehlinin zalim olmayanlarına karşı iyi davranılması ve zalim olanlarına ise sert davranılması emredilmişti.⁴⁴¹

Kurtubi, bazılarının ayetteki kitap ehlinden kastedilenlerin Hz. Muhammed’e iman eden Abdullah b. Selâm ve onunla birlikte iman edenler olduğunu ve “bunlarla

⁴⁴⁰Yıldırım, Celal, a.g.e., c.9, s.4649-4650.

⁴⁴¹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.6, s.381-382.

ancak ‘en güzel yolla’ mücadele edilir” dediklerini nakleder. Bu yoruma göre yüce Allah’ın: “Zulmedenler müstesna” buyruğu ile kastedilenlerin kitap ehlinde küfürleri üzere kalmaya devam edenler olduğunu söyler. Ki bunlar Kureyza ve Nadiroğullarından ve diğerlerinden küfrünü sürdürüp antlaşmalarına sadakat göstermeyenlerdir. Allah’a evlât isnad edenler, “*Allah'ın eli bağlıdır*” (el-Maide, 5/64) ve “*Muhakkak Allah fakirdir...*” (Âl-i İmran, 3/181) diyenlerdir. İşte bunlar Müslümanlara savaş açan ve cizyeyi ödemeyen müşriklerdir. O bakımdan onlara karşı savaşılmış ve onlardan intikam alınmıştır. Bu açıklamaya göre âyet-i kerîme muhkemdir. Kurtubi şu nakilleri de verir: en-Nehhâs ve başkaları şöyle demişlerdir: Bu âyetin nesholdüğünü söyleyenler onun Mekke'de inmiş bir âyet olduğunu ve o sırada ne farz kılınmış bir savaş, ne cizye ödeme talebi, ne de benzeri başka bir hüküm inmemiş olduğunu delil gösterirler. Mücahid’in görüşü güzel bir görüştür. Çünkü yüce Allah’ın ahkâmı ile ilgili olarak bu hususta mazereti ortadan kaldıracak bir haber gelmedikçe yahut aklî ve kat’î bir delil ortada olmadıkça nesholmuştur, denilemez. İbnu’l-Arabî de bu görüşü tercih etmiştir. Mücahid ve Saîd b. Cübeyr de şöyle demişlerdir: Yüce Allah’ın: “Aralarından zulmedenler müstesna” buyruğu müminlere savaş açanlar müstesna anlamındadır. Bunlarla yapılacak mücadele iman edinceye ya da cizyeyi ödeyecekleri vakte kadar kılıçla savaşmaktır.⁴⁴²

Elmalılı, “en güzel yoldan mücadeleye” layık olanların Abdullah b. Selam gibi kimseler olduğunu, “içlerinden zulmedenler” taifesinin de Yahudi Ka’b b. Eşref ve arkadaşları gibi kafirler olduğunu bildirir.⁴⁴³ Râzî, ayette, Cenâb-ı Hakk’ın, Ehl-i Kitâb’ı irşâd etmenin yolunu göstererek müşriklerin irşattan nasıl istifâde edeceklerinin beyan edildiğini bundan kaçınanlar için meydana geleceklerin bildirildiğini söylemektedir.⁴⁴⁴ Elmalılı, “en güzel yoldan mücadeleye” layık olanların Abdullah b. Selam gibi kimseler olduğunu belirttikten sonra bu ifadeyi, onlarla sertliğe yumuşaklıkla, şiddete vakar ile karşılık vererek hak ve gerçek delilleri açıklamak sûretiyle ve incelikle yaklaşılması şeklinde tefsir etmektedir. Ona göre onların içinden delilleri kabul etmeyip, haksızlıkla inada ve aşırılığa sapan, Allah’a oğul isnad etmek veya “Allah’ın eli bağlıdır” şeklinde sözler söylemek

⁴⁴²El-Kurtûbî, a.g.e., c.13, s.411.

⁴⁴³Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3783.

⁴⁴⁴Er-Râzî, Fahrüddin, a.g.e., c.18, s.35.

sûretiyle ısrar ile kibirlilik taslayan zalimlerin, bundan müstesna tutulduğunu, böyleleriyle onlara layık oldukları şekilde muamele yapılması gerekmektedir.⁴⁴⁵ Nitekim Medine döneminde özellikle Yahudilerin müşriklerle işbirliğine girmeleri, Hz. Peygambere verdikleri ahitleri bozmaları, onun hayatına kastetmeleri ve Müslümanlarla düşmanlıkları, onlarla mücadeleyi zorunlu kılmıştır. Ne var ki onların yaptıkları taşkınlığa ve Müslümanlara karşı tavırlarına bir örnek teşkil eden, Müslüman bir kadına, Beni Kaynuka Yahudilerince yapılan utanç verici hakaret tefsirde anlatılmaktadır.⁴⁴⁶ Bu şekilde hareket eden ve imzalanan vesikaya uymayan Yahudiler buldukları yerlerden sürülmüşlerdir. Kur'an, onların içine düştükleri durumu şöyle anlatmaktadır: “*Kitap ehli'nden inkârcı olanları ilk haşırde (sürgünde) yurtlarından çıkararak O'dur. Oysa siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız; onlar da, kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah onlara beklemedikleri yerden geldi; yüreklerine korku saldı; evlerini kendi elleriyle ve inananların elleriyle yıkıyorlardı. Ey akıl sahipleri! Ders alın! Allah onlara sürgün yazmamış olsaydı bile, onlara dünyada azap edecekti. Onlara ahirette de ateş azabı vardır*” (Haşır, 59/2–3). Müfessirimiz bu ayette, Hz. Peygamber ve ashabını bir takım meşakkatlere uğratan Ehl-i Kitab'tan küfredenlerin, maruz kaldıkları durumun ifade edildiğini bildirir. Onlar (Yahudiler), bekledikleri resul gelmiş iken küfürde ileri gittikleri için ilk haşır olmak üzere yurtlarından çıkarılmışlardır. Elmalılı, ayette yer alan ilk haşrin, küçük kıyamet demek olduğunu, sonraki haşrin ise büyük kıyametle ahirette olacağını açıklamaktadır. O, yüce Allah'ın bu ayetle, kâfirlerin bu şekilde yurtlarından sürülmelerini takdir etmeseydi dünyada kendilerine başka şekillerde azab edeceğini bildirdiğini söylemektedir. Zira katl ve esaret gibi daha acı bir azaba mübtela kılınabilecekleri ve buna nisbetle bu sürgün felaketinin bir azap değil bir lütuf ve müsaade sayıldığını beyan etmektedir.⁴⁴⁷ Öte yandan M. Hamidullah Medine'de Benî Kaynuka Yahudilerinin yarısı veya üçte birinin tamamen affedildiğini ve ticari faaliyetlerine devam etmek üzere burada kaldıklarını bildirir. Ayrıca Müslümanlara faydalı hizmetlerde bulunmalarından dolayı Hz. Peygamberin onları hediyelerle mükâfatlandırıldığından bahseder.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.5, s.3783.

⁴⁴⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4860.

⁴⁴⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4813–4818.

⁴⁴⁸Hamidullah, Muhammed, a.g.e., c.1, s.410–411

Baştaki âyetimizin devamında Müslümanların, Ehl-i Kitab mensuplarına, *“Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz O'na teslim olmuşuzdur”* demeleri istenmiştir. Bu ifade Müslümanların, onlarla iyi geçinmelerinin ilkesel gerekçesini ortaya koymaktadır. Zira -putperest Arapların aksine- müslümanlarla Ehl-i Kitab arasında bir inanç yakınlığı bulunmakta, yani Müslümanlar onların kitaplarının hak kitap olduğunu kabul ettikleri gibi temelde ulûhiyyet konusunda da onlarla aynı inancı paylaşmaktadırlar. Ehl-i Kitab'taki tevhid ilkesine aykırı inançlar, onların dinlerinin aslında bulunmayıp sonradan ortaya çıkmış bir sapmadır. Sonuç olarak Müslümanların temel inanç konularında kendileriyle aynı çizgide gördükleri Ehl-i Kitab'ı düşman bilmeleri anlamsızdır. Müslümanlarla Ehl-i Kitab arasında daha sonra baş gösteren çatışmalar, Müslümanlardan kaynaklanmış değildir; nitekim tarihî bilgiler de bunu doğrulamaktadır.⁴⁴⁹

Kur'ân, Ehl-i Kitab'a ise şu çağrıda bulunmaktadır: *“De ki Ey Ehl-i Kitab! Gelin sizinle bizim aramızda ortak bir sözde birleşelim: ‘Allah’tan başka mabut tanımayalım, ancak Allah’a tapalım, O’na hiçbirşeyi ortak koşmayalım, Allah’ı bırakıp da birbirimizi Rab edinmeyelim!’ Eğer yüz çevirirlerse: “Bizim Müslüman olduğumuza şahit olun’ deyin”* (Âl-i İmran, 3/64). Müfessirimiz, böylece farklı milletlerin, dinlerin ve kitapların bir vicdanda ve hak bir kelime üzerinde nasıl birleşebileceğinin ve İslam'ın, insanlık alemine ne kadar geniş, açık bir hidayet yolu ve hürriyet kanunu öğrettiğinin gösterildiğini ifade eder. O, dini yükselmenin, vicdanların ayrılığında değil, bütünleşme ve genişliğin sayesinde olacağını söyler.⁴⁵⁰

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki; Kur'ân, dinlerin arasını açmak, kitap ehliyle ayrılığa düşmek, insanları birbirine düşman etmek için değil, bütün dinleri Allah'ın Tevrat, İncil ve Kur'ân'da açıkladığı “tevhid” odağında birleştirmek için inmiştir.⁴⁵¹

D. EHL-İ KİTAB'LA GENEL DOSTLUK MÜNASEBETLERİ

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de müminlere, İslam'ın ve Müslümanların düşmanı olan Ehl-i Kitab'tan Yahudi ve Hıristiyanları veli edinmeyi yasaklamakta,

⁴⁴⁹Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.4, s.257-258.

⁴⁵⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1131-1132.

⁴⁵¹Yıldırım, Celal, a.g.e., c.2, s.938.

onlarla münasebetlerinde çok hassas davranmalarını, yani her türlü hak ve vecibelere riayet etmekle beraber hiçbir zaman onları hakikî dost kabul etmemelerini emir buyurmaktadır: “*Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz o onlardan olur*” (Maide, 5/51). Bu, gayri Müslimlerin, Müslümanlara ve İslam’a karşı olan hilelerini tanıma hususunda gayet açık bir bilgi içeren ve Müslümanların onları dost ve sırdaş edinmemeleri gerektiğini ortaya koyan bir çağrıdır.⁴⁵²

Yüce Allah'ın, “İçinizden kim onları veli edinirse” buyruğu, kim onlara Müslümanlar aleyhine destek verirse, “muhakkak o da onlardandır” demektir. Allah bu buyrukla, böylesinin hükmünün onların hükmü gibi olacağını beyan etmektedir. Vehbe Zuhaylî, âyetteki tehdidin sebebini açıklarken; dini hususlarda, dini ilgilendiren meselelerde İslâm davasının ve faaliyetinin gerekleri hususunda bu gibi kimseleri veli edinip onlara yardımcı olan yahut onlardan yardım alan kimsenin, olmaması gereken yerde olup veli edinmemesi gerekenleri veli edindiğinden dolayı, kendi kendisine zulmeden olduğunu, Yüce Allah'ın ise küfrü ve kâfirleri veli edinmekten dolayı böylelerini hayra veya hakka iletmediğini bildirmektedir.⁴⁵³ Taberî de “Müminlere karşı, Yahudiler Yahudilerin, Hıristiyanlar da Hıristiyanların dostlarıdır, bu nedenle müminlerden kim onları dost edinecek olursa o da onların dininden ve güruhundan olur. Zira, kişi dost edindiği kimsenin, bizzat kendisini, dinini ve hâlini beğendiği için dost edinir. Bu itibarla o da dost edindiği kimsenin hükmüne tabidir” şeklinde yorumlamaktadır.⁴⁵⁴

Âyetin ifadesine göre Yahudileri veya Hıristiyanları dost edinenler onlardan sayılır, yani onlara benzer, onların huyunu kapar, gerçeğe değil onlar gibi hevâ ve heveslerine uyarlar, böylece zalimlerden olurlar. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre gayri Müslimlerle samimi dostluk kuran kimse küfre rızâ göstermedikçe dinden çıkmış olmaz; ancak kimi dost edineceği konusunda hataya düşmüş olur. Kur'ân-ı Kerîm, burada olduğu gibi birçok âyette müminleri uyararak kendilerinin dışındakilerin ister dinsiz olsun, isterse Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi Ehl-i Kitab olsun, müslümanların hayatî önem taşıyan sınırlarını öğrenecek, muhtaç

⁴⁵²Aydüz, Davut, a.g.e., s.57.

⁴⁵³Ez-Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, a.g.e., c.3, s.492.

⁴⁵⁴Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c.3, s.321-324.

olduklarında kendilerini koruyacak derecede dostları olamayacağını ifade buyurmuştur.⁴⁵⁵

Elmalılı, burada “Yahudi ve Hıristiyanlara dostlar olmayınız” değil de onları “dost edinmeyiniz” şeklinde yer alan ifadeye dikkatleri çekmekte, müminlerin Yahudi ve Hıristiyanlara iyilik etmekten, dostluktan, onlara amir olmaktan yasaklanmış ve men edilmiş olmadıklarını, fakat onları veli edinmekten ve yardımlık etmekten yasaklandıklarını söylemektedir. Onların hükümlerine, yardımlarına müracaat etmenin veya onları mühim işlerin başına getirmenin ayrı bir şey olduğunu; ancak gerçek bir dost gibi tam bir samimiyetle itimat edilmemesi ve yakın dostluklardaki gibi sıkı fıkı bir beraberlikte bulunulmaması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁵⁶ Kur’ân’da bu yönde özellikle Yahudilerin hilelerine, aldatmalarına karşı uyanık olmaları konusunda Müslümanların uyarıldığını ve onlara karşı dikkatli olunması, güvenilmemesi gerektiğini bildiren haberlerin yer aldığını görüyoruz. İlgili Âl-i İmran Sûresi 28. âyeti şöyledir: “*İnananlar, inananları bırakıp inkarcıları dost edinmesinler! Kim böyle yaparsa, artık Allah’la bir ilişkisi kalmaz.*” Mehmed Vehbi, âyetin, Müslümanların kafirlerle birlikte bulunmalarının doğuracağı sakıncaları bertaraf etmek için bu ikazda bulunduğunu ifade etmektedir. Zira onlara, dostluk dolayısıyla küfür, nifak ve kötü ahlâkları sirayet edeceğinden dikkatli olmak gerekmektedir. O, insanların birbirlerine sirayetinin bazı hastalıkların sirayeti gibi olduğunu, dolayısıyla inkâr edenlerin nifak hastalıklarının da sirayet edebileceğini söylemektedir. Beşerin tabiatı gereği, isyana meylinin daha hızlı oluşundan dolayı onlara muhabbet ve dostlukta bulunan kimsenin Allah’ın muhabbetini kaybının söz konusu olacağını açıklamaktadır.⁴⁵⁷

Elmalılı, bu âyetin tefsirinde müminlere, iman hasletlerine küfür hasletini karıştıracak ve İslam’a zarar verecek, ters düşecek sûrette kâfirlerle dostluk ilişkilerine girmemelerinin emredildiğini söylemektedir. O, bu ayetin nüzûl sebebi için de Yahudilerin inananlardan bazısının dinlerini gizlice bozmak istemeleri veya münafıkların Yahudilerle dostluk ilişkisine girerek Müslüman taraftan bilgi aktarmalarını ve Yahudilerden dostları olan Müslümanların uyarılmaları şeklindeki

⁴⁵⁵Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.2, s.233-234.

⁴⁵⁶Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1711-1712.

⁴⁵⁷Vehbi, Konyalı Mehmed, a.g.e., c.1, s.574-576.

sebepleri sıralamaktadır. Ayetin devamında bu şekilde kâfirlerle dost olanların Allah'ın dostluğundan nasiplerinin olmayacağı ve ilahi nusretin üzerlerinden eksilmesine sebep olacağı bildirilmektedir. Müfessirimiz, müminlerin her şeyden önce din ve imanlarında samimi olmak zorunda olmaları, Allah'tan başkasına nefsinin teslim etmeyerek, kendisini herhangi bir sebepten dolayı kâfirlerin dostluğuna kaptırmaması gerektiğini, zira bunun imanına ve ciddiyetine aykırı olacağını ifade etmektedir.⁴⁵⁸

Elmalılı, Müslümanların, Müslüman olmayanlara karşı bakışlarının ve muamelelerinin mümine yakışır olduğu hâlde, Müslüman olmayanların Müslümanlara muamelelerinin -inançları gereğince- daima ve zorunlu olarak kâfirce olduğunu bildirir. Kur'ân, burada yine inananları uyarmaktadır: *“Ey inananlar! Sizden olmayanları sırdaş edinmeyin; çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, sıkıntıya uğramanızdan hoşlanırlar. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz ayetlerimizi size açıklamış oluyoruz”* (Âl-i İmran, 3/118). Müfessirimiz, âyeti açıklarken şunları söyler: *“Müslümanlar kendi kitaplarına olduğu gibi tüm kitaplara iman ederlerken herhangi bir kitaba mensupluk iddiasında bulunanlar, diğer kitaplara inanmadıkları gibi kendi kitaplarının da tamamına inanmış değildirler. Müslümanın şiarı herkese sevgi gözüyle bakmak, başkalarının iyiliğini istemek ve haklarını gözetmekten onlar böyle değildirler.”* Ayetin devamında inananların bu durumu şöyle yer almaktadır: *“İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında “İnandık” derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir. Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır”* (Âl-i İmran, 3/119-120). Bu yüzden müminler, kendileri dışındakileri, yani gerek kafirleri ve gerekse münafıkları, iç yüzlerine vakıf olacak özel işlerinde ve

⁴⁵⁸Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1072–1074.

muamelelerinde kullanmaktan yasaklanmışlardır.⁴⁵⁹ Elmalılı, bu yasağın, kitap ehlinin İslam dinini alaya alan ve küçük görenlerine şu ayetle tahsis olduğuna işaret etmektedir: “*Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah’tan korkun eğer müminler iseniz*” (Maide, 5/57). Ayetin sebebi nüzûlünde, Rifaa b. Zeyd ile Süveyd b. Haris’in zahiren Müslüman olmuş gibi göründükleri ve münafıklık yaptıkları, bazı Müslümanların da bunlara yakınlıklarından dolayı âyetle uyarıldıkları yer almaktadır. Müfessirimiz, sebebin hass olmasıyla birlikte hükmün âmm olduğunu bildirmektedir.⁴⁶⁰ Konuyla ilgili Nisa Suresi’ndeki âyetlerde de aynı bağlam söz konusudur. Allah, münafıkların durumunu haber verdikten sonra müminlere hitaben: “*Ey iman edenler! Müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyin*” buyurmaktadır. Her iki âyetin bağlamında münafıkların yer alması, kuvvetli ihtimalle bu tutumun esasen onlara ait bir vasıf olduğuna işaret etmektedir. Elbette ki bu durum aynı vasfın Müslümanlarda olmadığı anlamına gelmez. Böyle bir üslupla bu tarz davranışların ancak münafıklar tarafından işlenecek kadar kötü olduğu vurgulanmış olabilir. Bu işareti teyit eden başka bir husus da birkaç âyette Yahudiler’in kâfirleri dost edindiklerinin beyan edilmesidir (Maide, 5/80-81). Bilindiği gibi asr-ı saadette münafıkların az da olsa bir kısmı Yahudilerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla her iki grubun hem söylem, hem de eylemleri arasında çok sıkı bir irtibat ve benzerliğin bulunması pek tabiidir. Yahudilerin kâfirlerle dostluğu Müslümanlar aleyhine askerî ve siyasî işbirliğinden ibaret olduğuna göre yukarıda bahsi geçen âyetlerde yasaklanan dostluk özellikle bu kabilden olmalıdır.⁴⁶¹

İzzet Derveze, Yahudi ve Hıristiyanların her birinin bir taraf olarak Müslümanlara ve dinlerine karşı alaycı ve düşmanca bir tavır içinde bulduklarını ve bu tavrın gelişerek bir savaşa neden olmasının da işin doğasında mevcut bulunduğunu söyler. Nitekim fiilen bunun gerçekleştiğini hatırlatır. Dolayısıyla bir grup Müslümanın onlardan herhangi birisiyle ittifak yapmasının bir topluluk ve yapı olarak Müslümanların aleyhine ittifak yapması anlamına geldiğini bildirir. Gerçek bir müminin, böyle bir tutum içinde olması mümkün değildir. Şayet böyle yaparsa,

⁴⁵⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1162–1163.

⁴⁶⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1722.

⁴⁶¹Akdemir, Hikmet, “*Yahudi ve Hristiyanları Dost Edinmeyi Yasaklayan Ayetler Hakkında Bir Değerlendirme*”, (Bildiri), II. Kutlu Doğum Sempozyumu, 2008. s.3-4.

doğal olarak bu, onu müminlerin safından çıkarır ve müminlerin aleyhine ittifak yaptığı topluluğun safına dâhil eder. Şu cümlede vurgulanan gerçek de budur: *“Sizden onları kim dost edinirse, kuşkusuz onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna hidayet vermez”* (Maide, 5/51). Dolayısıyla o, bu âyette vurgulanan dostluk yasağı ile bir bütün ve taraf olarak ‘Müslüman toplumu ile Ehli Kitab’tan bir toplum arasında’ müşrik düşmanlara karşı yardımlaşma ve ittifak, yine bir bütün ve bir taraf olarak ‘Müslümanlarla Ehli Kitab’tan bir topluluk arasında’ savaşmadan onları ürkütmek amacıyla bir barış anlaşması ya da işbirliği, dayanışma anlaşmasının imzalanabileceğini belirtir.⁴⁶² Müslümanların menfaatine olduğu müddetçe onlarla uluslararası dostluk antlaşmaları imzalamakta da bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber, Medine'deki Yahudilerle vatandaşlık antlaşması yaptığı gibi müşrik kabilelerle de ittifak antlaşması yapmıştır.

Ne var ki mümin olmayanları dost edinme yasağı, onlarla iyi geçinmemek anlamına gelmez. Toplum ve devletin emniyet ve selâmeti bakımından devlet sırlarını onlara verecek derecede kendileriyle samimi olmak veya devletin sırlarını yahut menfaatlerini alâkadar eden önemli görevleri onlara teslim etmek yanlış olmakla birlikte onlarla beşerî münasebetlerin iyi yürütülmesinde bir sakınca yoktur. Kur’ân, Müslümanlara karşı düşmanca tavır almayan gayri Müslimlerle beşerî münasebetlerin iyi yürütülmesini, gerektiğinde onlara iyilik edilmesini, haklarında adaletli davranılmasını tavsiye etmekte, böyle yapanları yüce Allah'ın sevdiğini bildirmektedir:⁴⁶³ *“Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever”* (Mumtahine, 60/8). Müfessirimiz Elmalılı, âyette hangi din ve milletten olursa olsunlar Müslümanlara dinleri konusunda sataşmayan, dinin ahkâmı ve hukukuna dokunmak kastıyla harbetmeyen gerek kendi girişimiyle ve gerek başkalarına yardım etmek sûretiyle olsun bu iki sifattan hiçbirisi ile vasıflanmayanlara karşı barışın esas olduğunun yer aldığını ifade etmektedir. O, ayetin nüzûl sebebiyle ilgili olarak Hz. Esmâ'nın, müşrike annesiyle görüşüp görüşemeyeceğine dâir Hz. Peygambere sorduğu soru ve onun da buna izin verip annesine gereken ikram ve ihsanı göstermesi gerektiğini ifade eden rivâyeti nakleder.

⁴⁶²Derveze, İzzet, a.g.e., c.7, s.120-122.

⁴⁶³Karaman, Hayrettin, a.g.e., c.2, s.234-235.

İslam'ın galip gelmesiyle hayra engel olanlar aradan çıkartılıp, hak ve adaletle İslam'ın güzel ahlâkı tatbik edilmeye başlayınca, düşmanlıklar dostluğa dönüşmeye başlamıştır. Nitekim Mekke'nin fethi üzerine Hz. Peygamberin o yüce ahlâkı fiilen uygulanmaya başlayınca, yirmi senedir düşmanlığın her türlüsünü yapmaya çalışanlar bile hayretler içinde İslam'a girmek için yarış etmişler ve çok geçmeksizin bütün Arabistan İslam'a girmiştir.⁴⁶⁴ İslam'ın yayılmasıyla kitap ehlinin mümin ve doğru azınlığı İslam'a girmiş, diğer taraftan fasık çoğunluğu kalmıştır. Sonra bu fasık çoğunluğun bir çoğu da Müslüman olmakla beraber az çok bir düzelme uyanışı ile İslam tabiiyetine girmiş, İslam'ın zimmetini kabul etmiş ve bu şekilde eski günahlarının birçoğundan vazgeçmiştir. Böylece fasık çoğunluk azalmış, fakat buna karşılık birçoğu da taassupçuluğa sarılmış, küfür ve zulmünü artırdıkça artırmış, her kötülüğü desteklemiş ve İslam'a düşmanlıkta müşriklerle beraber olmuştur. Hamdi Yazır, bu açıdan Yahudi ve Hıristiyanları mukayese etmekte ve hakikatte bu ikisinin çoğunluğunun fâsık olup müminleri sevmeyişini ve düşmanlık ettiğini, bununla beraber hepsinin düşmanlık dereceleri ve sevme kabiliyetlerinin eşit olmadığını Kur'an ayetine dayanarak ifade etmektedir: *“İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da “biz Hıristiyanlarız” diyenleri bulacaksınız. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar”* (Maide, 5/82). Buna göre iman kabiliyetleri açısından ve alçak gönüllülükleri, kibirli olmayışları gibi ahlâkî durumlar açısından Hıristiyanların konumu Müslümanlara sevgi açısından Yahudi ve müşriklerden daha yakın bir vaziyettedir.”⁴⁶⁵ Nitekim daha Mekke devrinde başlayan Habeşistan Hıristiyanları ile iyi münasebetler; Kur'an-ı Kerim'de bu tip sempatik ifadelerle yankı uyandırmıştır. Yine İran Mecusilerine, Bizans'ın mağlup olması karşısında, Kur'an, Hıristiyanlar lehine ümit ışıkları uyandırmıştır.⁴⁶⁶ Elmalılı, başlangıçta İranlıların Doğu Roma'yı mağlup edişlerine Mekkeli müşriklerin sevdiğini ve Müslümanlara karşı “Siz ve Nasara Ehl-i Kitab'sınız, biz ve İranlılar ümmiyiz ve bizim kardeşlerimiz sizinkileri mağlup etti” dediklerini bildirmektedir. Ancak görüyoruz ki, daha sonra Hz. Peygamber'in mucizevî beyanı üzere Romalılar üstün

⁴⁶⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.7, s.4902-4905.

⁴⁶⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1788-1794

⁴⁶⁶Aydın, Mehmet, a.g.e., s.12.

gelmiştir.⁴⁶⁷ Ayetlerde bu durum şöyle ifade edilmektedir: “*Elif, Lâm, Mîm. Rumlar (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah’ındır. O gün müminler de Allah’ın yardımıyla sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok esirgeyicidir*” (Rûm, 30/1–4).

Hiz. Peygamberin hayatında Müslüman-Ehl-i Kitab münasebetleri açısından dikkat çeken pek çok olay yaşanmıştır. O, Ehl-i Kitab’la aynı esasta birleşme gerçeğinden hareketle onlara davette bulunmuştur. İlahi emre tabi olarak, başta Allah Resulü olmak üzere tüm Müslümanlar, inanç farkı gözetmeksizin, her kesime saygılı davranmış; hak ve hukuktan ayrılmamıştır.⁴⁶⁸ Ehl-i Kitab’la münasebete dâir Hiz. Peygamber ve ashabının uygulamaları, günlük hayattaki muameleleri bize en güzel örnekleri sunmaktadır. Bu çerçevede onlar için de bir komşuluk hakkının gözetilmesi,⁴⁶⁹ hastalarının ziyaret edilmesi, cenazelerine katılma, evlenme, düğünlerine, taziyelerine icabet etme vb. ilişkilerin, Müslümanlarca -inançlarının olumsuz şekilde etkilenmesine müsaade etmeden- gözetildiğini söyleyebiliriz.

E. EHL-İ KİTAB’LA EVLENME

İslâm bütün milletlere gönderilen son din olma özelliği ve her ırkla ilgi kurma metodu içinde varlığını sürdürür. Bilhassa kitap ehli (Hıristiyan ve Yahudi) olan milletlerle daha çok ilgi kurmayı öngörür; barış atmosferi içinde siyasal çarkını bu ölçüye göre çevirir. Kendine has kültürünü rahmet havası içinde yayarken başka milletlerin kültürüne kapı açmaz.⁴⁷⁰ Nikah denen olguyla, aile hayatının temelleri atılmakta ve bu ailede sosyal kültürün tohumları yeşermektedir. Kültürlerin farklılığını belirleyen değerlerin en önemlisi imandır. Tevhid inancı ile şirk inancının doğurduğu veya mayaladığı kültürlerin farklılığına dikkat çekmek istediği için Yüce Allah, bu konuda şu yasağı koymaktadır:⁴⁷¹ “*İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin.*

⁴⁶⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.6, s. 3800–3801.

⁴⁶⁸ Aydın, Davut, a.g.e., s.95-96.

⁴⁶⁹ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.1355.

⁴⁷⁰ Yıldırım, Celal, a.g.e., c.2, s.609-610.

⁴⁷¹ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, c.3, s.106.

Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır...” (Bakara, 2/221). Böylece Müslümanların müşrik kadın ve erkeklerle evliliği kesin olarak yasaklanmaktadır. Ancak Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitab kadınlarıyla evlenmelerine izin verilmiştir: “...ve müminlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz takdirde, size helaldir” (Maide, 5/5). Bu âyet, İslam’ın Ehl-i Kitab’a karşı olan müsamahasını ve ayrıcalığını göstermekte, sosyal münasebetler açısından önemli bir bağ oluşturmaktadır.

Hak Dini Kur’ân Dili tefsirinde, Ehl-i Kitab’la nikâh hususunda âyette bildirilen helal olma durumunun bir yöne tahsis edilmiş olduğu ve yalnız Müslümanların kitap ehlinden iffet dâiresinde nikâh ile kadın almalarının helal kılındığı ifade edilmiştir. Bununla daha önce Bakara Sûresi’nde geçen “*iman etmedikçe müşrik kadınları nikâhlamayın*” (Bakara, 2/221) yasaklanması, Ehl-i Kitab’ın kadınları hakkında nesh olunmuş ve buna karşılık Müslüman kadınların kitap ehliyle evlenmelerine asla izin verilmemiş, bu cihet aslı ve geçmişteki haramlığı üzerine baki kılınmıştır. Nitekim Elmalılı bu haramlığın “*Allah’a ortak koşan erkekler de inanıncaya kadar, onlarla kadınlarınızı evlendirmeyin*” (Bakara, 2/221) yasaklaması ile tekid edilmiş ve açıklanmış olduğunu bildirir. Müfessirimiz, İslami delilleri bilmeyen bazı cahil insanların bu konuda Kur’ân’dan bir nas aradıklarını, ancak haramlığın asıl olduğu bu gibi meselelerde delil olarak “müsaade edilmemiş” olmasının yeterli olduğunu beyan eder ve bu konuda zaruret beyanı denilen bir kasr olduğunu ki bu şekilde Müslüman kadınların kitap ehliyle evlendirilmesinin asla bahis konusu olamayacağını ifade eder.

Elmalılı’nın açıklamasına göre İbn Abbas, kitap ehlinden maksadın harbî olmayanlar olduğunu ve dolayısıyla harbî olan Yahudi ve Hıristiyan kadınlarını nikah etmenin caiz olmadığını söylemiştir. Âlimlerin çoğunluğunun ise ayetin mutlak olmak üzere harbî durumda olan ve zimmî olanları da yani İslam devleti tebasındaki Yahudi ve Hıristiyanları da içine aldığı ve bu bakımdan harbî olan kitap ehlinden kadın almanın haram değil, bir zaruret bulunmadıkça nihayet mekruh

olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷² Ashab ve Tabiînin çoğu kitap ehli kadınlarla evlenmeyi câiz görmüşlerdir. Kaynaklarda kitap ehlinden birer kadınla evlenen Talha b. Abdullah ile Hüzeyfe b. Yeman'ı ikinci halîfe Hz. Ömer (r.a.)'in çağırarak, evlendikleri o kadınlardan ayrılmalarını emrettiği rivâyeti yer almaktadır. Hz. Ömer, bu hareketinde, Ehl-i Kitab'ın kadınlarıyla evlenilmesinin haramlığından değil, bunu âdet hâline getirerek Müslüman kadınlarla evlenmeyip kitap ehliyle evlenmeye rağbet edilmesinden duyduğu endişenin etkili olduğunu söylemiştir.⁴⁷³

Elmalılı, yukarıda verdiğimiz Bakara Sûresi 221. ayette geçen müşrik kelimesinin, hem zahiri hem hakiki manalarının bulunduğunu bildirir. Ve zahiri manaya göre Ehl-i Kitab'a, müşrik denmeyeceğini, ancak hakiki manasına göre onların da müşrik kabul edileceğini ifade eder. Zira hakiki "müşrik" in, gerçekten tevhidi ve İslam dinini inkâr edenler, yani mümin olmayan gayri Müslimler olduğunu bildirir. Kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanların da dıştan tevhide inandıklarını ileri sürmelerine rağmen gerçekte (Mesih ve Üzeyir'in) Allah'ın çocuğu olduğu kanaatini taşıdıklarını söyler. Müfessirimiz, Ehl-i Kitab'la Müslümanların evlenmeleri konusunda İslam'ın geldiği ilk zamanlarda, Müslümanların, gerek kitap ehli ve gerekse kitapsız genel olarak Müslüman olmayanlarla kız alıp verdiğinden bahseder. O, Abdullah b. Revaha'ya Müslüman bir cariyesini azat edip onunla evlendiği için kâfir kadınlarla evlenmeyi tercih eden bir takım insanların ta'n ettikleri hadisesini, Mersed b. Ebi Mersed'in, Kureyş'ten güzelliğe sahip müşrik bir kadınla evlilik için Hz. Peygamber'e müracaat ettiğini ve Hüzeyfe b. Yeman'ın cariyesiyle evlenmesi olaylarını nakleder. Bu âyetin de bu hadiselerden birisi veya tümü sebebiyle indirildiğini ifade eder. Müfessirimiz, âyette, kafirlerle evliliğin haramlığının şiddetine dikkat çekmek için, genel olarak inanmayanlara "müşrik" dendiğini ve "*Onlar gerek sana ve gerekse senden önce indirilen kitaplara inanırlar ve ahirete de kesin olarak iman ederler.*" (Bakara, 2/4) ayetinin anlamı gereğince tevhid ve Hz. Muhammed esasları üzerine mümin olmayanlarda zahiri olmasa da hakiki bir müşriklik bulunduğu, dolayısıyla bunlarla nikâhın ateşe atılmak demek olduğunun ihtar edildiğini açıklar. Ancak Mâide Sûresi'ndeki âyetin "... ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost

⁴⁷²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1579-1581.

⁴⁷³Yıldırım, Celal, a.g.e., c.2, s.609-610.

tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz takdirde, size helaldir.” (Maide, 5/5) şeklindeki beyanıyla, Bakara Sûresi’ndeki ayetin birinci fıkrasından (“*İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir cariye kesinlikle daha iyidir*”), Ehl-i Kitab’ın kadınları istisna edilerek onlardan kız almaya -kerih bulunmakla beraber- ruhsat verildiğini ifade eder.⁴⁷⁴ Elmalılı, Ehl-i Kitab’a evlilik konusunda tanınan bu hususiyetin ayrı tutularak, inananların, imanlarına zarar gelmesi veya ahiretlerinin tehlikeye girmesi konusunda son derece dikkatli olmaları gerektiğini ifade eder.⁴⁷⁵ Buhari’de geçen bir rivâyette, Abdullah b. Ömer’e Hıristiyan ve Yahudi kadınlarının nikâh edilmesinin hükmünden sorulduğunda o buna, “müşrik kadınların mümin erkeklere haram kılındığı ve İsa’nın ilahlığını kabul eden bir kadının hâlinden de daha büyük bir şirk kabul edilemeyeceği” şeklinde cevap vermektedir.⁴⁷⁶ Böylece o, bu itikat üzere olan Ehl-i Kitab’la evlenilemeyeceğini savunmaktadır.

Hamdi Yazır, Bakara Sûresi’ndeki ayetin ikinci fıkrasında yer alan Ehl-i Kitab’a kız vermeye izin verilmemesine dâir beyanın ise (*İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir*) muhkem olarak kaldığını ve Ehl-i Kitab’a kız vermeye hiçbir sûretle cevaz verilmediğini ifade etmektedir. O, bunu Nisa Sûresi 34. ayetine dayandırarak şöyle açıklamaktadır: “Erkekler, kadınları yönetmeye yetkilidirler” ilahi kanunu gereğince kadınlar kocalarının yönetimi altında bulunurlar. Dolayısıyla bir mümin kadını, bir kâfir ile evlendirmek onu, onun tabiyetine bırakmak ve davetine mahkûm kılmak olacağından o mümin kadını ateşe atmak demektir.⁴⁷⁷

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, ashaptan bazıları Ehl-i Kitab’la bizzat evlilik yapmışlar ve ümmete bunun bir ruhsat olduğunu göstermişlerdir. Ancak böyle bir evlilik sonucunda insiyatifin tamamen gayr-i Müslim anneye geçmesiyle birlikte,

⁴⁷⁴Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.770–773.

⁴⁷⁵Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1581.

⁴⁷⁶Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, (çev.: Mehmet Sofuoğlu), Ötüken Yay., İstanbul, 1988, c.11, s.5364.

⁴⁷⁷Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.2, s.770–773.

bu durumun, Müslüman nesillerin yetiştirilmesinde büyük bir tehlike arzedeceği de gözden uzak tutulmamalıdır.⁴⁷⁸

F. EHL-İ KİTAB'IN YEMEKLERİNİN YENMESİ

Müslümanların birlikte aynı ortamda yaşamını sürdürdükleri diğer gruplarla birtakım beşerî ilişkilere girmeleri sosyal hayatın kaçınılmaz gereklerindendi. Bu ilişkilerden birisi olarak, onların yiyeceklerinin, Müslümanlara helal olup olmadığı konusu ortaya çıkmaktadır. İslam, bu konuda Arap müşrikleriyle münasebette onlara karşı şiddet gösterirken, Ehl-i Kitab'a da kolaylık göstermiştir. Çünkü vahye, peygamberliğe ve genel olarak dinin aslına inandıkları için Ehl-i Kitab, müminlere daha yakındır. Bu bakımdan onların yemeklerini yeme, sıhriyetle arada akrabalık kurma vb. muameleler, onlarla iyi geçinme vesileleridir. Ehl-i Kitab'ın yiyeceğinden yemek-içmek hususunda Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesi açıktır: *“Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri (taam) size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir”* (Maide, 5/5).

Elmalılı, ayette bildirilen *“kendilerine kitap verilenlerin yemeği”* ifadesindeki *“taam”*la ilgili olarak üç görüş bulunduğunu ifade eder. Bunlardan birincisinin kesilen kurbanlık, ikincisinin ekmek ve meyve gibi yiyecekler ve üçüncüsünün de kurbanlıkla beraber her çeşit yemek olduğunu beyan eder. Çoğunluğun, birinci görüşü tercih ettiğini çünkü kurbanlık dışındaki yiyeceklerde sahibine bir tahsisin bulunmadığını bildirir. Ancak kurbanlık olarak kesilen şeyde, kesen kişinin fiiliyle oluşan bir yiyeceğin söz konusu olduğunu söyleyerek bunun Ehl-i Kitab'a izafetinde bir mananın yer aldığına dikkat çeker. Müfessirimiz, Ebu Bekir er-Râzî'nin, İbn Abbas ve diğerlerinin âyetteki *“taam”*dan maksadın kurbanlıklar olduğuna dâir rivâyetlerine yer vererek açıkça görünenin de bunu gerektirdiği kanaatine varır. O, yiyecek lafzının genel manada kullanıldığında diğer yiyecekleri de kapsayacağını, ancak burada açıkça ve özellikle kurbanlıkların kastedildiğini şöyle beyan etmektedir: *“Zira diğer yiyeceklerin hükmü, bunları imal edenlerin hususiyetleriyle ayrılık arz etmez, bunlarda Mecusi olsun veya kitabî olsun fark yoktur. Kurbanlık hayvanda ise gerek Müslim olsun gerek kitabî veya her kim tarafından öldürülmüş*

⁴⁷⁸Yaran, Cafer Sadık, a.g.e., s.263.

olursa olsun Allah'ın ismi zikredilmeden kesilenlerin haramlığı konusunda Müslümanların ihtilafı yoktur. Şu hâlde ayette “*Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri (taam) size helal olduğu gibi*” şeklindeki tahsisle kitap ehlinin yiyeceğinin mübah sayılmasındaki maksadı, dinlerin ihtilafı ile hükmü değişen kurbanlıklarda aramak gerekir.” Elmalılı, “burada hedef; Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin, avladıklarının helal olduğunu göstermek ve bunları kesmek için de diyanetin, yani Müslim veya kitap ehlinden olmanın şart olduğunu anlatmaktır” der. Bununla beraber “kendilerine kitap verilenlerin kurbanlığı” denilmiş olsaydı, o zaman diğer yiyeceklerin haramlığı şüphesinin ortaya çıkacağını ve karşılıklı yiyecek yedirmenin caiz olacağını anlaşılmayacağını belirtir. Buna göre kurbanlıkların helal olmasını, ibarenin delaletiyle, diğerlerinin helal oluşunu da işaretin delaletiyle almak gerektiğini bildirir.⁴⁷⁹

Elmalılı, “Allah'tan başkası için kesilenin mutlak şekilde haramlığı”ndan hareketle, zahirde tevhit iddiasında olan kitap ehlinin, -görünüştteki bu hâlleri üzere- kurbanlıklarında, Allah'tan başkasının adını ilan etmeyeceklerinin kabul gördüğünü bildirir. Bu nedenle bir Yahudi veya Hıristiyan'ın, ne ad üzere kesti diye araştırmaya kalkışmayarak dış görünüşleriyle, kestiklerini yemenin caiz olduğunu ifade eder. Fakat Mesih'in adını veren bir Hıristiyanı bizzat duyan bir müslümanın, o kurbandan veya avdan yemesinin caiz olmayacağını da ekler. Zira bunun “Allah'tan başkası için kesilen” olduğuna kati bir sûrette vakıf olmuştur.

Müfessirimiz, tefsirde Hz. Ali'nin dini yaşantılarına bakarak bazı Hıristiyanları, Ehl-i Kitab'tan saymadığına yer vermekte ve İmam Şafi'nin de bu görüşü tercih ettiğini ancak çoğunluğun ve Hanefi imamlarının, kitabın zahirine göre bütün Arap Hıristiyanlarının kestiklerinde bir mahzurun bulunmadığını kabul ettiklerini bildirmektedir.⁴⁸⁰ Taberî, Hz. Ali'nin bu görüşünün; gerçek Hıristiyanların helal kabul ettikleri şeyleri helal saymayarak ve haram kabul ettikleri şeyleri de haram kabul etmeyerek hakikî Hıristiyanlığı bırakmış Arap Tağliboğulları için geçerli olduğunu beyan etmektedir. Çünkü İsrailoğullarından olmayan bu kavim

⁴⁷⁹Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1577-1578.

⁴⁸⁰Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1578,1580.

Hıristiyanlığın sadece içki içme âdetini devam ettirmişlerdi.⁴⁸¹

Netice itibariyle yiyecek hususunda iki taraf için de izin verilmiş, Müslümanlara hem kitap ehlinin yiyeceklerini yemek, hem de kitap ehline Müslüman yemeğini yedirmek sûretiyle karşılıklı alışveriş helal kılınmıştır.⁴⁸²

⁴⁸¹Et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, a.g.e., c. 3, s.211.

⁴⁸²Yazır, Elmalılı M. Hamdi, a.g.e., c.3, s.1579.

SONUÇ

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878–1942), “Hak Dini Kur’ân Dili” adlı tefsiri ile tanınan son devir âlimlerindendir. Müfessir Elmalılı, tefsir, fıkıh, felsefe ve daha pek çok ilim dalında söz sahibi birisidir. O, hemen her ilimle alâkalı olarak, felsefeden pozitif ve sosyal bilimlerin hemen bütün dallarına kadar, her alanda yorumlarda bulunduğu gibi, dini ilimlerin hemen hepsiyle ve dil bilimin bütün yönleriyle alâkalı açıklamalarda da bulunmuştur. Bu cephesiyle çağının allâmesi Fahrüddin er-Râzî’ye benzemektedir. Ancak özellikle felsefede pozitif ve sosyal bilimlerdeki ilerleme göz önüne alınırsa Elmalılı’nın Kur’ân’ı yorumlamada daha büyük bir avantaja sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hak Dini Kur’ân Dili adlı eseri de Türkçe dilinde yazılmış onun 48 yaşında iken başlayıp 60 yaşında tamamladığı tefsiri olup en meşhur eseridir.

Elmalılı, tefsirinin baş tarafına, gerçekten çok değerli bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddime, tefsirini yazış tarzını ortaya koyarak, Kur’ân tefsirinde başvurulacak kaynakları belirlerken birinci esası yine Kur’ân’ın kendisinin teşkil ettiğini ifade etmektedir. İkinci esası Resulullah (s.a.v.) efendimizin hadislerinde varid olan tefsirler oluşturmaktadır. Üçüncü esas da sahabe ve tabiinden tefsir olarak naklolunan açıklamalardır ki, bunlarda bir taraftan hadis olma şüphesi, bir taraftan da tevil şüphesi olduğunu bildirir. Müfessirimizin dördüncü olarak yer verdiği esas ise bu üç esas araştırıldıktan sonra Arapça ve şer’î ilimler ile aklın uygun bulduğu ilmî görüşler içinden mana çıkarmak sûretiyle yapılan tevil kısmıdır. O, tefsirinin; Arapça muayyen bir tefsir kitabının tercemesi olmadığını ifade etmektedir. Müfessirimiz ihtiyaca göre birçok tefsirlere müracaat ettiğini belirterek başvurduğu kaynakları şöyle sıralamaktadır: Ebussuûd, Kadı Beydavî, Keşşâf, Râzî’nin Tefsir-i Kebir’i, Cessâs’ın Ahkâm-ı Kur’ân’ı, Ebû Hayyân’ın Bahr-ı Muhît adındaki büyük tefsiri ile Nehr-i Marid namındaki Telhis’i, Taberî Tefsiri, Neysâbûrî Tefsiri, Âlûsî Tefsiri; hadisten Kütüb-i Sitte ve en-Nihâye. Bunlardan başka İstanbul kütüphanelerinde mevcut, çeşitli ilim ve fenlere ait pek çok eserlere başvurduğunu bildirmektedir.

Elmalılı “Yahudi” kelimesini açıklarken onun, ya buzağıya tapmaktan vazgeçip tevbe etmeleri (A’raf,7/156) dolayısıyla yahut da “Yahûza” isminin (Hz. Yakub’un en büyük evladı) Arapça söylenişi sebebi ile verilmiş olduğu nakillerinde bulunur. “Hıristiyan” kelimesine gelince, Yunancada Hz. İsa’nın adının “Khristos” olarak geçtiğini bu isimden iştikak eden “khristianos” ve “khristiyan” kelimelerinin Khristos’a (Hz. İsa) bağlanan, onun yolundan giden anlamına geldiğini bildirmektedir. Kur’ân, “Hıristiyan” terimi yerine onları ifade etmek için “Nasrânî/nasârâ” kelimelerini kullanmaktadır. Bu isimle anılmalarının, ya Hz. İsa’nın indiği “Nasra” köyüne nisbet ya aralarında tenâsur (yardımlaşma) bulunması dolayısıyla ya da havarîlerin “Allah’ın yardımcıları (ensarullah) biziz” (Âl-i İmran, 3/52) demeleri sebebiyle olduğu ifade edilmektedir.

Eski Ahit yazarları Yahudi tarihini, İbrahim (a.s) ile başlatırlar. Zaten Kur’ân da bu durumu desteklemektedir (Âl-i İmran 3/33). Ancak Hz. İbrahim tevhidin temsilcisi olarak Yahudi zihniyetiyle uzlaşacak bir yol takip etmemiştir. Elmalılı İsrailoğulları’nın milli varlıklarının ilk teşekkülünün Hz. Musa devrinde olduğunu bildirmektedir. Bu dönemde Hz. Musa ve İsrailoğulları Yüce Allah’ın izniyle Firavun’un zulmünden kurtulmuşlardır. Elmalılı, İsrailoğullarının, Allah’ın, kendilerini âlemlere üstün, dini ve dünyevi nimetlere mazhar kılmış olmasına rağmen taşkınlıkta bulduklarını beyan etmektedir. Hz. Musa’ya türlü eziyetlerde bulunan bu kavim onun Tur’a çıkmasından sonra altın buzağıya tapmışlardır. İsrailoğullarının bundan sonra büsbütün aşırılık ve isyana girdiklerini öğreniyoruz. Onların en parlak dönemleri olarak ise Davut ve Süleyman (a.s)’ın peygamberlik dönemleri gösterilmektedir. Müfessirimiz, İsrailoğullarının, bu dönemde çeşitli milletlerin saldırılarına maruz kaldıklarını ve Beytü’l Makdis’in yıkılışını haber vermektedir. Ardından İsrailoğulları içinde Tevrat’ı miras alan bozuk bir neslin geldiğini ifade etmektedir. Bu nesil Hz. İsa’nın gelişinden memnun kalmamış; ona inanmamıştır. Yahudiler Hz. Meryem’e iftirada bulunmuş Hz. İsa’yı öldürmek istemişlerdir. Ancak Kur’ân, onların İsa peygamberi öldürmediklerini fakat şüpheye düşürdüklerini açıkça beyan etmektedir. Elmalılı, sonraki Hıristiyanların inkârda ifrata girdiklerini bildirerek Hz. İsa’yı ilahlık mertebesine çıkardıklarını haber vermektedir.

Elmalılı, diğer pek çok müfessir gibi, Kur'an'da ifade edilen Hz. Musa'ya verilen "Kitab"ın, "Tevrat" olduğunu bildirmektedir. Bugün elde bulunan Tevrat'ın, Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat olmadığını, Yahudilerin, onu tahrif ettiklerini belirtmektedir. Zebur, Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarına gönderilmiş bir başka kitaptı. Onlara gönderilen en son kitap ise İncil'dir. Hak Dini Kur'an Dili müfessiri, bugün Hıristiyanların elinde resmi olarak Matta, Markos, Luka ve Yuhanna adıyla dört İncil'in bulunduğunu bunların hepsinin isimlerinden ve içindikilerden de anlaşılacağı üzere sonradan yazılmış ve Hz. İsa'nın biyografisini anlatan kitaplar olduğunu açıklamaktadır.

Elmalılı, tefsirinde hem Yahudi hem de Hıristiyanların inanç ve pratik noktasında eleştiri konusu olmuş yönlerini ortaya koymaktadır. Buna göre onların, Allah inancı konusunda düştükleri sapkınlıktan bahsetmekte ve Yahudilerin Üzeyr (a.s)'ı, Hıristiyanların da İsa (a.s)'ı ilahlaştırdıklarını (Tevbe,9/30) bildirmektedir. Elmalılı, onların bu inançlarıyla gerçek müşriklerden daha ileri gittiklerini söylemekte, Râzî'nin açıklamaları da onun bu görüşünü destekler mahiyette yer almaktadır. Elmalılı, Ehl-i Kitab'ın, kendilerini Allah'ın oğulları, sevgilileri olduklarını ve cennete sadece kendilerinin gireceklerini iddia ettiklerini Kur'an'a dayanarak (Maide, 5/18) beyan etmektedir. Yine Kur'an'da, Ehli Kitab'ın iman edip Tevrat ve İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirilen diğer kitapları gerçek anlamda ikame etmemekte olduklarının bildirildiğini haber vermektedir (Maide,5/66). Onların başta kendilerine apaçık belgelerle gelmiş, en büyük nimet olan peygamberlerini inkar ettiklerini hatta bazısının daha da ileri giderek Allah tarafından hiçbir vahyin indirilmediğini iddia ettiklerini bildirmektedir. Elmalılı aslında Ehl-i Kitab'ın âlimlerinin Hz. Peygamberi çok iyi tanıdıklarını ancak kıskançlıklarından dolayı bile bile gerçeği gizleyerek onu inkar ettiklerini beyan etmektedir. Yahudi ve Hıristiyanlar, din adamları zümresine ölçsüz ve sınırsız bir şekilde tabi olarak onları ilahlaştırmışlardır (Tevbe, 9/31). Bu din adamlarının, helal haram, haramı da helal kabul edip halkı yanlış yola sürükledikleri Elmalılı tarafından ifade edilmektedir.

Her iki din mensubunu ahlâkî açıdan bir kritiğe tabi tutan müfessirimiz, bize düşünüş ve davranış yönünden düştükleri yanlışlık adına karakterleri konusunda fikir vermektedir. Elmalılı, İsrailoğullarından kesin söz alınmasına rağmen (Bakara, 2/40)

onların sözlerinde durmadığını ve ahdi bozduklarını bildirmektedir. Onların bu ahitleri, on emre veya gelecek peygambere uyma olarak ifade edilmektedir. Hıristiyanların, İncil gereğince Allah'a ve peygamberlerine iman etmeleri, dolayısıyla Tevrat ve Allah'tan inen diğer kitaplarla amel etmeleri ve özellikle son peygambere inanmaları gerekmektedir. Fakat onlar da çok geçmeden Yahudiler gibi sözlerinden dönerek, kendilerine hatırlatılan şeyleri terk edip unuttular (Maide,5/14). Ehl-i Kitab'ın, hakikat kendilerine apaçık bildirildiği hâlde hakkı batıla karıştırıp gizlemeye çalıştıkları (Âl-i İmran, 3/71) özellikle bunu Hz. Peygambere ait bilgilerde yaptıkları haber verilmektedir. Onların hem Hz. Peygambere karşı hem de Müslümanlara karşı şiddetli bir düşmanlık örneği göstererek saygısız tutumlarda bulduklarını öğreniyoruz.

Yahudiler, Tevratın aslını korumadıkları gibi kendi yazdıkları fikirleri, tevil ve tercemeleri, Tevrat'ın aslı ile karıştırarak, seçilmez bir hâle getirmişlerdir. Elmalılı, Yahudilerin tahrif şekillerini vererek onların Tevrat hükümlerini değiştirdiklerini ifade etmektedir. Vehbe Zuhaylî, Allah'ın kelâmını tahrif etmek ve değiştirmenin, haramın en ağır türü olduğunu belirtmektedir. Bu tahrif ve değiştirme ister yanlış te'vil ile olsun, ister değişiklik yapmak sûretiyle olsun, farketmez. Yahudi hahamlarının her iki türünü de yapmış olduklarını ifade etmektedir.

Elmalılı, tefsirinde, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vasıflarının yer aldığı, onun peygamberliğini açıkça veya dolaylı olarak müjdeleyen ve onun bazı özelliklerini ifade eden Tevrat ayetlerini Arapça ve Yunanca vermek sûretiyle konuya açıklık getirmektedir. O, Hıristiyanların da çoğunun bunu gizlemek, tevil ya da tahrif etmek sûretiyle inkâr etmiş olduklarını ifade etmektedir. Tefsirinde; Alusi'nin, İncillerde Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdelemesinin ihmal edilmesinin Kur'ân'ın beyanına karşı hiçbir zarar vermeyeceğini, bununla beraber insaf ile hareket edecek kimseler için bu İncillerde de o müjdeye dâir sözlerin bulunduğu dâir açıklamasına yer verir. Elmalılı, İncillerde yer alan ayetlerin değişime uğradığı konusunda en anlaşılır olanın, tevhid ruhunun değiştirilmesi ve bunun teslise çevrilmiş şekli olduğunu beyan eder. Müfessirimiz onların bir beşere tanrılık izafe etmelerinin yanlışlığını göstererek delil olarak getirdikleri şeyleri çürütmektedir. Hıristiyanlar, Allah'ı, Adem'in işlediği ilk günahı arındırmaya çare bulamamış, İsa'nın bedenine girerek kendisini feda

etmek sûretiyle göklere çıkmış olarak kabul ederler. Elmalılı, teslis ve İsa'nın kurtarıcılığı (fida) inancının, Hıristiyanlığın kaynağından gelen bir öz inanç ilkesi olmayıp tahriften kaynaklanan batıl bir inanç olduğunu ve bu fikrin tohumunu ilk atan kişinin Pavlus olduğunu bildirmektedir.

İsrailoğulları bir zamanlar Allah'ın kendilerine büyük lütuflarda bulunduğu (Bakara,2/47-Maide,5/20) bir millet iken onlar bunun kıymetini bilememişler gazap ve lanete uğramışlardır (Bakara, 2/8-Maide, 5/13). Elmalılı, Kur'ân'da Yahudiler için "lanetlenmiş ve gazaba uğramış", Hıristiyanlar için ise "sapmışlar" ifadesinin kullanıldığını haber vermektedir (Fatiha, 1/6-7). Buna çoğunun günah işlemede, düşmanlıkta ve haram yemede yarışmalarının fesatçılığa ve bozgunculuğa koşmalarının sebep olduğunu öğreniyoruz. Böylece Yahudilerin ahlâkî açıdan şiddetle tenkide uğradıklarını görüyoruz. Elmalılı, onların hayata olan düşkünlükleri ve dünya hırslarından yola çıkarak ahiret inançlarının olmadığı sonucuna varmaktadır. Onlar fesatlık üzere olan, nankörce tavırlar sergileyen, kibirli, inatçı ve yalancı kimseler olarak bildirilmektedir. Müfessirimiz, iman ehline düşmanlık nazarından Yahudilerin, müşriklerin de önüne geçtiğini ifade etmektedir. O, Yahudilerin, hevalarına uyma, isyanda bulunma, fesada yönelme, Hakk'a karşı kibir ve inat ve peygamberleri yalanlamak gibi konularda inananlardan ayrıldıklarından bahsetmektedir. Kur'ân'da, Hıristiyanların dindeki aşırılıklarının bir sonucu olarak, tevhidten ayrılarak şirke düştükleri haber verilerek sapmışlardan oldukları bildirilmektedir (Maide 5/77).

Müfessirimiz Kur'ân'da, kitap ehlinin çoğunun bu şekilde tenkit edilirken hepsinin bir olmadığını ve içlerinden iyilerinin de olduğunu bildirildiği ayetlere yer vermektedir. Özellikle Hıristiyanların inananlara sevgi bakımından yakın olduklarını ifade etmektedir. Böylece Hıristiyanların, kibirlenmeyerek mütevazi bir tavırlarının bulunduğunu ve iman kabiliyetlerinin daha fazla olduğunu anlıyoruz. Gerçekten Hz. Peygamber devrinde İslam-Hıristiyan münasebetlerinde hakim olan ruhta bu görülmektedir. Aslında Müslümanlar kendileriyle beraber yaşayan 'ötekilere' dini müsamaha göstermiş, İslam'ın güzel ahlâkını tatbik ederek dostane ilişkilerde bulunmuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber Medine'de Yahudilere yakınlık gösterip onlarla vatandaşlık anlaşması imzalamıştır. Hıristiyanlardan Necranlılar ile barış

sözleşmesi yapmıştır.

Ehl-i Kitab'ın, Müslümanlarla “Allah’a iman ve güzel işler yapmak” gibi ortak bir ilkede birleşebildiklerini görmekteyiz (Bakara,2/62-Maide, 5/69). Elmalılı, müminlerle birlikte Ehl-i Kitab'ın da zikredildiği ve kurtuluşun vaadedildiği ayetlerde, gerçek iman ve salih amelin kastedildiğini bildirmektedir. O, İslam'ın öngördüğü koşullara dikkat çekmektedir. Ehl-i Kitab'tan iman edenlerin, kendi peygamber ve kitaplarında olduğu gibi Hz. Peygamber ve Kur'ân'a da iman etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Elmalılı, Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve iyi amel işleyenlerin bile Tevrat ve İncil hükmünce geleceğin büyük peygamberine iman ile mükellef bulduklarını ki buna işaret olarak “*Ahdimi yerine getirin*” (Bakara, 2/40) buyrulduğunu hatırlatmaktadır. Böyle iken Hz. Muhammed'in peygamberliğinden sonra onu inkâr edenler arasında gerçek iman ehli bulunduğu varsayımına imkân kalmadığını söylemektedir. Klasik müfessirlerden Taberî, Râzî, İbn Kesîr ve Zemahşerî'nin de görüşlerinin Elmalılı'yı destekler mahiyette olduğunu görüyoruz. Yine çağdaş müfessirlerden Vehbe Zuhaylî, Konyalı Mehmed Vehbi, Seyyid Kutub ve İzzet Derveze de Hz. Muhammed'e iman şartını ararlar. Ancak bütün bunlara karşın Reşit Rıza ve Süleyman Ateş gibi bazı çağdaşlar, Hz. Muhammed ve dinine iman şartını aramazlar. Süleyman Ateş, İslam'ın, yalnız Allah'a tapmak, ibadeti yalnız ona has kılmak üzere evrensel bir mesaj getirdiğini ve bütün peygamberlerin İslam'ı getirdiğini söylemektedir. Ancak deliller, sadece “Hz. Muhammed'in getirdiği din” olarak özel anlamda kullanıldığı bir çok ayetin mevcut olduğunu bize açıkça göstermektedir (Âl-i İmran, 3/19,85-Maide, 5/3). Yine ayette geçen “Allah'a ve ahirete iman edenler” ifadesiyle Ateş'in iddia ettiği gibi sadece bu iki iman esası değil, benzer pek çok ayetin delaletiyle imanın bütün şartları kastedilmektedir. Neticede Hz. Muhammed'e ve onun dini İslam'a uymadan kurtuluşun olabileceğini iddia eden Ateş'in bu tezi, yeterli ve tatmin edici delillerden yoksundur. Buna karşılık Hz. Muhammed'e tabi olmadan kurtuluşun olamayacağını bildiren müfessirimiz Elmalılı'nın ve aynı görüşte olan diğer müfessirlerin tezi genel kabul görmektedir.

Kur'ân, Ehl-i Kitab'la mücadelede en güzel yolun takip edilmesini (Ankebût, 29/46), evlenme hususunda onlardan kız alınabileceğini ve yiyeceklerinin helal

olduğunu bildirmektedir. Elmalılı, “en güzel yoldan mücadeleye” layık olanların Abdullah b. Selam gibi kimseler olduğunu belirttikten sonra bu ifadeyi, onlarla sertliğe yumuşaklıkla, şiddete vakar ile karşılık vererek hak ve gerçek delilleri açıklamak sûretiyle ve incelikle yaklaşılması şeklinde tefsir etmektedir. Hz. Peygamberin hayatında Müslüman-Ehl-i Kitab münasebetleri açısından dikkat çeken pek çok olay yaşanmıştır. O, Ehl-i Kitab’la aynı esasta birleşme gerçeğinden hareketle onlara davette bulunmuştur. İlahi emre tabi olarak, başta Allah Resulü olmak üzere tüm Müslümanlar, inanç farkı gözetmeksizin, her kesime saygılı davranmış; hak ve hukuktan ayrılmamıştır.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, yazmış olduğu Türkçe tefsirle Kur’ân-ı Kerîm’i anlama yolunda bize ışık tutmuştur. İncelemiş olduğumuz Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili pek çok bilgiye onun yorumlarıyla ulaşmış olduk. Elmalılı’nın, Yahudi ve Hıristiyan tarihine dâir bize sunduğu bilgilerden, onların, aslında yüce Allah’ın nimetlerine mazhar olmuş milletler olduklarını ancak nankör ve haksız tutumlarından dolayı felaketsizliğe uğradıklarını öğreniyoruz. Elmalılı’ya göre Ehl-i Kitab, hem inanç ve pratik noktasında hem de ahlâkî açıdan yanlış bir yol tutmuş ve bunun neticesinde Allah’ın lanetine ve gazabına maruz kalmışlardır. O, onların başta Allah inançlarında olmak üzere büyük şirke düştüklerini, kitaplara ve peygamberlere karşı yanlış tutumlarda bulduklarını ve Hz. Peygamberi inkâr ettiklerini bildirmektedir. Özellikle Yahudilerin sahip oldukları kötü ahlâkî vasıfları sıralayarak Müslümanlara en şiddetli düşmanlığı onların gösterdiklerini haber vermektedir. Bütün bunların, Ehl-i Kitab’ı gerçek bir inanır olmaktan uzak tuttuğunu ve onların kurtuluşunun ve cennete girmelerinin ancak İslam çatısı altında birleşerek Hz. Muhammed’in çağrısına uymakla mümkün olacağını ifade etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdalbâki, M. Fuad, el-Mu'cemu'l-Müfehres, Daru'l -Fikr,1992.
- Akdemir, Hikmet, “Yahudi ve Hristiyanları Dost Edinmeyi Yasaklayan Ayetler Hakkında Bir Değerlendirme”, (Bildiri), II. Kutlu Doğum Sempozyumu, 2008.
- Albayrak, Halis; “Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı”, *Elmalılı M. Hamdi Yazır (Sempozyum)*, T.D.V. Yay., Ankara,1993.
- El-Alûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l Azîm ve Sebi'l-Mesâni*, Kahire, 1301.
- Ateş, Süleyman, “Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir”, İslami Araştırmalar, c.3,sayı 1, Ocak,1989.
- Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, Milliyet Yay., İstanbul, 1995.
- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1979.
- Aydın, Mehmet, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Selçuk Üniv. Yay., Konya, 1991.
- Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1989.
- Aydüz, Davut, *Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog*, Işık Yay., İzmir, 2005.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul.
- El-Beğâvî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Meâlimü't-tenzil*, (tahkik: Halid Abdurrahman el-Akk, Mervan Suvar), Beyrut, 1995.
- Belâzûrî, *Fütûhu'l Büldan*, (çev: Zâkir Kadri Ugan), Maarif Basımevi, İstanbul, 1956.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm Türkçe Meali*, Akçağ Yay., Ankara.
- Bucaille, Maurice, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân Ve Bilim*, (çev: Suat Yıldırım), T.Ö.V. Yay., İzmir.

- Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhi Buhari ve Tercemesi*, çev: Mehmet Sofuoğlu, Ötüken Yay., İstanbul, 1988.
- Cilacı, Osman, *Dinler ve İnsanlar*, Damla Matb., Konya, 1990.
- Çavış, Abdülaziz, *Anglikan Kilisesine Cevap* (çev.: Mehmet Akif, Sad: Süleyman Ateş), D.İ.B. Yay., Ankara, 1975.
- Dağdeviren, Alican, *İlahi Mesajın Sunumu Açısından Kur'ân'da Sorular ve Cevaplar*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2006.
- Delebe, Musafa, *Cumhuriyet Dönemi Müfessirlerine Göre Ehl-i Kitabın Ahiretteki Durumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2008.
- Demirci, Kürşat, "Hiristiyanlık" md, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1998.
- Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l Hadis* (trc: Ekrem Demir), Ekin Yay., İstanbul, 1997.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Büyük İslam Tarihi-Asr-ı Saadet*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1977.
- Draz, Muhammed Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, (çev.: Suat Yıldırım), İzmir, 1994.
- Ersöz, İsmet, "Elmalılı H. Yazır ve Tefsirinin Özellikleri", *Elmalılı M. Hamdi Yazır (Sempozyum)*, T.D.V. Yay., Ankara, 1993.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (çev.: M. Said Mutlu), İrfan Yay., İstanbul, 1972.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Tarihine Giriş*, (çev.: Doç. Dr. Ruhi Özcan), Beyan Yay., İstanbul, 1999.
- El-İsfehâni, er-Rağıb, *el-Müfredâtu fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (çev.: Zakir Kadri Ugan), M.E.B. Yay., İstanbul, 1954.
- İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmail, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azim*, Daru'l Hadis, Kahire, 1990.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, (çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., İstanbul, 1997.

- Karaman, Hayrettin-Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümüş, Sadrettin-Çağncı, Mustafa, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1998,
- Kesler, M. Fatih, *Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler ve Hıristiyanlar*, (Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Kitab), T.D.V. Yay., Ankara, 1995.
- Kılıç, Sadık, *Mitoloji Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm*, Nil Yay., İzmir, 1993.
- Kitab-ı Mukaddes, *Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, T.D.V. Yay., Ankara, 1995.
- El-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân* (trc.: M.Beşir Eryarsoy), Buruç Yay., İstanbul, 1996.
- Kutluer, İlhan "Fesad"md, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, Hikmet Yay., İstanbul.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil, Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matb., Ankara, 1996.
- Mevdudî, *İslam'da Hükümet*, (çev.: Ali Genceli), Hilal Yay., Ankara, 1967.
- *Örnekleriyle Türkçe Sözlük (Komisyon)*, M.E. B. Yay., Ankara, 1996.
- Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.
- Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân (Sistemik Kur'ân Fihristi)*, Fecr Yay., Ankara, 2001.
- Er-Râzî, Fahrüddin, *Tefsiru'l-Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, Akçağ Yay., Ankara, 1988.
- Sami, Şemsettin, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1995.
- Sayı, Ali, Firavun, *Haman ve Karun Karşısında Hz. Musa*, İz Yay., İstanbul, 1992.
- Sezikli, Ahmet, *Hız. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, T.D.V. Yay., Ankara, 1994.
- Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası.
- Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E. B. Yay., İstanbul, 1991.

- Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *el-Camiu'l beyân an tevîli âyi'l Kur'ân, Taberî Tefsiri*, (Trc.: Kerîm AYTEKİN, Hasan KARAKAYA), Hisar Yay., İstanbul, 1996.
- Et-Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*, (çev.: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yay., İstanbul.
- Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993.
- Tümer, Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, T.D.V. Yay., Ankara, 1997.
- Vehbi, Konyalı Mehmed, *Hulâsâtu'l Beyan fî Tefsiri'l Kur'ân, Büyük Kur'ân Tefsiri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.
- Yaran, Cafer Sadık, *İslam ve Öteki*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Elmalılı M. Hamdi” md, *D.İ.A.*, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Yay., İstanbul.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir, 1986.
- Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1988.
- Ez-Zebîdî, Zeynü'ddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, (çev.: Kamil Miras), D.İ.B. Yay., Ankara, 1978.
- Ez-Zuhaylî Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsiru'l Münir*, (çev.: Komisyon), Risale Yay., İstanbul, 2003.